

ЖИВИ
за
ПРА-
ВИЛА-
МИ

Голосова Н., Ратушняк С., Ремех Т.

ЖИВИ за ПРАВИЛАМИ

*Навчально-методичний посібник
з правової освіти
та виховання учнівської молоді*

Видання друге, доповнене

Асоціація «Нова Доба»
Західно-Український Консалтинг-Центр
Львів 2007

УДК 37.016:34

ББК 74.266.7+74.200.50

Ж 66 **Живи за правилами:** Навчально-методичний посібник з правової освіти та виховання учнівської молоді для вчителів, вихователів та учнів середніх загальноосвітніх навчальних закладів /Автори-укладачі: Голосова Н., Ратушняк С., Ремех Т. — Львів: Всеукраїнська асоціація викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба», Західно-Український Консалтинг Центр, 2007. — 120 с., іл.

ISBN 978-966-8445-70-5

Пропонований посібник адресований вчителям, вихователям учнівської молоді та учням середніх загальноосвітніх закладів і має на меті розвивати правову компетентність школярів. Посібник може бути використаний як матеріал для проведення уроків з ОБЖ, а також для позакласної виховної роботи.

ББК 74.266.7+74.200.50

Рецензенти:

Вербицька Поліна, перший віце-президент Всеукраїнської асоціації викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба», кандидат педагогічних наук;

Назаренко Людмила, начальник управління освіти Цюрупінської райдержадміністрації Херсонської обл., кандидат педагогічних наук.

Посібник «Живи за правилами» створений членами Всеукраїнської асоціації викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба» у партнерстві з Центром громадянської освіти (Бірмінгем, штат Алабама, США) в рамках програми обмінів педагогічних та наукових працівників CIVITAS Exchange (Інтеграція громадянської освіти у навчально-виховний процес) та виданий на кошти Державного департаменту США, Бюро освітніх та культурних справ.

ISBN 978-966-8445-70-5

© Всеукраїнська асоціація викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба», 2007

ВСТУП

Дорогий друже!

Ти колись бачив футбольний матч, на який футболісти виходять кожний із своїм м'ячем? Звісно, ні. «Це — не за правилами!» — скажеш ти, і будеш мати рацію. Адже всі спортивні ігри проводяться за встановленими заздалегідь правилами.

Але правила існують не тільки у спорті. Вони навколо тебе — у школі, на вулиці, у магазині, в театрі, навіть у зоопарку. Правила відіграють велику роль у нашому житті. Саме завдяки правилам існує звичний для тебе та інших порядок.

Якими бувають правила? Хто і для чого їх запровадив? Чи потрібно їх дотримуватись? За якими правилами живуть твої однолітки в інших країнах? На ці та інші питання ти знайдеш відповідь на сторінках цієї книги.

Запропонована книга — це подорож у цікаву Країну правил. Перегорнувши першу сторінку книги, ти побачиш, що вона складається з питань та відповідей, що укладені відповідно до твоїх інтересів. Ти мандруватимеш розділами цієї книги у компанії із героями відомої української казки — Лисицею та Журавлем. Разом з ними ти дізнаєшся: як творяться головні правила нашої держави — закони, як вони діють; які є закони, що стосуються тебе як дитини; що буде, якщо закони порушувати.

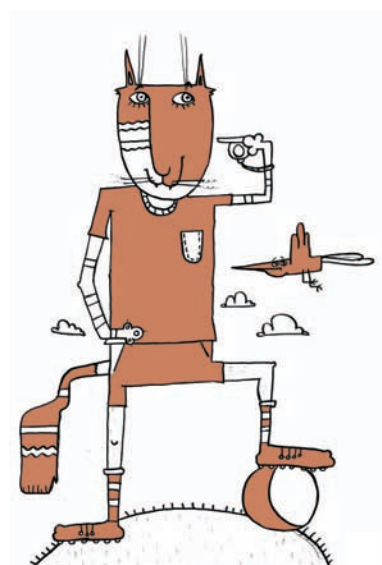
Щоб знайти відповіді на питання, поставлені у цій книзі, Лисиці та Журавлеві разом з авторами довелося багато попрацювати із законодавством нашої держави, радитись з юристами, фахівцями, працівниками правоохоронних органів. Вони навіть здійснили подорож до американського континенту, щоб дізнатись, як живуть твої однолітки в Сполучених Штатах Америки, а саме у штаті Алабама, і які правила діють там.

Головними твоїми наставниками під час подорожі будуть вчителі. Для них в рубриці «Для вчителя» вміщені практичні поради: як працювати з розділами книги, як використовувати ілюстрації та матеріали книги, які завдання запропонувати тобі та твоїм однокласникам тощо.

Ми будемо раді, якщо книга зацікавить тебе і ти захочеш більше дізнатися про закони та правила, що регулюють життя людей в нашій державі. Незабаром ти вивчатимеш курс «Практичне право», а пізніше — «Основи правознавства».

Сподіваємось, що ця книга стане тобі у нагоді й ти не раз звертатимешся до неї за корисною інформацією та порадою.

Запропонуй прочитати цю книгу своїм батькам, друзям, старшим братам і сестрам, обговори з ними вміщену в книзі інформацію. Скористайся здобутими знаннями — **ЖИВИ, ДІЙ та ГРАЙ ЗА** встановленими у суспільстві **ПРАВИЛАМИ**.

1.

ВЛАДА І ЗАКОН

Немає у світі жодної дитини, яка б не полюбляла грати у різні ігри: спортивні (футбол, баскетбол), розважальні (КВК), інтелектуальні (брейн-ринг) тощо. Мабуть, і тобі доводилося грати у різноманітні ігри й неодноразово перемагати. А чи вдалося б тобі або твоїй команді здобути перемогу, якби вам не були відомі правила гри? Мабуть, що ні. Не можна бути гарним гравцем, не знаючи правил.

Життя людей теж регульоване найрізноманітнішими правилами: етикету, дорожнього руху, поведінки у транспорті, у сім'ї, школі тощо.

Найважливіші відносини в житті людини регулюють правила, що записані в законах. Закони створюють, забезпечують і охороняють органи держави.

Вони відображають думку більшості людей щодо того, як діяти у тій чи іншій ситуації, що можна робити, а чого — ні.

Закони мають поважати й виконувати всі, незалежно від своїх бажань. Тоді життя буде безпечним і комфортним. Адже закони захищають людей, їхні права, підтримують порядок у державі. Державна влада не може ефективно керувати країною, якщо громадяни цієї держави не поважають й не дотримуються законів.

Усі ми — громадяни України, а існуючі в нашій державі закони встановлюють певні зразки поведінки, за якими ми маємо жити. Щоб бути справжніми громадянами, щоб співіснування та співпраця з іншими людьми були в інтересах всіх і кожного, важливо знати закони, дотримуватися їх й уміти ними користуватися.

ВЛАДА ЗАКОНУ

ЩО ТАКЕ ЗАКОН?

Закон — це документ, який приймає законодавчий орган влади (наприклад, парламент). Закони регулюють найголовніші питання у різних сферах життя і діяльності людей та суспільства. Саме у положеннях законів вказано, хто і в якому розмірі повинен сплачувати податки, як стати підприємцем, як одружитися, які права та обов'язки батьків та дітей, як влаштуватися на роботу, як успадкувати майно тощо.

Є закони, що регулюють купівлю, продаж, обмін майна або земельної ділянки, є такі, що встановлюють правила у сфері державного управління.

Особливе місце серед законів посідає закон, який визначає, які вчинки є злочинами й встановлює види покарань за такі дії. Він називається *Кримінальним кодексом України*.

ЯК НАРОДЖУЮТЬСЯ ЗАКони?

Проекти законів в Україні розробляють різні органи державної влади — Верховна Рада України, Президент України, уряд, міністерства. Але право ухвалювати закони має лише парламент нашої держави — *Верховна Рада України*. Це єдиний законодавчий орган у нашій державі.

ЩО ТАКЕ КОНСТИТУЦІЯ?

■ Це **основний закон** нашої держави.

Чому ця тоненька книжечка із декількох десятків сторінок є найголовнішою? Тому, що в ній записано, які права та свободи людини гарантовані державою, які органи влади є в Україні, що саме вони повинні робити, як територіально побудована наша держава, які обов'язки мають громадяни тощо.

**КОНСТИТУЦІЯ
УКРАЇНИ**

Конституція закріплює право кожної лю-

дини на життя, працю, власність, освіту, медичне обслуговування, свободу віросповідання, свободу слова, право обирати й бути обраним до органів влади, інші права.

З конституційних положень, як з ґрунту, «вирастають» усі інші закони держави. Жоден з них не може суперечити Конституції України. Тому Конституція — основний та юридично найсильніший закон.

ЩО ТАКЕ ПІДЗАКОННІ АКТИ І ДЛЯ ЧОГО ВОНИ ПОТРІБНІ?

Закони не можуть регулювати всі питання життя і діяльності людини та держави, наприклад, навряд чи Верховна Рада законом має встановлювати перелік предметів, що виноситимуться на державну підсумкову атестацію учнів 9 класів, займатиметься перейменуванням вулиці якогось містечка або вводитиме плату за торгівлю на ринку.

Такі та подібні питання вирішують органи державної влади і органи місцевого самоврядування, видаючи письмові документи, що називаються *підзаконними актами*.

Підзаконні акти виникають на основі законів та для втілення в життя записаних у них положень. Підзаконні акти не можуть суперечити законам.

Підзаконними актами у нашій державі є *укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, рішення голів державних адміністрацій та місцевих Рад* тощо.

Отже, закони в Україні є головними, а найголовніший з них — Конституція України.

ЧИ Є ОКРЕМІ ЗАКОНИ ДЛЯ МОЛОДІ?

■ Так.

Далі в цій книзі розповідатиметься про положення законів, що стосуються твого життя та найрізноманітних видів діяльності молоді. Особлива увага приділятиметься кримінальному та цивільному законодавству, тим положенням законів, що регулюють працевлаштування неповнолітніх, їх взаємовідносини з батьками. Ти дізнаєшся про те, яку роль відіграють закони у твоєму житті.

ДЕРЖАВНА ВЛАДА

ЩО ТАКЕ ВЛАДА?

Владою називають здатність, право та можливість підкоряти своїй волі інших. Влада діє за допомогою переконання, авторитету чи примусу. У людському суспільстві існують різні види влади. Щоденно ти стикаєшся з проявами батьківської влади: ти підкоряєшся проханням і вимогам твоїх батьків, бо ти поважаєш їх, вони переконують тебе, а інколи застосовують до тебе примус, наприклад, обмежують у дозвіллі.

ДЛЯ ЧОГО ВЛАДА В ДЕРЖАВІ?

Влада в державі призначена для управління різними сферами життя суспільства, Державна влада здійснюється через її органи (парламент, суд, уряд тощо). Вони убезпечують людей від негативних суспільних явищ та регулюють поведінку громадян.

Воля державної влади виражається через правила, записані у законах і підзаконних актах.

ЯК ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ ВЛАДА В ДЕРЖАВІ?

■ Влада в нашій державі поділяється на три гілки — законодавчу, виконавчу та судову. *Законодавча влада* приймає закони. У Верховній Раді України працюють депутати, обрані народом. Шляхом голосування вони приймають, змінюють чи скасовують закони, за якими живуть усі люди в Україні.

Виконавча влада забезпечує виконання цих законів, підтримує порядок в державі, управляє державою. Очолює виконавчу владу в Україні є *Кабінет Міністрів України*. Управління в областях та районах здійснюють місцеві органи виконавчої влади — обласні та районні державні адміністрації. Такі ж органи є і в містах.

Судова влада охороняє право і закон

від посягань будь-кого. Саме суди приймають рішення щодо спірних питань, які виникають між людьми, підприємствами, організаціями. Також суди виносять вироки щодо покарання людей, які порушили кримінальний закон.

Президент України не належить до жодної з гілок влади. Він є *главою держави* й представляє нашу державу у відносинах з іншими державами, слідкує за тим, щоб усіма органами влади та громадянами дотримувались положення Конституції України, щоб забезпечувалися права і свободи людей.

ЧИ МОЖУ Я **ВПЛИВАТИ НА ЖИТТЯ ДЕРЖАВИ?**

■ Так.

Як громадянин України ти маєш право відвідувати збори, брати участь у діяльності дитячих та юнацьких громадських організацій, органах учнівського самоврядування, суспільних акціях, висловлювати свої думки щодо різних питань, звертатись із заявами та пропозиціями до органів влади, посадових осіб, депутатів.

Представники органів влади мають реагувати на звернення громадян, відповідати на їхні заяви та скарги, враховувати пропозиції, вирішувати проблеми, і, у разі потреби, приймати рішення чи пропонувати зміни до законів нашої держави.

ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

1. Запропонуйте учням скласти перелік усіх своїх дій з моменту ранкового підйому до приходу у школу. Наприклад, дзвоник будильника, ранковий туалет (душ, чищення зубів), сніданок, перехід вулиці тощо. Зафіксуйте найтиповіші дії на дошці й запропонуйте учням визначити, як вони пов'язані із законами.

2. Об'єднайте учнів у групи. Запропонуйте групам скласти короткі оповідання про те, що станеться, якщо закони перестануть діяти у певній сфері (наприклад, у школі, вдома, на вулиці, в магазині тощо). Вислухайте учнівські оповідання та задайте їм наступні запитання:

Яку роль відіграють закони в житті людини?

Чому важливо всім і кожному дотримуватися законів?

СУДИ В УКРАЇНІ

ЯКІ СУДИ Є В НАШІЙ ДЕРЖАВІ?

Різні. Це — Конституційний Суд України та суди, що чинять правосуддя в усіх сферах, де діють норми права. Останні називаються *судами загальної юрисдикції*.

Конституційний Суд України слідкує за тим, щоб закони, прийняті парламентом, рішення інших органів влади не порушували положень Конституції нашої держави. Він має право роз'яснювати зміст тих чи інших конституційних статей та скасовувати закони чи окремі їх положення, що суперечать Конституції України.

Суди загальної юрисдикції розглядають будь-які справи: кримінальні, цивільні, господарські, адміністративні, військові. Тому вони і мають таку назву. Залежно від повноважень вони поділяються на *місцеві та апеляційні*.

Найвищим судом серед судів загальної юрисдикції є *Верховний Суд України*.

СУДИ

ДЛЯ ЧОГО ПРИЗНАЧЕНІ МІСЦЕВІ СУДИ?

Місцеві суди є в районах, містах, у районах великих міст тощо. Ці суди є найближчими до людей. Вони розглядають справи про поділ майна, розлучення подружжя, призначення аліментів, щодо незаконного звільнення з роботи, крадіжки чужої речі тощо.

Якщо проти людини скоєно правопорушення, то вона має право звернутися за захистом своїх прав саме до місцевого суду з вимогою відшкодувати збитки, повернути належне їй майно, покарати правопорушника тощо.

ЯКУ РОЛЬ ВІДІГРАЮТЬ АПЕЛЯЦІЙНІ СУДИ?

Ці суди переглядають рішення, прийняті місцевими судами. Якщо людина не погоджується з рішенням місцевого суду, вона має право оскаржити його в *апеляційному суді*.

У разі невизнання людиною своєї вини, вона подає до апеляційного суду скаргу, яка називається

апеляцією. Суд проводить повторне розслідування справи: викликаються свідки, проводяться слідчі експерименти, збираються необхідні докази тощо.

У разі, коли людина визнає свою вину, однак вважає рішення місцевого суду занадто суворим, вона теж може звернутися до апеляційного суду із скаргою, що називається *касацією*. У цьому випадку суд не проводить жодних розслідувань, а лише переглядає рішення місцевого суду, яке або змінює, або залишає без змін.

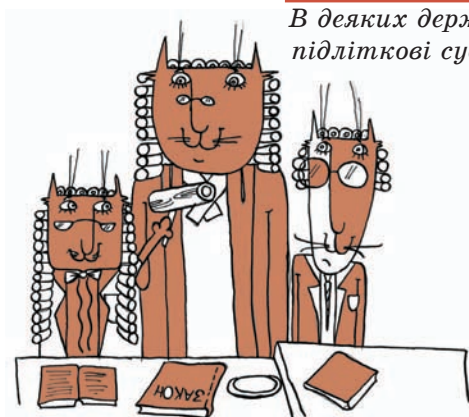
ЩО РОБИТЬ ВЕРХОВНИЙ СУД УКРАЇНИ?

Верховний Суд України є найголовнішим серед судів загальної юрисдикції. Він здійснює нагляд за роботою інших судів, дає їм рекомендації та вказівки щодо їхньої діяльності, роз'яснює складні та заплутані справи. Також в окремих випадках, передбачених законом, може виконувати як апеляційний чи касаційний суд.

ЧИ ІСНУЮТЬ В УКРАЇНІ СУДИ ДЛЯ МОЛОДІ?

У нашій державі не існує окремих (спеціалізованих) судів, які б розглядали справи щодо неповнолітніх, тобто молоді до 18 років.

Якщо неповнолітній вчиняє правопорушення, то його справу розглядає у місцевому суді суддя, який розглядає й усі інші справи.

В деяких державах світу існують спеціалізовані підліткові суди, що розглядають виключно справи щодо неповнолітніх. Вони називаються «ювенальні» суди. Такі суди існують і в штаті Алабама.

В деяких державах існують спеціальні судді, які ведуть справи, щодо правопорушень неповнолітніх.

ХТО ПРИЙМАЄ УЧАСТЬ У СУДІ

ХТО ТАКІ СУДДІ, І ЩО ВОНИ РОБЛЯТЬ?

Судді працюють у судах. Вони ведуть судові засідання: надають слово учасникам судового процесу (наприклад, потерпілому чи підсудному), слухають свідчення експертів та осіб, які були очевидцями подій, що розглядаються у судовій справі.

Керуючись законом, на підставі доказів та свідчень, судді постановляють рішення у справі, що розглядалася.

Уперше суддів призначає на посаду Президент України строком на 5 років. Після закінчення цього строку суддею Верховна Рада України призначає суддів безстроково.

ЧИ Є СУДДІ НЕЗАЛЕЖНИМИ?

■ Так.

І суди, і судді є незалежними й приймають рішення лише на основі законів і відповідно до них.

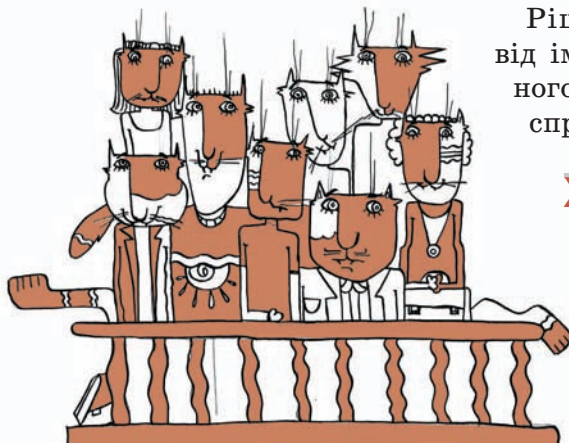
Це означає, що суддя, приймаючи рішення, повинен керуватися лише законами, а не особистим ставленням до учасників судової справи. Не можуть впливати на рішення суддів прохання й вказівки державних чиновників, знайомих чи друзів.

Суддя призначає вирок у кримінальній справі лише у межах конкретної статті кримінального закону, в якій описано такий злочин, враховуючи усі обставини справи. Наприклад, якщо статтею, за якою обвинувачена людина, передбачено покарання від 2 до 5-ти років позбавлення волі, то суддя не може призначити менше ніж 2 чи більше ніж 5 років.

Рішення ухвалюються судом від імені держави, а не від власного імені судді, який розглядав справу.

ХТО ТАКІ НАРОДНІ ЗАСІДАТЕЛІ?

Засідателі — це люди, які не є професійними суддями. У визначених законом випадках вони беруть участь у судових засіданнях разом із

професійним суддею (по 2 народних засідателі). Як правило, народні засідателі беруть участь у суді у разі розгляду складної справи.

Народними засідателями можуть бути громадяни України не молодші 25 років, які не мають спеціальної юридичної освіти і дали згоду бути народними засідателями.

Народні засідателі під час судових засідань й прийнятті рішень користуються такими ж правами, як і судді.

ХТО ТАКІ ПРИСЯЖНІ?

Присяжні не беруть участі у роботі суду безпосередньо, а лише уважно слухають обидві сторони — обвинувачення та захисту. Їхнє головне завдання — визначити, чи винна людина у вчиненні злочину. Це надзвичайно відповідальне завдання, тому присяжні не повинні бути зацікавленими у вирішенні питання на користь тої чи іншої сторони. Вони мають ухвалювати рішення по справедливості.

Присяжними можуть бути громадяни України віком від 30 років, які є мешканцями певного населеного пункту. Їх обирають довільно із попередньо складеного списку.

У багатьох країнах світу суди присяжних діють вже багато років. Як правило, присяжних залучають до справи, коли мова йде про серйозний злочин (наприклад вбивство). Є такі суди і в штаті Алабама. У нашій державі такі суди ще не діють, але нові закони передбачають залучення присяжних до судових засідань.

ХТО ТАКІ ПОЗИВАЧ ТА ВІДПОВІДАЧ?

Це особи, які беруть участь у розгляді цивільної справи судом.

Позивач — це людина (представник фірми), яка вважає себе постраждалою через дії іншої людини (фірми) й подала позовну заяву в суд щодо дій останньої.

Відповідач — особа, щодо якої подано позовну заяву позивачем.

ХТО ТАКІ ОБВИНУВАЧУВАНИЙ, ПІДСУДНИЙ ТА ПОТЕРПІЛИЙ?

Обвинувачуваний — це людина, яка притягується до кримінальної відповідальності за вчинений злочин. Після передачі її справи до суду така людина називається *підсудним*.

Потерпілим визнають особу, яка постраждала від злочинних дій іншої людини.

ЯКІ ПРАВА МАЄ ОБВИНУВАЧУВАНИЙ?

Людина, яка обвинувачується у вчиненні злочину, має право:

- ☑ знати у чому її обвинувачують;
- ☑ мати захисника (адвоката) і побачення з ним ще до першого допиту;
- ☑ давати показання або не свідчити проти себе. Це право також мають і родичі цієї людини;
- ☑ не доводити свою невинуватість. Доведення вини є завданням обвинувачення; усі сумніви щодо доведеності вини мають тлумачитися на користь підсудного;
- ☑ знайомитися із матеріалами справи;
- ☑ брати участь у розгляді справи в суді;
- ☑ подавати скарги на дії осіб, які проводять слідство, у разі порушення своїх прав.

ЯКІ ПРАВА МАЄ ПІДСУДНИЙ?

Підсудний наділений такими ж правами, як і обвинувачений. Окрім того, людина, яка стоїть перед судом, має право:

- ☑ брати участь у розгляді справи в суді;
- ☑ подавати скарги на дії осіб, які проводять слідство, у разі порушення своїх прав.

ЧИ МАЄ НЕПОВНОЛІТНІЙ ТАКІ Ж ПРАВА В СУДІ, ЯК І ДОРΟΣЛІ?

■ **Так.**

Якщо справу, однією із сторін якої є неповнолітній, передано до суду, то він має у суді ті ж права, що і дорослі люди.

У разі порушення житлових прав неповнолітнього, позбавлення його батьків батьківських прав тощо його інтереси, крім адвоката,

можуть захищати представники державних органів — управління у справах сім'ї та молоді, органу опіки та піклування, а у деяких випадках — прокурор.

ЯКУ РОЛЬ ВИКОНУЄ ПРОКУРОР У СУДІ?

Прокурор від імені держави висуває обвинувачення підсудному у вчиненні злочину.

Він може також виступати позивачем у цивільній справі від імені держави чи окремої людини у випадках, передбачених законом.

Прокурорів міст, районів, областей призначає *Генеральний прокурор України*. Генерального прокурора України призначає і звільнює за згодою Верховної Ради України Президент України.

ХТО ТАКИЙ АДВОКАТ?

Адвокат — це людина, яка має юридичну освіту, і займається захистом прав та інтересів інших людей, підприємств, організацій та надає юридичні консультації.

Із книг та художніх фільмів ти знаєш про те, що саме адвокати захищають людей у судах. Проте це лише один із видів їхньої діяльності. Адвокати консультують людей з різних юридичних питань, надають правову допомогу підприємствам і організаціям, представляють особу в суді, допомагають у здійсненні бізнесу тощо.

Для того, щоб стати адвокатом, людині слід мати вищу юридичну освіту, скласти спеціальний іспит, прийняти присягу адвоката, отримати ліцензію (дозвіл) на заняття адвокатською діяльністю.

КОЛИ ПОТРІБЕН АДВОКАТ?

- У разі затримання працівниками міліції людина має право на адвоката одразу з моменту затримання. Вона може відмовитися спілкуватися із

правоохоронцями (давати свідчення) до прибуття адвоката.

- ☑ Якщо людину підозрюють у скоєнні злочину, то їй знадобиться адвокат, який є фахівцем у кримінальному праві.
- ☑ У цивільному процесі адвокатів двох сторін називають захисником позивача та захисником відповідача відповідно.
- ☑ У суді адвокат може мати різні завдання. Наприклад, визнання підзахисного невинуватим, призначення більш м'якого покарання, знаходження компромісу (порозуміння) між сторонами конфлікту тощо.
- ☑ Якщо людина потребує правової допомоги і має кошти, то вона може найняти собі адвоката. Якщо ж у неї коштів немає, адвоката їй надає держава.
- ☑ Людина може відмовитися від адвоката й сама захищати себе в суді. Однак неповнолітній або неповноспроможна людина (наприклад, зі слабим зором чи слухом), якщо вона виступає у ролі обвинуваченого (підсудного) або потерпілого, відмовитися від адвоката не може.
- ☑ Щоб не бути ошуканим, доречно скористатися послугами адвоката при купівлі квартири, автомобіля чи дачі, при укладанні будь-якого іншого договору на значну суму. Є сенс звертатися до адвоката при розлученні, усиновленні дитини, поділі майна, складанні заповіту, заснуванні власної фірми чи громадської організації.

ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

1. Запропонуйте учням навести приклади життєвих ситуацій, для вирішення яких людина може звернутися до суду. Запишіть відповіді учнів на дошці.

2. Проведіть бесіду за питаннями:

Хто бере участь у судовому засіданні?

Чому у разі виникнення спорів між людьми, їх доцільно вирішувати у суді?

3. Проведіть невеличке обговорення за питанням:

Чому богиню правосуддя Феміду зображають із зав'язаними очима та терезами у руці?

3.

ПРАВОПОРУШЕННЯ

Якщо поведінка людини слідує букві закону, то така поведінка є правомірною. У випадку порушення людиною визначених законом правил, її поведінка визнається правопорушенням.

Скоєння людьми правопорушень (особливо злочинів) — одна із найгостріших проблем нашого суспільства. Правопорушення скоюють як дорослі, так і неповнолітні.

Жертвами проступків та злочинів може стати будь-хто з нас. Тому важливо знати, які дії людей є злочинами, а які — проступками, і що може бути наслідком таких дій. Це слід знати і для того, щоб уберегтися від вчинення правопорушень самим та не допустити скоєння їх проти себе, своїх рідних й інших людей.

ЗЛОЧИНИ ТА ПРОСТУПКИ

ЩО НАЗИВАЄТЬСЯ ЗЛОЧИНОМ, А ЩО ПРОСТУПКОМ?

Злочин — це порушення людиною заборон кримінального закону чи, навпаки, невиконання нею того, що вимагає цей закон. За такі дії чи бездіяльність передбачено кримінальну відповідальність. Злочинами є грабіж, шахрайство, умисне вбивство.

Проступок — це також протиправні дії чи бездіяльність, за які настає адміністративна відповідальність. Вони є менш небезпечними, ніж злочини. Проступками є перехід вулиці у невстановленому місці, пошкодження таксофонів, нецензурна лайка у громадських місцях та інші.

ЯКІ ПРОСТУПКИ РОЗРІЗНЯЮТЬ?

Це залежить від норм, які порушено. Бувають адміністративні проступки, тобто порушення тих правил, що регулюють сферу державного

управління. Наприклад, дрібне хуліганство, безквитковий проїзд, пошкодження таксофонів, торгівля в невстановлених місцях та багато інших. Такі проступки описані у Кодексі про адміністративні правопорушення.

А от якщо людина, яка працює, порушить трудову дисципліну, наприклад, без поважних причин не вийде на роботу, це визнаватиметься дисциплінарним проступком.

Пошкодження чужого майна, невиконання договору чи потурання особистих прав іншої людини (наприклад, її честі й гідності) відносять до порушень норм цивільного права.

ЯКІ ЗЛОЧИНИ РОЗРІЗНЯЮТЬ?

Залежно від наслідків злочинних дій злочини бувають:

Злочинами невеликої тяжкості — це такі злочини, за які передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 2 років та більш м'які покарання, оскільки наслідки від таких дій є незначні. Наприклад, шахрайство, крадіжка, експлуатація дітей тощо.

Злочинами середньої тяжкості — злочини, за які передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 5 років. Це може бути наруга над могилою, вимагання, вбивство через необережність тощо.

Тяжкими злочинами — це такі злочини, за які передбачено позбавлення волі на строк до 10 років. Наприклад, розбій, захоплення заручників, торгівля людьми. Якщо дії злочинця призвели до втрати людиною органу чи його функцій, психічної хвороби чи зневічення обличчя, це також визнаватиметься тяжким злочином.

Особливо тяжкими злочинами — злочинами, за які передбачено позбавлення волі на строк понад 10 років або довічне позбавлення волі. До них належать умисне вбивство двох і більше осіб, бандітизм, терористичний акт та інші.

ЯКОЮ Є ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРОСТУПКИ І ЗЛОЧИНИ?

Вона є різною й залежить від того, яке саме протиправне діяння вчинено людиною. Якщо це — проступок, то як наслідок може настати адміністративна, дисциплінарна чи цивільно-правова відповідальність у формі стягнень. Наприклад, штрафу, виправних робіт чи арешту за вчинення адміністративного проступку, догани чи звільнення — за порушення трудової дисципліни.

Якщо особу суд визнає винною у вчиненні злочину, то вона притягується до кримінальної відповідальності — до неї застосовується кримінальне покарання. Наприклад, громадські роботи, штраф, позбавлення волі та інші.

ЧИ ВІДРІЗНЯЮТЬСЯ ПОКАРАННЯ ЗА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ НЕПОВНОЛІТНІМИ ТА ДОРОСЛИМИ?

Так.

До дорослих застосовуються усі кримінальні покарання, вказані у Кримінальному кодексі. А до неповнолітніх — лише деякі з них. Дорослі можуть бути засуджені до довічного позбавлення волі; позбавлення звання, рангу, чину, службових обмежень для військовослужбовців; обмеження волі тощо, тоді як неповнолітнім такі покарання суд призначити не може.

Крім того, й міра покарання буде різною. Наприклад, максимальний розмір штрафу для дорослих — 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а для неповнолітніх — 500; громадські роботи становлять 240 годин (по 4 години в день) для дорослих, тоді як неповнолітні можуть відбувати таке покарання в обсязі до 120 годин максимально і не більше як по 2 години на день.

ЯК СЛІД ДІЯТИ, ЯКЩО Я СТАВ СВІДКОМ ЗЛОЧИНУ?

Якщо на твоїх очах розпочинається чи триває злочинне діяння, дуже важливо не бути втягнутим у нього, щоб не стати жертвою злочину або його співучасником.

Разом з тим не можна бути пасивним до побаченого. Слід запам'ятати якомога більше суттєвої інформації та деталей, що можуть допомогти правоохоронцям у розкритті злочину: особливі прикмети зловмисника чи зловмисників, марку та номер автомобіля, напрямок руху, час, дії учасників, свідків тощо.

Не варто втручатися у події, слід негайно зателефонувати у міліцію за номером 02 і чітко назвати свої ім'я та прізвище, викласти всю важливу інформацію та вказати місце пригоди. Якщо черговий попросить, назви свою домашню адресу й телефон, адже це полегшить контакт з тобою як зі свідком.

Коли інформація про злочини надходить із газет, теле- та радіопередач, ми сприймаємо це по-одному. Однак у разі вчинення злочинів проти знайомих чи рідних — це сприймається зовсім по-іншому. Проте і у першому, і у другому випадках страждають люди, їхнє майно та здоров'я.

Тому, якщо ти став свідком злочину, треба обов'язково надати інформацію про це правоохоронним органам. Таким чином ти убережеш себе й інших людей від того, щоб не стати жертвою злочину.

ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

1. Роздайте кожному учневі листок з описом однієї із наведених нижче ситуацій. Нехай учні індивідуально ознайомляться з текстом. Надайте їм 3–4 хвилини для обдумування. Коли мине цей час, запропонуйте учням визначити ступінь тяжкості вчинених у кожній ситуації злочинів. Учні мають аргументувати свої висновки.

Ситуації: 1) Водій вантажівки внаслідок перевищення швидкості збив пішохода, який помер на місці пригоди. 2) Злодій поцупив у пасажирів автобуса гаманець із 500 гривнями. 3) Чоловік зірвав з перехожого на вулиці зимову шапку із цінного хутра й втік. 4) Учень 10-го класу відібрав у учня 7-го класу 75 гривень, погрожуючи побити його. 5) Підлітки, що були нападитку, розпочали бійку із чоловіком та зламали йому руку. 6) Дві подружки, погрожуючи ножем, відібрали у дівчини золоті прикраси.

2. Проведіть вправу «**Чи хороший ти свідок**»: об'єднайте учнів у пари, де один учень — «міліціонер», а інший — «свідок». Підготуйте відповідну кількість однакових малюнків, де було б зображено сцену вчинення злочину. Роздайте їх кожному «свідку» так, щоб вони не бачили, що зображено на малюнку. Повідомте, що зараз «свідки» стануть свідками вчинення злочину. Надайте їм 15 секунд на огляд «сцени злочину» (малюнка). Після чого «міліціонери» мають взяти свідчення у «свідків» протягом 3–5 хвилин і записати їх. Зберіть по одному «свідченню» від кожного учня і зафіксуйте їх на дошці. Попросіть учнів ще раз розглянути малюнок. Проведіть обговорення за питаннями: Чи було пропущено важливу інформацію? Чи вся інформація правдива, яке це має значення? Яка інформація є найбільш важливою і корисною?

ЧИ ВІДПОВІДАТИМУ Я ЗА СВОЇ ДІЇ, ЯКЩО НЕ ЗНАВ, ЩО ЦЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ?

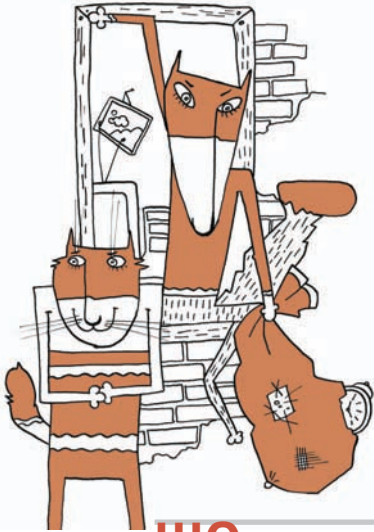
■ Так, обов'язково.

Досить часто у повсякденному житті трапляються випадки, коли людина заявляє, що не нестиме відповідальності за свої дії, так як не знала, що вони є протиправними. Однак у Конституції України та інших законах зазначено, що *незнання законів не звільняє людину від юридичної відповідальності*.

Тому, перш ніж вчинити якісь дії щодо інших людей, їхнього майна або майна держави, варто добре подумати, чи є вони правомірними, чи не завдаси ти шкоди здоров'ю, життю, безпеці, майну інших людей.

ЩО МОЖЕ БУТИ, ЯКЩО Я СПРИЯТИМУ ІНШІЙ ЛЮДИНІ ВЧИНИТИ ЗЛОЧИН?

- Якщо ти досяг віку кримінальної відповідальності тебе визнаватимуть співучасником злочину.

За такі дії ти можеш бути притягнутий до кримінальної відповідальності.

Співучасником злочину буде, наприклад, той, хто намовить інших обікрасти квартиру, господарі якої поїхали відпочивати; за домовленістю з іншими слідкуватиме за тим, щоб не було випадкових свідків під час проникнення у магазин; той, хто допомагатиме виготовити ключі або відмички до замка чужої квартири; скуповуватиме крадені речі; переховуватиме крадіїв чи здобує злочинним шляхом майно тощо.

ЩО БУДЕ У РАЗІ НАДАННЯ МНОЮ НЕПРАВДИВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРАВООХОРОННИМ ОРГАНАМ?

- Це теж правопорушення.

Якщо ти береш участь у судовому засіданні як свідок, то зобов'язаний подавати лише правдиву інформацію, давати правдиві відповіді на запитання учасників судового засідання. Якщо буде встановлено, що ти сказав неправду, це означатиме, що ти порушив закон. За такі дії закон передбачає притягнення людини до юридичної відповідальності.

Фальшивий виклик пожежників, саперів, неправдиві повідомлення про замінування шкіл та інших об'єктів теж протиправними вчинками.

Працівники правоохоронних органів мають сучасне обладнання, що дозволяє швидко визначити місце знаходження та виявити особу, яка дзвонить з таким повідомленням.

За такі «жарти» неповнолітніх закон передбачає притягнення до відповідальності як їх самих (якщо дозволяє вік), так і їх батьків (незалежно від віку дітей). На батьків лягає, в першу чергу, матеріальний тягар — сплата штрафу за неналежне виховання своїх дітей та оплата виклику спеціальних служб. Витрати батьків можуть сягнути значних розмірів (10 000 і більше гривень).

ЯКІ ЗЛОЧИНИ НАЙЧАСТІШЕ СКОЮЮТЬ НЕПОВНОЛІТНІ?

Їх можна поділити на три групи:

- ☑ *злочини проти людей* (їх життя і здоров'я);
- ☑ *злочини проти власності*;
- ☑ *злочини (проступки) проти громадського порядку*.

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЛЮДИНИ

Такі злочини пов'язані із завданням шкоди їхньому життю і здоров'ю людини. Це *вбивство, нанесення тілесних ушкоджень, побої, катування, згвалтування та інші*.

ЩО ТАКЕ ВБИВСТВО?

Це протиправне заподіяння смерті іншій людині. Вбивство може бути вчинене умисно та з необережності. Особа, яка скоїла вбивство, як правило несе кримінальне покарання у формі позбавлення волі.

ЩО ТАКЕ НАНЕСЕННЯ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ?

Це нанесення однією людиною шкоди здоров'ю іншої людини, що призводить, наприклад, до втрати чи пошкодження якогось органу людини, знівечення обличчя тощо. Як правило, тілесні ушкодження завдаються неповнолітніми під час

бійок після дискотек, на перервах у школі, у громадських місцях, на вулицях, тощо.

Залежно від наслідків покарання за такі дії можуть бути різними — від штрафу до позбавлення волі на певний строк.

ЩО ТАКЕ ПОБОЇ ТА КАТУВАННЯ?

Це завдання ударів іншій людині, її мучення, вчинення інших дій, що завдали їй фізичний біль без нанесення тілесних ушкоджень.

ЩО ТАКЕ СЕКСУАЛЬНІ ЗЛОЧИНИ

Кожна людина, чи то дівчина чи хлопець, є рівноправними. Жодна особа не має права зачіпати чи торкатися тебе, якщо ти того не бажаєш, якщо це тобі неприємно, якщо це принижує тебе.

У разі виникнення такої ситуації, ти можеш повідомити про це батькам, директору школи, вчителю, охоронцю.

Сексуальними злочинами (злочинами проти статевої свободи та статевої недоторканості) є зґвалтування, сексуальне зловживання, розбещення неповнолітніх та інші.

Зґвалтування — це статеві зносини із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану особи.

Сексуальне зловживання — це примушування жінки (дівчини) чи чоловіка (хлопця) до вступу в статевий зв'язок особою, від якої жінка чи чоловік матеріально чи службово залежні (начальник — підлеглий, вчитель — учень), а також через погрозу знищення майна, нанесення побоїв тощо. Статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості, караються позбавленням волі від трьох до п'яти років.

Розбещення неповнолітніх може бути *фізичним* та *інтелектуальним*.

Фізичним розбещенням неповнолітніх визнається вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла 16-річного віку. Такими діями є оголення статевих органів неповнолітнього, непристойні дотики, вчинення у присутності потерпілого статевого акту, схиляння або примушення неповнолітнього (неповнолітніх) до певних сексуальних дій між собою тощо.

Інтелектуальним розбещенням неповнолітніх є їх фотографування в різних сексуальних позах, демонстрація порнографічних предметів та відео, цинічні розмови на сексуальні теми тощо.

ЯК ДІЯТИ

ЖЕРТВІ СЕКСУАЛЬНОГО ЗЛОЧИНУ?

У разі виникнення такої ситуації тобі слід звернутися до дорослої людини, якій ти довіряєш, і повідомити про те, що з тобою сталося. Такими людьми можуть бути батьки, директор школи, класний керівник, шкільний психолог, вчитель, твої дорослі друзі. Ти можеш також особисто чи телефоном звернутися до правоохоронних органів — у відділок міліції чи прокуратуру.

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

Злочини проти власності завдають майнової шкоди людям, підприємствам, організаціям. Вони пов'язані з незаконним заволодінням майном або його псуванням. Такими злочинами є *крадіжка, грабіж, розбій, вимагання, шахрайство* тощо.

ЩО ТАКЕ КРАДІЖКА?

■ Це таємне заволодіння людиною чужим майном.

Особа, яка краде, вважає, що її дії непомітні для всіх і ніхто цього не бачить. Таким майном може бути одяг, шкільне приладдя, велосипед, магнітофон, мобільний телефон, автомобіль, гроші, тощо. Найбільш розповсюдженими крадіжками, що скоюють неповнолітні, є крадіжки у громадському транспорті, магазинах, квартирах (нерідко друзів та знайомих), у школі.

У Кримінальному кодексі вказані різні види крадіжок: з проникненням у житло,

крадіжка, вчинена групою, крадіжка у великих розмірах (на суму понад 4250 гривень) та крадіжка у особливо великих розмірах (сума викраденого становить понад 10000 гривень). Залежно від цього й призначатиметься покарання.

Найсуворіше покарання за крадіжку для повнолітніх осіб — позбавлення волі на строк до 12 років.

Якщо вартість викраденого майна до 51 гривні, то така крадіжка визнається *дрібною**. За такі дії людина нестиме не кримінальну, а адміністративну відповідальність.

За законами штату Алабама, якщо людина вкрала щось із магазину, то вона повинна повернути цей товар чи компенсувати його вартість та моральну шкоду. Також вона буде притягнута до відповідальності й покарана судом. Крім того, власник магазину має право заборонити цій людині назавжди заходити до приміщення магазину й здійснювати там покупки.

ЩО ТАКЕ ГРАБІЖ?

Це відкрите вилучення чужого майна, тобто здійснене у присутності інших людей — власника, свідків, особи, яка охороняє дане майно. Наприклад, виривання жіночої сумочки, вихоплення з рук мобільного телефону, зривання золотого ланцюжка тощо.

Кримінальний кодекс розрізняє різні види грабежу як то: поєднаний з насильством, поєднаний з проникненням у житло, вчинений у великих розмірах, вчинений в особливо великих розмірах. Залежно від виду грабежу й призначатиметься судом покарання, найсуворіше з яких для повнолітніх осіб — 13 років позбавлення волі з конфіскацією майна.

ЩО ТАКЕ РОЗІБІЙ?

Це напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із насильством, небезпечним для жит-

* Дрібною визнається крадіжка вартістю до 3-х неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Один неоподатковуваний мінімум сьогодні становить 17 гривень.

тя чи здоров'я людини, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування насильства. **Напад** — це раптові, несподівані для потерпілого агресивні насильницькі дії, що спрямовані на захоплення його майна. Наприклад, нанесення удару з-за спини, насильницьке утримування в небезпечних для життя умовах, душіння, погроза застосування зброї, погроза словами чи жестами тощо.

У тій статті Кримінального кодексу, де описано цей злочин, указано різні його види, подібні до тих, про які йшлося вище. Повнолітня особа, винна у вчиненні розбою, може бути засуджена навіть до 15 років позбавлення волі з конфіскацією майна.

ЩО ТАКЕ ВИМАГАННЯ?

Це вимога передачі чужого майна чи права на це майно. Вона супроводжується погрозою вчинити насильство над потерпілим чи його близькими родичами, обмежити їх права, свободи або законні інтереси, пошкодити чи знищити їхнє майно, розголосити відомості, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці.

Найбільш поширеним видом вимагання серед неповнолітніх є вимагання грошей старшокласниками в учнів, молодших за віком або слабших фізично.

За вимагання особа може бути засуджена до позбавлення волі на строк від 5 до 15 років.

ЩО ТАКЕ НЕЗАКОННЕ ЗАВОЛОДІННЯ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ?

Це заволодіння транспортом будь-яким способом і з будь-якою метою всупереч волі його власника чи користувача. Такі дії можуть бути таємними, відкритими чи вчинені шляхом обману. Як тільки зловмисник отримує можливість керувати транспортом і здійснювати рух на ньому — такі дії вже визнаються незаконним заволодінням.

Щоб покататися, неповнолітні уганяють легкові автомобілі та мотоцикли навіть не підозрюючи, що за такі дії передбачено кримінальне покарання. Залежно від обставин та наслідків, це може бути штраф до 20 000 гривень чи позбавлення волі до 10 років.

ЩО БУДЕ, ЯКЩО Я КИДАЮ КАМІНЬ У ВІКНО ЗАЛІЗНИЧНОГО ВАГОНУ ЧИ В ІНШИЙ ТРАНСПОРТ?

Такі дії називають пошкодженням транспорту і визнають злочином, якщо, внаслідок попадання каменя чи іншого предмету, було розбито скло, пошкоджено зовнішній вигляд, чи сталася аварія.

За скоєння таких дій, залежно від наслідків, карають сплатою штрафу (1700 грн. максимально) чи позбавленням волі на строк 3–8 років.

ЗЛОЧИНИ ТА ПРОСТУПКИ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ТА МОРАЛЬНОСТІ

Проступками і злочинами проти громадського порядку та моральності є *хуліганство, порушення тиші в громадських місцях, наруга над могилою, жорстоке поводження з тваринами* та інші.

ЩО ТАКЕ ХУЛІГАНСТВО?

Це грубе порушення громадського порядку через неповагу до людей. Воно супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом.

Хуліганством є дії, пов'язані із застосуванням насильства — нанесення побоїв, заподіяння тілесних ушкоджень, знищення або пошкодження майна, знущання над безпорадними людьми тощо. Хуліганство — це злочин. Залежно від наслідків, за такі дії суд може призначити покарання від штрафу до позбавлення волі строком до 8 років.

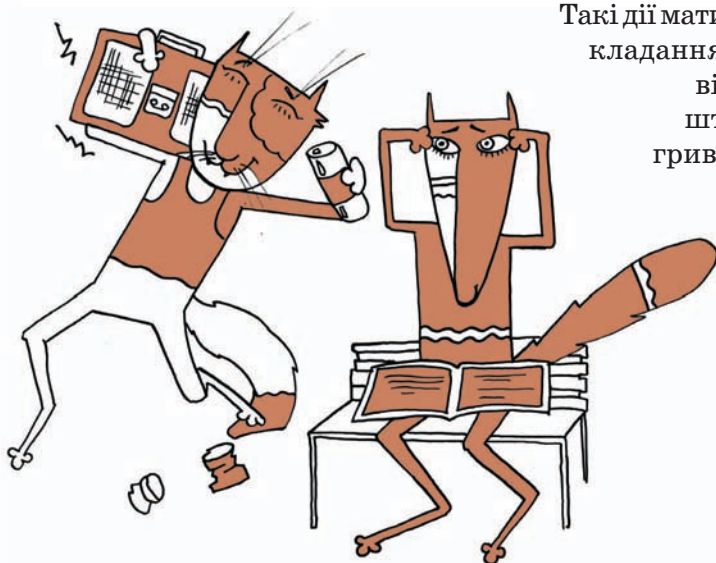
ЩО ТАКЕ ДРІБНЕ ХУЛІГАНСТВО?

Це нецензурна лайка в громадських місцях, образливе чіпляння до громадян та інші подібні дії, що порушують громадський порядок і спокій людей. За такі дії законом передбачено адміністративну відповідальність — штраф від 50 до 100 грн. або інші адміністративні стягнення.

ЩО ТАКЕ ПОРУШЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ?

Це такі проступки, як розпивання спиртних напоїв на вулицях, стадіонах, у скверах, парках, у громадському транспорті, в інших громадських місцях; поява в цих місцях у п'яному вигляді, що ображає людську гідність і потурає правилам моралі; порушення тиші на вулицях, площах, у парках, гуртожитках, жилих будинках та інших громадських місцях з 22 до 6 години тощо.

Такі дії матимуть наслідком накладання адміністративної відповідальності — штрафу від 17 до 100 гривень.

ЩО ТАКЕ НАРУГА НАД МОГИЛОЮ?

Це образливе ставлення, грубе знуцання, демонстрація зневаги до місця поховання чи праху покійного шляхом осквернення, а саме: непристойні написи, малюнки, виливання нечистот, руйнування надмогильних споруд. Наругою над могилою буде і продаж могильних загорож, пам'ятників, плит, вінків, квітів, розкопування місця поховання, зривання одягу з трупа й викрадення предметів померлого (нагород, військової форми, виробів з цінних металів, тощо).

За такі дії передбачено кримінальне покарання — штраф до 1700 грн. або позбавлення волі строком до 3-х років.

ПРАВОПОРУШЕННЯ НА ТРАНСПОРТІ

Це правопорушення, пов'язані із залізничним, водним, повітряним та автомобільним транспортом: *викидання сміття з вікон чи дверей; пошкодження внутрішнього обладнання транспорту та скла; куріння у вагонах потягу чи у громадському транспорті, порушення правил користування пасками безпеки та мотошоломами; перевищення швидкості руху; перехід вулиці пішоходами у невстановлених місцях або на червоне світло світлофора тощо.* Такі діяння досить поширені серед неповнолітніх.

Вони є адміністративними проступками, за які, як правило, накладається штраф від 9 до 100 грн.

ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

1. Заздалегідь попросіть учнів знайти і принести на урок статті із газет чи журналів, в яких описуються події, які, на їхню думку, є правопорушеннями.

Після ознайомлення із матеріалом посібника обговоріть із учнями зміст статей за такими питаннями:

Хто здійснив правопорушенням?

Коли і де це відбулося?

Це правопорушення є злочином чи проступком?

Якщо це злочин, до якої групи його слід віднести?

Які можливі наслідки для осіб (особи), яка скоїла це правопорушення?

2. Підготуйте набори карток із зазначеними на них злочинами. Об'єднайте учнів у малі групи. Роздайте групам картки. Попросіть учнів у групах розкласти картки за ступенем тяжкості злочину та підготувати аргументи щодо їх рішення. Після витікання часу (10–15 хв.) надайте доповідачам від груп слово почергово. Прокоментуйте результати роботи груп.

4.

**ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
НЕПОВНОЛІТНІХ**

Законодавство нашої держави поділяє неповнолітніх на такі категорії: *малолітні* — діти до 14 років та *неповнолітні* — особи до 18 років. Вважається, що особа досягає відповідного віку не в день свого народження, а з нуля годин наступної доби.

Коли ти проявляєш повагу до законів та дієш згідно їх положень, вони захищають тебе і дають тобі можливість реалізувати свої права. Інколи, навіть не бажаючи того, ти можеш своїми вчинками порушити права інших людей чи завдати шкоди їхньому майну.

Для неповнолітніх, які вчинили правопорушення, існує особливий порядок проведення розслідування справ та надання ними свідчень. Закон передбачає також особливі правила застосування до неповнолітніх різних видів юридичної відповідальності.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ**ХТО ВІДПОВІДАТИМЕ
У РАЗІ ВЧИНЕННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯ
НЕПОВНОЛІТНІМ?**

Якщо неповнолітній вчинив *злочин*, то він нести кримінальну відповідальність за своє діяння з 16 років. За деякі злочини, небезпечність яких розуміють навіть малі діти — умисне вбивство, зґвалтування, крадіжка, розбій, грабіж, захоплення заручників, бандитизм, незаконне заволодіння транспортним засобом — відповідальність настає з 14 років.

Якщо неповнолітній скоює злочин у віці з 11 до 14 років, то до нього не можуть бути застосовані кримінальні покарання, а лише спеціальні *примусові заходи виховного характеру*. Про такі заходи розповідатиметься нижче. Батьки такої дитини сплачуватимуть штраф до 20 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян*.

* Розміри штрафів у нашій державі визначаються за допомогою терміну «неоподатковуваний мінімум доходів громадян», розмір якого сьогодні становить 17 гривень.

Якщо ж особливо тяжкий злочин скоєно неповнолітнім повторно, батьки можуть бути притягнуті навіть до кримінальної відповідальності за злісне невиконання своїх обов'язків щодо виховання дитини.

У разі скоєння неповнолітнім *адміністративного проступку*, він нестиме відповідальність з 16 років за окремі дії, наприклад, образливе чіпляння до перехожих, порушення громадського порядку і спокою, порушення правил дорожнього руху, непокора працівникам міліції тощо.

Якщо ж неповнолітній визнаний винуватим у скоєнні *цивільного правопорушення* — нанесення майнової шкоди іншій людині — обов'язок відшкодувати збитки наставатиме з 14 років за умови, що він має власне майно чи зарібок. В іншому випадку завдану неповнолітнім шкоду відшкодуватимуть його батьки. Такий обов'язок покладатиметься на них і до виповнення дитині 14 років.

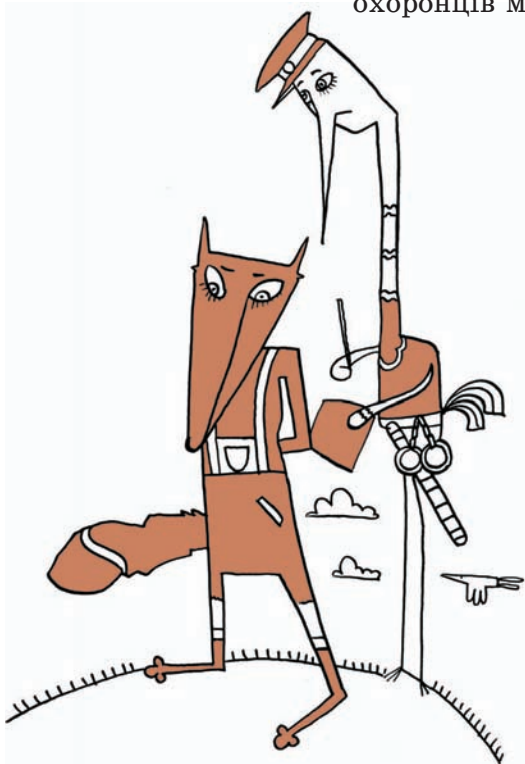
НЕПОВНОЛІТНІ І МІЛІЦІЯ

КОЛИ МЕНЕ МОЖЕ ЗУПИНИТИ МІЛІЦІОНЕР?

Міліціонер або наряд міліції може зупинити тебе для опитування чи затримання. Метою опитування є отримання від тебе необхідної інформації, якщо ти був чи міг би бути свідком скоєного правопорушення.

Для затримання неповнолітньої особи у правоохоронців мають бути законні підстави, такі як:

- ☑ підозріла поведінка при появі наряду міліції (намагання втекти чи сховатися);
- ☑ підозра у скоєнні злочину чи проступку;
- ☑ факт скоєного правопорушення (наприклад, нецензурна лайка в громадських місцях, образливе чіпляння до перехожих, порушення громадського спокою після 22.00 тощо);
- ☑ перебування підлітка в громадських місцях у стані сп'яніння, якщо його зовнішній вигляд ображає людську гідність, чи він не може самостійно пересуватися, чи його дії можуть завдати шкоди оточуючим або йому особисто.

ЩО РОБИТИ, КОЛИ МЕНЕ ЗУПИНИВ МІЛІЦІОНЕР?

Якщо тебе зупинили чи затримали міліціонери, не варто грубити, вириватися, говорити, що вони неправі, подавати неправдиві відомості.

Такі твої дії викличуть лише настороженність у правоохоронців та, можливо, бажання обшукати тебе з метою виявити, чи не приховуєш ти зброю, наркотики або щось інше, недозволене законом.

У такій ситуації варто виконувати всі розпорядження міліціонерів. Слід бути ввічливим, відповідати чітко і ясно на запитання, надавати про себе лише правдиву інформацію. Намагання щось приховати чи сказати неправду (не зовсім правду) одразу ж тебе видасть і у подальшому може негативно вплинути на твою долю.

Людина завжди в усіх ситуаціях повинна поважати закон.

ЩО РОБИТИ, ЯКЩО МЕНЕ ЗАТРИМАНО ЗА ВЧИНЕННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯ?

Дуже важливо зберігати спокій. Слід одразу з'ясувати, за що тебе затримано — правоохоронці обов'язково повинні повідомити тобі причину затримання. Варто попросити правоохоронців поінформувати твоїх батьків про твоє затримання.

Не слід робити ніяких заяв, що можуть бути використані проти тебе пізніше.

При затриманні правоохоронцями обов'язково складається протокол. Під час опитування й складання протоколу слід бути ввічливим і чемним, правильно називати своє ім'я, прізвище, вік, домашню адресу.

Якщо ти не бажатимеш надавати про себе дані чи говорити неправду, тебе можуть помістити до дитячого приймального розподільника до встановлення особи.

У разі скоєння адміністративного проступку складається ще один протокол. Слід уважно прочитати обидва протоколи. Не варто відмовлятися підписувати протокол. *Підписання протоколу не означає визнання тобою власної вини, а лише те, що ти ознайомлений із його змістом.*

Якщо ж ти скоїв правопорушення і розумієш це, краще не заперечувати в собі, а щиро розкаятися. Такі дії можуть суттєво полегшити твою долю, адже краще щоб у тобі міліціонери побачили дитину, ніж досвідченого самовпевненого нахабного правопорушника.

ЯКИМИ Є МОЇ ПРАВА У ВИПАДКУ ЗАТРИМАННЯ МІЛІЦІЄЮ?

Якщо тебе затримали, то правоохоронці обов'язково повинні пояснити тобі твої права. Вони мають негайно повідомити про затримання твоїх батьків або осіб, які їх замінюють. Тобі повинні надати можливість зателефонувати батькам.

Неповнолітніх не можна поміщати в одну камеру попереднього затримання разом із дорослими особами.

У разі потреби за твоєю вимогою тобі повинні надати можливість скористатися туалетом. У випадку хронічної хвороби чи наявності поранень або ушкоджень тобі має бути надана медична допомога.

Міліціонери не мають права допитувати тебе без присутності батьків або адвоката, вчителя чи лікаря.

ЩО МОЖЕ БУТИ, ЯКЩО Я ЧИНИТИМУ ОПІР ЗАТРИМАННЮ?

Опір затриманню працівниками правоохоронних органів є протиправним. Такі дії можуть призвести до більш суворої відповідальності. Ніколи не чини опір і не допомагай іншій людині чинити такий опір, навіть якщо для затримання, на твою думку, немає підстав. Злісна непокора розпорядженню або вимозі працівника міліції, який виконує свої службові обов'язки, є окремим видом правопорушення, за яке з 16-и років законом передбачена адміністративна відповідальність.

ЧИМ МОЖЕ ЗАКІНЧИТЬСЯ ДЛЯ МЕНЕ ЗАТРИМАННЯ?

Це залежить від скоєного тобою діяння та причин затримання.

У разі вчинення тобою адміністративного проступку на тебе покладатиметься зобов'язання попросити вибачення у потерпілого, або буде винесено попередження, догану чи сувору догану, або передано під нагляд батьків чи педагогічного колективу. В окремих випадках до тебе можуть застосовувати й інші адміністративні стягнення, наприклад штраф, конфіскація предмету, що є знаряддям правопорушення, тощо.

Якщо ж твої дії містять ознаки злочину, то подальшу твою долю вирішуватиме суд.

Тебе можуть також помістити до приймальника-розподільника, притулку для неповнолітніх, центру медико-соціальної реабілітації, школи чи професійного училища соціальної реабілітації.

ЯКІ ОРГАНИ ТА УСТАНОВИ ОПІКУЮТЬСЯ НЕПОВНОЛІТНІМИ?

Є спеціальні органи та установи, які займаються соціальним захистом та профілактикою правопорушень серед неповнолітніх. Це:

- ✓ *кримінальна міліція у справах неповнолітніх*, основним завданням якої є профілактика правопорушень серед неповнолітніх та виявлення й розкриття скоєних ними злочинів;
- ✓ *суди*, які розглядають справи щодо неповнолітніх, які вчинили злочини або адміністративні проступки;
- ✓ *приймальники-розподільники для неповнолітніх*, куди доставляють неповнолітніх у віці від 11 до 18 років на строк до 30 днів у випадках скоєння ними правопорушень або за умов необхідної їх ізоляції;
- ✓ *притулки для неповнолітніх*, в яких тимчасово (до 90 днів) розміщують неповнолітніх віком від 3 до 18 років, які потребують захисту з боку держави: заблукали, були покинуті батьками, залишилися без батьківської опіки, полишили сім'ю тощо;
- ✓ *центри медико-санітарної реабілітації неповнолітніх*, створені для розміщення в них дітей, які вживають алкоголь, наркотики, токсичні речовини;
- ✓ *школи та професійні училища соціальної реабілітації*, що є спеціальними навчально-виховними закладами закритого типу для неповнолітніх, які потребують особливих умов виховання. У загальноосвітніх школах соціальної реабілітації перебувають підлітки 11–14 років, у професійно-технічних училищах соціальної реабілітації — 14–18 років. Неповнолітніх відправляють у ці заклади, якщо вони вийшли з-під контролю батьків, не піддаються виховному впливу та не можуть бути виправлені шляхом застосування інших виховних заходів. Неповнолітній знаходиться у такому закладі до його виправлення, однак не більше як 3 роки. У цих закладах запроваджено

спеціальний режим дня та систему навчальної і виховної роботи, здійснюється постійний нагляд та педагогічний контроль за учнями. Вихід за межі учбового закладу можливий лише з дозволу адміністрації.

ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

1. Об'єднайте учнів у групи по 5–6 осіб і запропонуйте кожній групі скласти 4–6 правил поведінки неповнолітніх у випадку затримання працівниками міліції. Під час презентації кожною групою фіксуйте пропозиції на дошці та складіть зведений перелік правил.

2. Проведіть бесіду за питаннями:

Які обов'язки міліції при затриманні неповнолітнього?

Які наслідки може мати затримання для неповнолітнього?

3. Запропонуйте учням визначити підстави, для направлення підлітків до спеціальних установ.

НЕПОВНОЛІТНІ У СУДІ

В ЯКИХ СУДАХ РОЗГЛЯДАЮТЬСЯ СПРАВИ НЕПОВНОЛІТНІХ?

Якщо дитина скоїла злочин і досягла віку кримінальної відповідальності, або цивільне правопорушення й досягла віку цивільно-правової відповідальності, то її справу розглядатиме місцевий суд. Це може бути міський суд, районний чи міськрайонний суд.

У штаті Алабама діють спеціальні «підліткові суди», в яких представниками обвинувачення, адвокатами та присяжними є неповнолітні, які пройшли спеціальну підготовку.

У такому суді професійним є лише суддя. Він веде судове засідання.

Ці суди розглядають справи щодо обвинувачення підлітків. Жюрі присяжних не лише визначає, винуватий підліток чи ні, а й пропонує судді той чи інший вид покарання для підсудного. Під час розгляду справи присутність батьків правопорушника є обов'язковою.

Якщо неповнолітній не визнає своєї вини й не погоджується

з рішенням присяжних, то його справу передають до суду, де є професійними судді, адвокати, прокурори й присяжні.

ЯК СУД РОЗГЛЯДАЄ СПРАВУ?

Розгляд справи у суді має такі етапи:

- ✓ *відкриття судового засідання*, під час якого перевіряється присутність усіх учасників засідання, оголошується склад суду, учасникам роз'яснюються їхні права;
- ✓ *оголошення прокурором обвинувачення або суддею змісту позовної заяви*;
- ✓ *дослідження доказів*: допит підсудного і потерпілого або позивача і відповідача, свідків, дослідження доказів, перегляд відеоматеріалів, заслуховування експертів, оголошення актів експертиз тощо;
- ✓ *судові дебати*: виступ прокурора і захисника (під час розгляду кримінальної справи), захисників позивача і відповідача (у разі слухання цивільної справи), інших учасників процесу;
- ✓ *останнє слово підсудного* (якщо суд розглядає кримінальну справу);
- ✓ *встановлення вироку або рішення у спеціальній дорадчій кімнаті*;
- ✓ *оголошення вироку або рішення*, ухвали чи постанови судом.

Якщо ти потрапляєш до судової зали у будь-якій ролі, то ти, твої батьки або опікуни, твій захисник мають право викладати суду власну версію того, що сталося.

ЯКЕ РІШЕННЯ МОЖЕ ПРИЙНЯТИ СУД У КРИМІНАЛЬНІЙ СПРАВІ?

Якщо суд не доведе винуватість неповнолітнього, то він прийме рішення про зняття обвинувачення і закриття кримінальної справи. У разі визнання неповнолітнього винуватим у скоєнні злочину, суд може прийняти одне із двох рішень: призначити *кримінальне покарання* або застосувати до неповнолітнього *примусові заходи виховного характеру*.

Під час призначення покарання неповнолітньому суд враховує умови його життя й виховання, вплив дорослих, рівень розвитку та інші особливості особи неповнолітнього (характер, темперамент тощо).

КОЛИ СУД ЗАСТОСОВУЄ ДО НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПРИМУСОВІ ЗАХОДИ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ?

Такі заходи застосовують до неповнолітнього, який скоїв злочин невеликої або середньої тяжкості. Це можливо, якщо злочин вчинено вперше, неповнолітній визнає свою вину, розкаюється у своєму вчинку, а його поведінка до постановлення вироку судом є бездоганною.

Тоді суд приймає рішення про те, що до неповнолітнього не доцільно застосовувати кримінальне покарання, а достатньо *примусових заходів виховного характеру*, й надає йому шанс на виправлення.

До неповнолітнього може бути застосовано кілька примусових заходів виховного характеру (крім випадку скерування його до спеціальної навчально-виховної установи). Суд може також призначити неповнолітньому *вихователя*. При цьому батьки чи особи, що їх замінюють, не звільняються від обов'язків щодо виховання неповнолітнього.

ЩО ТАКЕ ПРИМУСОВІ ЗАХОДИ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ?

До таких заходів належать:

- ☑ *застереження* — осуд поведінки неповнолітнього від імені суду, попередження про неприпустимість порушення закону у подальшому;
- ☑ *обмеження дозвілля* і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього: визначення днів і годин, протягом яких неповнолітній повинен перебувати вдома або навпаки, не може знаходитися в громадських місцях, заборона користуватися певними транспортними засобами чи предметами, виїжджати в інші місця без дозволу, вимога розпочати або продовжити навчання чи роботу тощо;

- ✓ *передача неповнолітнього під нагляд батьків або осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу, а також окремих громадян на їхнє прохання;*
- ✓ *покладення на неповнолітнього, який досяг 15-річного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків;*
- ✓ *направлення неповнолітнього, за рішенням суду, до спеціальної навчально-виховної установи до його виправлення, але на строк, що не перевищує 3 років.*

ЧИ РОЗРІЗНЯЮТЬСЯ ПОКАРАННЯ ЗА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ НЕПОВНОЛІТНІМИ ТА ДОРОСЛИМИ?

Так.

До дорослих застосовуються усі кримінальні покарання, вказані у Кримінальному кодексі. А до неповнолітніх — лише окремі з них. Повнолітні особи можуть бути засуджені до довічного позбавлення волі, позбавлення звання, рангу, чину, службових обмежень для військовослужбовців, обмеження волі та інших, тоді як неповнолітнім такі покарання суд призначити не може.

Крім того, й міра покарання буде різною. Наприклад, максимальний розмір штрафу для дорослих — 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а для неповнолітніх — 500; громадські роботи становлять 240 годин (по 4 години в день), тоді як неповнолітні можуть відбувати таке покарання до 120 годин максимально і не більше як по 2 години на день.

ЯКІ КРИМІНАЛЬНІ ПОКАРАННЯ ЗАСТОСОВУЮТЬ ДО НЕПОВНОЛІТНІХ?

До неповнолітніх, можуть бути застосовані тільки такі види кримінальних покарань:

- ✓ *штраф* — може бути накладений у розмірі до 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян й застосований лише тоді, коли неповнолітній самостійно заробляє, має власні кошти або майно;
- ✓ *громадські роботи* — безоплатна праця на користь громади у позаурочний час. Застосовують

- до осіб 16–18 років на строк від 30 до 120 годин (не більше ніж 2 години на день);
- ☑ **виправні роботи** — встановлюють для неповнолітніх 16–18 років, які офіційно працюють, строком від 2 місяців до 1 року за місцем роботи засудженого з відрахуванням 5–10% заробітку у дохід держави;
 - ☑ **арешт** — утримання підлітка, якому виповнилося 16 років, в умовах ізоляції в арештному домі строком від 15 до 45 діб;
 - ☑ **позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю** — може бути призначене як основне покарання на строк від 2 до 5 років або як додаткове покарання на строк від 1 до 3 років;
 - ☑ **позбавлення волі на певний строк** — встановлюється на строк не більше ніж 10 років, і лише за особливо тяжкі злочини — до 15 років. Позбавлення волі не може бути призначене неповнолітньому, який вперше вчинив злочин невеликої тяжкості. Довічне позбавлення волі до неповнолітніх взагалі не застосовують.

ДЕ ВІДБУВАЮТЬ ПОКАРАННЯ ЗАСУДЖЕНІ НЕПОВНОЛІТНІ?

Це залежить від виду кримінального покарання. Таким місцем може бути *арештний дім* чи *виховна колонія*.

Якщо неповнолітнього засуджено до кримінального арешту, то він відбуває покарання в арештному домі. Там утримують засуджених за злочини невеликої тяжкості повнолітніх осіб і неповнолітніх з 16 років.

Неповнолітні відбувають покарання у арештному домі окремо від дорослих. Засудженим до арешту заборонено: побачення з родичами та іншими особами, за винятком адвокатів, одержання посилок, за винятком посилок, що містять предмети одягу за сезоном. Їм дозволено прогулянка тривалістю до двох годин на день. За виняткових обставин, може бути надано право на телефонну розмову з близькими родичами.

У випадку, якщо неповнолітньому призначено кримінальне покарання у формі позбавлення волі на певний строк, то він направляється до виховної колонії.

У колоніях засуджені носять одяг одного зразка і постійно знаходяться під наглядом. Там все відбувається відповідно до режиму: підйом, сніданок, навчання, вільний час, сон тощо.

Засуджені, які відбувають покарання в колонії, мають право працювати, отримувати медичну допомогу, листуватися, одержувати пенсії і грошові перекази, зустрічатися з родичами, здобувати освіту, одержувати правову допомогу адвокатів.

Їм забороняється самовільно залишати колонію, порушувати закони, вживати спиртні напої та наркотичні засоби, завдавати шкоди майну, вживати нецензурні чи жаргонні слова.

Якщо неповнолітній не порушує режим, сумлінно навчається чи працює, його може бути амністовано, тобто достроково звільнено від відбування покарання чи замінено покарання більш м'яким.

У разі досягнення особою 18 років (повноліття), якщо строк позбавлення волі ще не витік, її переводять до кримінально-виконавчого закладу, де вона продовжує відбувати покарання разом із повнолітніми засудженими.

У штаті Алабама неповнолітні, засуджені до позбавлення волі, відбувають покарання окремо від дорослих — у спеціальних колоніях. Строк їхнього перебування там визначається не роками, як в Україні, а днями. Який би злочин не скоїв неповнолітній, він перебуває у такій колонії до досягнення ним 21 року, після чого його звільняють. Строк перебування у такій колонії може збільшуватися, оскільки для того щоб підліткові було зараховано день перебування у колонії, він повинен протягом цього дня зразково виконувати різні види діяльності (вчитися, працювати тощо), що фіксується у щоденному листі перебування. Якщо за день він отримує у цьому листі три мінуси (негативні відгуки працівників закладу), то такий день йому не зараховується й додається автоматично до строку, призначеного судом. Така система сприяє тому, що засуджені неповнолітні кожен день мають бути активними й виконувати всі поставлені перед ними завдання.

ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

1. Запропонуйте учням пригадати кінофільм чи художній твір, де відбувається чи описується судове засідання, та визначити етапи розгляду кримінальної справи у суді.

2. Після опрацювання матеріалів глави проведіть із учнями у позаурочний час симуляційне засідання суду з розгляду справи, учасниками якого будуть учні (суддя, прокурор, потерпілий, підсудний, позивач, відповідач, захисники, свідки тощо).

Ситуація 1. Узимку учні одинадцятого класу Андрій та Михайло пустували на ґанку школи, штовхаючи учнів молодших класів. Один із учнів не втримався на ногах, впав, зламав ногу й вибив два передніх зуби.

Ситуація 2. Неповнолітні Степан та Антон, розбивши бокове скло у легковому автомобілі, проникли в нього, завели й вирішили покататися. На першому ж перехресті автомобіль в'їхав в дерево. Хлопців було затримано.

5.

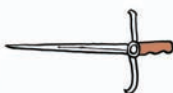
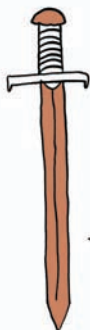
ЗБРОЯ, ПІСТОЛЕТИ І ФЕЄРВЕРКИ

Часто вчинення злочинів супроводжується використанням зброї. У цьому розділі йтиме мова про положення законодавства, що регулюють питання, пов'язані із пістолетами, гвинтівками та іншою смертоносною зброєю.

Тобі буде корисно знати ці положення законів, щоб убезпечити себе та захистити інших людей.

ЗБРОЯ

ЩО ТАКЕ ЗБРОЯ?

Це пристрої, прилади і предмети, спеціально розроблені й виготовлені, з яких можна уразити людину, тварину чи іншу ціль, спричинивши смерть або серйозні тілесні пошкодження. Розрізняють *вогнепальну, вибухову, газову, пневматичну, холодну зброю*.

Вогнепальна зброя — це пристрої та прилади, призначені для ураження живої чи іншої цілі кулею або дробом. Такими пристроями є пістолет, рушниця, автомат та інші.

Вибухова зброя — це вид зброї, призначеної для ураження живої чи іншої цілі вибухом твердої, рідкої або газоподібної речовини. Наприклад, граната, динаміт, тротил тощо.

Пневматична зброя — це вид ствольної зброї, у якому куля отримує напрямлений рух за рахунок енергії стиснутих газів або повітря. Такою зброєю ми користуємося у тирі. Це можуть бути пневматичний пістолет або пневматична гвинтівка.

Газова зброя — це теж ствольна зброя, призначена для тимчасового ураження людини на невеликій відстані сльозогінним або подразнюючим газом. Наприклад, газові пістоleti і револьвери.

Холодна зброя — це предмети, спеціально виготовлені і призначені виключно для ураження живої чи іншої цілі шляхом використання лише сили людини. Вони не мають прямого господарсько-

побутового призначення: ножі, фінки, кортики, шпаги, мечі, луки, арбалети. Обов'язковими ознаками холодної зброї є: довжина клинка (понад 90 мм); відповідна твердість сталі клинка; лезо складаного ножа при відкритті стає на фіксатор; сила натягнення тятиви арбалета або лука повинно перебільшувати 20 кг.

ЧИ МОЖУ Я МАТИ ЗБРОЮ?

■ Ні, аж поки тобі не виповниться 18 років.

Якщо неповнолітній отримав у спадок зброю, то він повинен протягом 10-ти днів здати її та боеприпаси до неї на зберігання в міліцію. Ця зброя буде продана особам, які мають право на придбання та носіння зброї.

З ЯКОГО ВІКУ Я МОЖУ СТАТИ ВЛАСНОСНИКОМ ЗБРОЇ?

З 18 років особа може мати у власності мисливську зброю (рушницю), якщо вона отримає відповідний дозвіл у правоохоронних органах. Для отримання такого дозволу людина має бути психічно здоровою, не порушувати закони України, пройти спеціальні курси щодо правил користування зброєю, її технічної конструкції, набути навичок користування на обов'язкових тренувальних стрільбах.

З 18-річного віку можна придбати газовий пістолет чи револьвер, пневматичну зброю та боеприпаси до них. Продаж пневматичної зброї не потребує отримання дозволу правоохоронних органів, тоді як для придбання газової зброї слід отримати спеціальний дозвіл.

Холодну зброю можна купувати та зберігати повнолітнім без спеціального дозволу на це. Власникам лише окремих видів холодної зброї — луків, арбалетів, палиць, військових багнетів, військових ножів знадобиться спеціальний дозвіл.

ЩО ТАКЕ БОЙОВІ ПРИПАСИ (БОЄПРИПАСИ)?

Бойові припаси — це пристрої, призначені й придатні для пострілу із певного виду зброї з метою ураження живої чи іншої цілі.

До боеприпасів належать кулі (свинцеві, гумові), гільзи (металеві, паперові, пластикові), патрони, мисливський порох, капсулі, дріб, картеч.

ЧИ МОЖУ Я ВОЛОДІТИ БОЄПРИПАСАМИ?

■ Ні, не можеш.

Передача, продаж боєприпасів неповнолітнім, прохання перевезти їх є протиправними діями. Зберігання, продаж, перевезення боєприпасів неповнолітніми — це теж правопорушення.

ЯКІ ЩЕ ПРЕДМЕТИ Є НЕБЕЗПЕЧНИМИ?

Будь-який предмет, який за обставин, в яких він використовується, здатний спричинити смерть або тілесні ушкодження, є небезпечним. Це можуть бути автомобіль, камінь, палка, металевий прут, шприц, олівець...

ЧИ МОЖУ Я ВИКОРИСТОВУВАТИ ЗБРОЮ, ЯКЩО ВОНА МЕНІ НЕ НАЛЕЖИТЬ?

■ Ні.

Ти не маєш права користуватися зброєю, навіть якщо тобі її пропонують дорослі власники: друзі, родичі, батьки чи інші особи.

Неповнолітні можуть користуватися зброєю лише у спеціально відведених місцях (тир, стрільбище) під контролем та наглядом дорослих і лише за умови, що вони займаються у спортивних стрілкових секціях чи навчаються у закладах, програма яких передбачає вивчення зброї.

Недопустимо стріляти із будь-якої зброї через автомобільну дорогу, в житловий будинок, транспорт, літак тощо. Крім завдання майнової шкоди, такі дії можуть призвести до поранення чи смерті людей.

ЧИ МОЖЕ ХТО-НЕБУТЬ ДАТИ МЕНІ ЗБРОЮ?

■ Ні.

Неповнолітні не мають права передавати, продавати, перевозити зброю. Такі дії є протиправними й передбачають юридичну відповідальність.

Якщо у твоїй родині є мисливська, пневматична чи газова зброя, ні в якому разі не можна приносити її до школи, виносити на вулицю, демонструвати друзям, якщо вона раптом виявилася незамкненою й без нагляду дорослих.

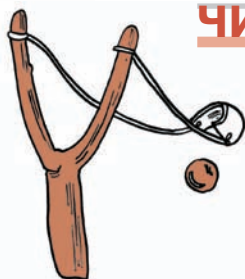
Залякування чи погрожування іншій особі за допомогою зброї є злочином.

За такі дії до юридичної відповідальності буде притягнуто як тебе, так і власника зброї. Ти відповідатимеш за незаконне носіння, а власник — за порушення правил зберігання зброї і залишення її без нагляду.

У штаті Алабама неповнолітній має право користуватися зброєю для полювання або інших розваг з дозволу дорослих власників — батьків чи опікунів. Підліток може володіти пістолетом або рушницею, якщо він не приховує цього.

Отримання зброї іншим шляхом є незаконним. Якщо неповнолітній приносить зброю до школи, в автобус чи на будь-який шкільний захід, адміністрація школи протягом 5 днів зобов'язана відрахувати його на рік або скерувати в іншу школу. Якщо ж неповнолітній скоює злочин з використанням зброї, то його справу розглядатиме суд для неповнолітніх.

ЧИ МОЖУ Я МАТИ РОГАТКУ?

■ Так, можеш.

Але ні в якому разі не можна її використовувати проти людини чи погрожувати нею людині. Не можна користуватися рогаткою у місцях, де є багато людей, та у закритих приміщеннях.

Порушення правил користування рогаткою, як правило, призводить до нанесення травм різної тяжкості. За такі дії закон передбачає накладання юридичної відповідальності як на неповнолітнього, так і на його батьків.

ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

1. Проведіть бесіду з учнями за питаннями: **Чому дітям подобається зброя? У кого із їхніх батьків є зброя? Чи пояснювали їм батьки правила зберігання і використання зброї? Чи доводилось комусь з них тримати зброю в руках чи користуватися зброєю? Які відчуття вони переживали, коли у них в руках була зброя? Чому закони встановлюють такі обмеження щодо користування зброєю? Якими можуть бути наслідки у разі протиправного використання зброї?**

2. Запропонуйте учням прочитати наведені нижче описи ситуації та дати відповіді на питання: **Чи використовувалась зброя у кожній із ситуацій? Чи порушено закон? Як слід діяти у зазначеній ситуації?**

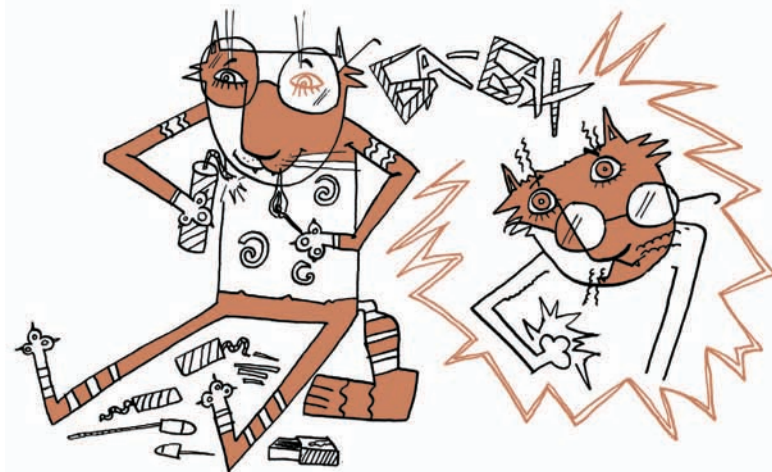
- 1) Зразу після уроків Тарас відвідує секцію з бейсболу, тому з собою у школу він приносить бейсбольну бити.
- 2) Олена Климентівна, вчитель праці, у кабінеті обслуговуючої праці має 15 ножів, що використовуються для нарізки овочів на уроках кулінарії.
- 3) Орест, щоб завоювати авторитет серед однокласників, запросив їх додому й продемонстрував батьків револьвер.
- 4) Хобі Наталки — різьба по дереву. Вона приносить деревину та ніж до школи й на перервах займається улюбленою справою.
- 5) Максим — хворий на діабет. Кожного дня він бере з собою у коледж інсулін та шприци.

ФЕЄРВЕРКИ (ПІРОТЕХНІЧНІ ВИРОБИ)

Що за Новий рік без хлопавки, бенгальських вогнів, салюту й феєрверків? Це свято люблять і святкують всі люди. Раніше Новий рік зустрічали не взимку, а 1 вересня. Однак у грудні 1699 року імператор Росії Петро I (більша частина України тоді входила до складу Російської імперії) видав указ про перенесення початку року на 1 січня. І всім підданам імперії довелося через кілька місяців ще раз святкувати Новий рік. Для цієї (другої) зустрічі цар наказав прикрасити всі будинки гілками ялинок, а мешканці Москви повинні були з 1 по 7 січня палити багаття та смолу в бочках — яке ж це свято без світла та вогню! На головній — Червоній — площі влаштували феєрверк, а в садибах стріляли з гармат та мушкетів й пускали ракети...

І тепер жоден Новий рік не обходиться без найрізноманітніших піротехнічних засобів. Сьогодні феєрверки і салюти використовують у дні державних свят, під час святкування ювілеїв, днів народжень, перемог у спорті тощо.

Для того, щоб свято не перетворилося у трагедію, слід дотримуватися певних правил використання феєрверків.

ЩО ТАКЕ ФЕЄРВЕРКИ (ПІРОТЕХНІЧНІ ВИРОБИ)?

Це вироби, пристрої, що створюють спеціальні ефекти (світловий, звуковий, димовий) за допомогою горіння. Наприклад, бенгальські вогні, петарди, хлопавки, тріскалки, ракети, вовчки наземні стрибаючі, салютні установки та інші (їх налічується понад 35 видів).

В Україні дозволено використовувати феєрверки як вітчизняного виробництва, так і вироблені в інших країнах, якщо вони відповідають вимогам законодавства нашої держави. Заборонено продавати завезені з-за кордону феєрверки, що не пройшли державної перевірки на надійність та безпеку.

Продаж піротехнічних виробів дозволено лише у спеціалізованих магазинах чи секціях магазинів, оснащених спеціальним протипожежним обладнанням. **Категорично заборонено продаж піротехнічних виробів на ринках.**

Кожен піротехнічний виріб має супроводжувати інструкція українською мовою. Вона повинна містити інформацію щодо застосування даного виробу, терміну придатності, попередження про небезпечність, відомості про виробника. За відсутності такої інформації продаж піротехнічних виробів заборонено.

ЯКІ БУВАЮТЬ ПІРОТЕХНІЧНІ ВИРОБИ?

Їх класифікують за різними ознаками, основними з яких є **небезпечна зона та гучність**.

Небезпечною вважають зону, на яку під час застосування піротехнічного виробу розповсюджується полум'я, розлітаються іскри, уламки, розпечені шлаки тощо.

Гучність звуку вимірюють у *децибелах* (на честь винахідника телефону А.Белла). Наприклад, шум потягу на відстані 50 метрів дорівнює 80 дБ, грому — 100 дБ, реактивного літака при зльоті — 120 дБ, запуск ракети у космос — 140–190 дБ.

Залежно від зазначених показників такі вироби поділяють на три класи:

- ☑ *піротехнічні вироби I класу* — радіус небезпечної зони при їх використанні не перевищує 0,5 метра, а гучність звуку на відстані 25 см не більша ніж 125 децибел (наприклад, петарди, хлопавки, бенгальські вогні);
- ☑ *піротехнічні вироби II класу* — радіус небезпечної зони при їх використанні не перевищує 5 метрів,

а гучність звуку на відстані 2,5 метра не більша ніж 140 децибел.

- ☑ *піротехнічні вироби III класу* — радіус небезпечної зони при їх використанні не перевищує 20 метрів, а гучність звуку на відстані 5 метрів не більша ніж 140 децибел.

Піротехнічними виробами II та III класів є ракети, салютні установки тощо.

ЧИ МОЖУ Я КУПУВАТИ ФЕЄРВЕРКИ ТА ІНШІ ПІРОТЕХНІЧНІ ВИРОБИ?

■ Так, але не всі.

Неповнолітнім закон дозволяє купувати та самостійно використовувати лише піротехнічні вироби I класу. Лише з 18 років ти зможеш купувати й використовувати інші піротехнічні вироби.

ЯК ЗАКОНОДАВСТВО РЕГУЛЮЄ ВИКОРИСТАННЯ ФЕЄРВЕРКІВ І ПЕТАРД?

Законодавство забороняє:

- ☑ застосувати побутові піротехнічні вироби після 22.00 (за винятком святкування Нового року в ніч з 31 грудня на 1 січня);
- ☑ кидати побутові піротехнічні вироби, ударяти по них будь-якими предметами, тягти за фітиль;
- ☑ переносити побутові піротехнічні вироби в кишенях, під одягом, зберігати без пакування;
- ☑ залишати піротехнічні вироби без нагляду;
- ☑ переробляти, розбирати, ремонтувати піротехнічні вироби, якщо вони не спрацювали;
- ☑ використовувати побутові піротехнічні вироби, які створюють ефекти на висоті або шумові ефекти, ближче ніж за 100 метрів від лікарень, церков, дитячих установ, шкіл, будинків для людей похилого віку та інших громадських споруд і житлових будинків;
- ☑ спрямовувати хлопавки та іншу піротехніку на людей;
- ☑ кидати приведені в дію побутові піротехнічні вироби під ноги перехожих, із вікон та балконів, запускати феєрверки з дахів будинків, вчиняти

інші дії, від яких можуть постраждати люди або майно;

- ☑ використовувати побутові піротехнічні вироби особам, які знаходяться в нетверезому стані;
- ☑ курити при використанні піротехнічних виробів та кидати їх у вогонь;
- ☑ пробувати на смак використані хлопавки та конфетти з них, нюхати дим;
- ☑ використовувати хлопавки без нагляду дорослих;
- ☑ тримати хлопавку на відстані менше ніж 2 метри від предметів що легко займаються.

ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

На території нашої держави через необережне поводження з піротехнічними виробами щорічно трапляються сотні пожеж та загорянь. Матеріальні втрати, завдаються цими, здавалося б, безпечними виробами, становлять понад сотні тисяч гривень. У результаті використання піротехнічних виробів отримують травми різних ступенів тяжкості (опіки, пошкодження й ураження різних частин тіла, пошкодження очей і зору, втрата пальців та інших органів) тисячі людей, більшість із яких — неповнолітні. Трапляються й смертельні випадки.

1. Проведіть бесіду з учнями за питаннями:

Як ви вважаєте, чому це відбувається?

Чи доводилось вам використовувати піротехнічні засоби? Які?

За яких обставин найчастіше використовуються феєрверки?

Чому слід дотримуватися правил користування феєрверками?

Які б заходи ви запропонували, щоб використання піротехнічних виробів було максимально безпечним?

2. Запропонуйте учням у групах розробити спеціальні правила безпеки при використанні конкретних піротехнічних виробів (ракетниць, бенгальських вогнів, петард, хлопавок, салютних установок тощо). Вислухайте презентації результатів роботи груп. Надайте свої коментарі.

ЯКИХ ПРАВИЛ слід дотримуватися при використанні піротехнічних виробів

Отже, ти наважився на феєрверк із якоїсь нагоди, щоб потішити своїх друзів і знайомих. З чого ж розпочати? Виникає одразу кілька запитань: де проводити феєрверк, які піротехнічні вироби використовувати і яким чином це буде організовано?

Насамперед необхідно вибрати місце для феєрверка. Це має бути відкрита, велика за розмірами територія (наприклад двір, галявина), вільна від дерев і будівель. Слід уважно оглянути обране місце й переконавшись у тому, що поблизу (у радіусі 50 метрів) немає пожежонебезпечних об'єктів — автотранспорту, дерев'яних споруд,

гаражів тощо. Якщо феєрверк плануєте запускати за містом, поблизу не повинно бути опалого листя, хвої, сухої трави чи сіна — того, що може зайнятися від випадкових іскор.

Потрібно заздалегідь продумати, де перебуватимуть глядачі, як забезпечити їм гарний і безпечний огляд феєрверку. Розмісти їх слід на відстані 15–20 метрів від пускового майданчика, обов'язково з навітряної сторони, щоб вітер не зносив на них дим і недогарки.

Від розмірів майданчика залежатиме й те, яку піротехніку ти зможеш безпечно використовувати. Якщо місце відповідає всім перерахованим вимогам, ти можеш користуватися будь-якими виробами, що продаються. Однак, якщо подвір'я невелике, тоді можна скористатися лише феєрверками наземної дії — петардами, хлопавками, вогняними млинками. Ні в якому разі не можна запускати вироби, що летять угору, наприклад, ракети. Користуватися ними поруч із житловими будинками та іншими будівлями категорично заборонено.

Аж ось настав час вибрати і придбати піротехнічні «іграшки». Не варто намагатися самому виготовити щось у домашніх умовах. Це нерозумне й украй небезпечне заняття не варте того ризику, якому ти себе піддаси. Краще скористайся виробами промислового виробництва — у продажу їх чимало.

Якщо твоє знайомство з піротехнікою тільки починається, не поспішай починати з великих і невідомих виробів — вони можуть завдати несподіваних неприємностей.

Усі піротехнічні вироби повинні мати інструкції українською мовою. Вибираючи їх, зверни увагу на їхній зовнішній вигляд — не можна використовувати вироби з наявними дефектами: зім'яті, підмочені, із тріщинами й іншими ушкодженнями корпусу.

Купувати піротехнічні вироби мають право лише дорослі, діти можуть користуватися ними тільки під наглядом батьків.

Перед використанням будь-яких піротехнічних виробів уважно ознайомся з інструкціями для їх застосування.

Пам'ятай, що ціна та безпека піротехнічних виробів — речі взаємопов'язані. У разі купівлі різної розважальної піротехніки надавай перевагу відомим на українському ринку виробникам.

6.

**АЛКОГОЛЬ, ТЮТЮН,
НАРКОТИКИ**

Багато хто з вас знає, що алкоголь, тютюн і наркотики (хоча і алкоголь, і тютюн по суті теж є наркотиками, але через надзвичайну поширеність, їх виділяють окремо) спричиняють серйозні проблеми вашим друзям, однокласникам, родинам, суспільству в цілому. Вживання цих шкідливих речовин негативно впливає на здоров'я людини, породжує конфліктні ситуації, робить нестерпним життя членів сім'ї, погіршує працездатність людини, її поведінку, спонукає до вчинення правопорушень.

Цей розділ присвячений положенням законів, що стосуються вживання алкоголю, тютюну та наркотиків. Дізнайся більше про те, як законодавчо врегульовані ці питання, запам'ятай основні положення та, коли потрапиш у ситуацію, пов'язану з алкоголем, тютюном чи наркотиками, просто скажи «НІ».

АЛКОГОЛЬ

Сьогодні вживання алкогольних напоїв пустило глибоке коріння в нашому побуті. Без шампанського, горілки, вина не обходиться святкування дня народження, весілля, христин, поминок і навіть купівля нової речі.

Для одних підлітків вживання алкоголю — це показник дорослості та самостійності, для інших — це спосіб урізноманітнити монотонне існування. Часто підлітки хизуються перед своїми товаришами «подвигами» щодо добування, вживання алкогольних напоїв, «прикольної» поведінки у стані сп'яніння.

У підлітковому віці більшість вважає, що алкоголь надає відчуття впевненості та допомагає розслабитися. Тому, зазвичай, на вечірках молоді люди випивають одну-дві склянки алкогольного напою, а потім спілкуються. Їм здається, що вони виглядають привабливішими, сильнішими, кмітливішими. Однак при цьому втрачається здатність правильно сприймати реакцію оточуючих. Вони не помічають, що їх нетвереза поведінка викликає обурення та огиду.

Недаремно існує істина-прислів'я, що людина, починаючи пити, виглядає як лев, продовжує як мавпа, а закінчує як свиня.

Тoму з давніх-давен алкoгoль іменували «викрадачем розуму».

Сьoгодні на пляшках з міцними алкoгoльними напoями з'явилoся застереження: «Алкoгoль прoтипоказаний дітям і підліткам до 18 років, вагітним жінкам і жінкам, які годують. Надмірне вживання алкoгoлю шкoдить вашoму здоров'ю».

ЩO ТАКЕ АЛКОГОЛЬНИЙ НАПІЙ?

Це напій, який має 8,5 і більше відсотків алкoгoлю. До алкoгoльних напoїв відносять вино, лікер, горілку, коньяк, ром.

Є і слабоалкoгoльні напoї, тoбто такі, що містять від 1,2 до 8,5 відсотків алкoгoлю. Це, наприклад, пиво.

ЩO ТАКЕ АЛКОГОЛЬ?

Алкoгoль — слово арабського походження, в перекладі означає «тонкий порошок». У багатьох словниках синонімом алкoгoлю є слово «спирт».

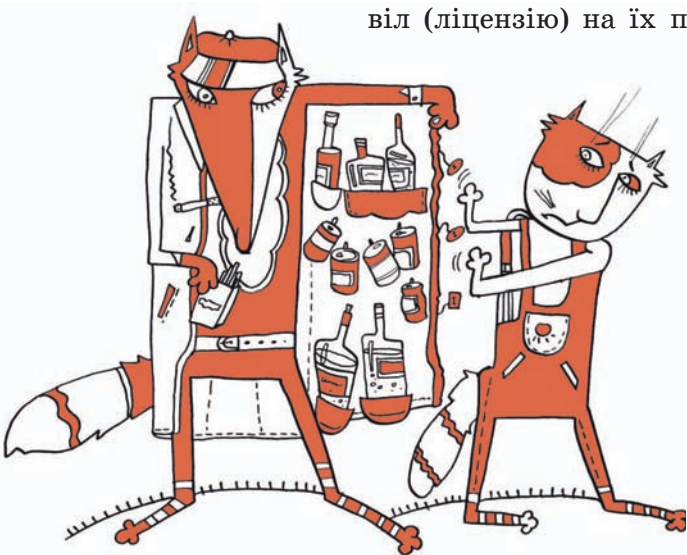
КОЛИ Я МОЖУ КУПУВАТИ І ВЖИВАТИ АЛКОГОЛЬНИЙ НАПІЙ?

Тoбі має виповнитися 21 рік, перш ніж ти зможеш купувати й вживати алкoгoльні напoї (слабоалкoгoльні — з 18 років).

ДЕ МОЖУТЬ ПРОДАВАТИСЯ АЛКОГОЛЬНІ НАПІЇ?

Такі напoї можна продавати лише в магазинах, барах, ресторанах, що мають спеціальний дозвіл (ліцензію) на їх продаж. Причому такі дозволи видаються окремо на слабоалкoгoльні, окремо на міцні напoї (горілку, коньяк тощо).

Однак ні в магазині, ні в барі, ані в ресторані тoбі не мають права продавати алкoгoльні напoї аж доки ти не досягнеш 21 року. З повноліття, тoбто з 18 років, ти зможеш купувати лише слабоалкoгoльні напoї.

Дуже небезпечно купувати алкогольні напої домашнього виготовлення, особливо самогон. Це не лише протизаконно, а й шкідливо — багато людей дістають отруєння внаслідок вживання таких напоїв.

ЩО, ЯКЩО ХТОСЬ ПРОДАСТЬ МЕНІ АЛКОГОЛЬНИЙ НАПІЙ?

Незаконно продавати алкогольний напій особам до 21 року чи дозволяти їм вживати такі напої в кафе, барах, ресторанах. Особи, які порушують встановлені правила торгівлі спиртними напоями, сплачують штраф або їх позбавляють дозволу продавати алкоголь.

ЧИ МОЖУ Я ВЖИВАТИ АЛКОГОЛЬНІ НАПОЇ З ДОЗВОЛУ БАТЬКІВ?

■ Ні.

Якщо батьки дозволять тобі пити алкогольні напої вдома або деінде, то це проти закону.

Не можуть вони також дозволяти тобі та твоїм друзям проводити вечірки з вживанням алкоголю.

Такі правопорушення матимуть наслідком накладання на батьків штрафу (до восьми неоподаткованих мінімумів доходів громадян). Законодавство України передбачає також відповідальність батьків (штраф) за доведення неповнолітнього до стану сп'яніння.

ЧИ МОЖУ Я ПИТИ АЛКОГОЛЬНІ НАПОЇ У ГРОМАДСЬКИХ МІСЦЯХ?

■ Ні, це протизаконно.

Навіть дорослим (повнолітнім) людям не дозволено розпивати спиртні напої на вулицях, стадіонах, у громадському транспорті, у парках і скверах.

Розгляньте малюнок

**Напишіть у зошиті три відповіді-відмови.
Обговоріть свої варіанти із сусідом по партії
чи з усім класом.**

Правопорушенням є не тільки розпивання алкогольних напоїв у громадських місцях, а навіть поява в цих місцях у п'яному вигляді. Особи, які порушують встановлені законом правила, сплачують штраф.

ЩО БУДЕ, ЯКЩО ЛЮДИНА ВЧИНИТЬ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СТАНІ АЛКОГОЛЬНОГО СП'ЯНІННЯ?

■ Це є обтяжливою обставиною.

Тобто, якщо людина вчинить правопорушення (наприклад, злочин) у стані алкогольного сп'яніння, то юридична відповідальність за вчинене буде більш суворою (наприклад, довшим буде строк позбавлення волі).

ТЮТЮН

На вулицях, у парках, у місцях відпочинку з сигаревою можна зустріти і чоловіка, і жінку, і юнака, і дівчину, і дідуся. Кожного року багато людей захворюють через куріння, однак інші мільйони людей починають курити.

Підлітки вважають, що самі повинні вирішувати, курити їм чи ні. Прилучаючись до куріння, вони сподіваються стати більш популярними серед своїх ровесників.

Дехто вважає, що у підлітковому віці, коли людина ще здорова, можна курити, а потім кинути будь-коли. Однак, якщо організм звик до нікотину, що міститься у тютюні, бажання курити стає нестерпним, і позбавитися шкідливої звички багатьом людям дуже важко.

Треба щоб кожний спитав себе, чи варто вживати відоме з XV століття «диво», руйнуючи свій організм. Недаремно на кожній пачці сигарет є написи, що застерігають від тютюнопаління та його наслідків: «Куріння призводить до серцево-судинних захворювань та раку легенів»; «Курці помирають рано»; «Захистіть дітей: не дозволяйте їм дихати вашим димом».

ЩО ТАКЕ ТЮТЮН?

Це сільськогосподарська культура, яку зазвичай загортають у папір і курять. Іноді листя тютюну «обсмоктують» чи «жують» задля того, щоб через слину нікотин напряму поглинався яснами.

ЩО ТАКЕ НІКОТИН?

Це жовтувата, розчинна у воді й жирах речовина, яка міститься у тютюні. Вона добре всмоктується через слизові оболонки й може потрапляти в організм людини навіть через неушкоджену шкіру. Нікотин — це наркотична речовина, вживання якої призводить до звикання та залежності.

ЯКИМ Є ВПЛИВ НІКОТИНУ НА ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ?

Він дуже небезпечний для людини. Великі дози нікотину порушують дихання, можуть навіть призвести до паралічу органів дихання. Під впливом нікотину зростає навантаження на серце курця — воно має перекачувати 1,5 тонни крові на день додатково. Нікотин викликає спазми судин та негативно впливає на слизову оболонку шлунку. Згадай істину-прислів'я про те, що краплина чистого нікотину вбиває коня.

ЯК КУРІННЯ ВПЛИВАЄ НА ЛЮДИНУ?

Дехто вважає, що воно знімає напруження та спрощує спілкування. Це помилкове твердження, адже куріння шкодить не менше як вживання алкоголю. Недаремно тютюновим компаніям не дозволено бути спонсорами спортивних змагань задля уникнення реклами їхніх виробів.

Крім нікотину, негативно впливає на організм і тютюновий дим, який містить 150 хімічних речовин. Він підвищує кров'яний тиск, звужує кровоносні судини, прискорює серцевий ритм. Під час куріння дим шкодить не лише курцеві, а й тим, хто знаходиться поруч з ним.

У тютюні міститься також смола, схожа на ту, яку використовують при укладанні асфальту. Потрапляння її до організму людини призводить до захворювання дихальних шляхів, ранніх зморшок, потемніння зубів.

Понад 80% випадків захворювання на рак легенів трапляються саме у тих, хто курить.

ЩО ТАКЕ ТЮТЮНОВІ ВИРОБИ?

Це цигарки, сигари, а також люльковий, нюхальний, смоктальний, жувальний тютюн та інші вироби з тютюну, що впливають на фізіологічний стан людини під час вживання.

ЧИ ДОЗВОЛЕНО КУРІННЯ БУДЬ-ДЕ?

■ Ні.

Законодавство забороняє куріння в громадських місцях, в навчальних та медичних закладах тощо. Для курців відводяться спеціальні місця для куріння, а в барах та ресторанах їм пропонують окремі від інших відвідувачів місця, обладнані кондиціонерами.

ЧИ МОЖУ Я КУПИТИ СИГАРЕТИ?

■ Ні.

Особам, які не досягли 18-річного віку, заборонено купувати будь-які тютюнові вироби. Продаж неповнолітнім сигарет чи тютюну є протизаконним.

НАРКОТИКИ

Досить поширеним явищем у нашому суспільстві стало й вживання наркотиків та використання, особливо неповнолітніми, різного роду токсичних речовин з метою привести себе в одурманений стан. Наркотики і токсичні речовини є надзвичайно небезпечними для людського організму, особливо такого, що знаходиться у розвитку. Ти повинен володіти інформацією про наркотики для того, щоб протистояти їм.

ЯКІ БУВАЮТЬ НЕБЕЗПЕЧНІ НАРКОТИЧНІ РЕЧОВИНИ?

Існує багато небезпечних наркотиків, окрім тютюну і алкоголю. Будь-який наркотичний засіб, не призначений лікарем, ти маєш розцінювати як небезпечний наркотик.

ЩО ТАКЕ НАРКОТИКИ?

Це слово грецького походження, що означає «приголомшуючий». Наркотики — це речовини переважно рослинного походження, що збуджують центральну нервову систему людини й тварин. У медицині та ветеринарії їх використовують для знеболювання.

У штаті Алабама поліція може шукати наркотики в школі. Періодичні, заздалегідь не узгоджені візити поліції до загальноосвітніх закладів з метою виявлення заборонених наркотиків є законними. Для пошуку наркотиків можуть використовувати спеціально навчених собак.

ЯКІ БУВАЮТЬ НАРКОТИКИ?

■ Їх дуже багато.

Найпоширенішим із заборонених наркотиків є **маріхуана**. Як правило, маріхуану підлітки пробують першою. **Кокаїн** — дуже сильний наркотик і залежність від нього з'являється швидко.

Забороненими є і галюциногени (ЛСД, «магічні гриби» тощо) — це речовини, які діють на центральну нервову систему людини, порушуючи об'єктивне світосприйняття.

Поширеними серед певної групи підлітків є **інгальянти** — речовини, пару яких вдихають для негайного сп'яніння. До них належать деякі **аерозолі, бензин, миючі засоби**.

Такі наркотики як героїн, кокаїн, опіум, морфій є незаконними, окрім випадків призначення їх лікарем.

У штаті Алабама особа, засуджена за продаж невеликої кількості маріхуани відбудуватиме мінімальне покарання у вигляді 3 років ув'язнення і штрафу в розмірі 25000\$. За такий самий злочин у Федеральній системі передбачено мінімальне покарання у вигляді 5 років позбавлення волі і штрафу у такому самому розмірі.

Дуже серйозним злочином в Алабамі є продаж наркотиків неподалік від школи. Будь-хто, винний у продажу наркотиків на відстані 5,5 км від навчального закладу чи шкільного гуртожитку, має відбутися мінімальне покарання строком 5 років тюремного ув'язнення без права на дострокове звільнення.

ЯК НАРКОТИКИ

ВПЛИВАЮТЬ НА ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ?

Люди, які вживають наркотики, не відзначаються міцним здоров'ям. У них можуть бути провали в пам'яті, галюцинації, розлади психіки. Вживання маріхуани викликає прискорене серцебиття, труднощі орієнтування у часі, порушення координації рухів, погіршення пам'яті. Якщо вживати маріхуану тривалий час, це призведе до фізичної залежності, серцево-судинних та онкологічних захворювань.

Галюциногени викликають підвищення артеріального тиску, прискорене серцебиття, безсоння, судоми, порушення координації рухів. Людина може впасти у депресію, втратити контроль над власною поведінкою, проявляти агресію, жорстокість.

Вживання кокаїну призводить до таких самих ризиків, що і наркотики попередньої групи. Окрім того, люди можуть страждати на «кокаїновий психоз», серцеві напади, їх може вражати інсульт.

Одноразове вживання інгалянтів призводить до зміни настрою, оніміння рук і ніг, зорових галюцинацій, задухи і навіть раптової смерті. Якщо підліток тривалий час вживає інгалянти, у нього послаблюються нюх й смакові відчуття, розвивається м'язова слабкість, порушується робота печінки, нирок, легень та мозку.

Люди, які починають вживати наркотики, стають залежними від них. Статистика свідчить, що середній вік таких людей лише 25–30 років.

ЯКІ ДІЇ З НАРКОТИЧНИМИ ЗАСОБАМИ Є ЗЛОЧИННИМИ?

У Кримінальному кодексі передбачено покарання за використання, володіння, перевезення, продаж, постачання і розповсюдження наркотиків. Якщо людина вживає наркотики публічно, а особливо у присутності неповнолітніх, це також злочин, і наслідком є кримінальна відповідальність.

ЩО БУДЕ, ЯКЩО ЛЮДИНА ВЧИНИТЬ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СТАНІ ТОКСИЧНОГО ЧИ НАРКОТИЧНОГО СП'ЯНІННЯ?

Це є обставиною, що обтяжує юридичну відповідальність людини за скоєне правопорушення. Суд застосовуватиме до такої людини більш суворі види стягнень та покарань.

ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

1. Зачитайте або перекажіть учням цікаву інформацію щодо алкогольних напоїв: Людство винайшло вино раніше, ніж спирт. Його виробляли ще у стародавньому Єгипті. У Древній Греції вино вживали на банкетах і святкуваннях. Це було лише натуральне виноградне вино міцністю 11–13°. Як правило, вино розбавляли водою. Вживати його могли лише особи, які досягли 30 років.

На Русі вживали переважно медовуху. Міцність цього напою теж була 11–13°. Пити в будні заборонялося взагалі, а зловживання алкогольними напоями вважалося гріхом. Горілка з'явилася в Росії лише в XV ст.

Перші згадки про боротьбу з пияцтвом залишило нам царювання Петра I. Саме він заснував медаль «За пияцтво» — вагою 5 кг у вигляді восьмикутної зірки розміром з тацю. Цю «нагороду» з чавуну прикріпляли до обруча й одягали на шийку пиякові, який мав носити її цілий тиждень. Й не мало значення, до якого соціального прошарку він належить! В Україні здавна водили по базарах ведмедя, який «показував», як п'яний йде додому.

У деяких країнах (наприклад, США) в певні історичні періоди запроваджували «сухий» закон — повну заборону продажу та вживання спиртних напоїв. Однак такі заходи позитивних наслідків не дали, так як алкоголь все одно виготовляли й продавали незаконно.

Запропонуйте учням прокоментувати народні приказки:

Хміль — не вода, чоловікові біда.

Не шабля вбила, так горілка задавила.

Чоловік пияк — то й життя ніяк.

2. Проведіть бесіду з учнями за питаннями:

Що запропонував би ти для запобігання зловживання алкогольними напоями?

Які заходи для дотримання положень законодавства щодо алкогольних напоїв та тютюнових виробів ти можеш запропонувати?

Як ти ставишся до реклами алкогольних напоїв та тютюнових виробів?

3. Об'єднайте учнів у групи та запропонуйте їм представити себе представниками різних органів влади і дати відповідь на питання:

Що, на вашу думку, можна зробити для попередження тютюнопаління: 1) в школі; 2) у державі; 3) у сім'ї; 4) кожным особисто. Через 10 хв. запропонуйте їм презентувати результати своєї роботи класу.

4. Поширена думка про те, що наркоманія і злочинність ідуть у парі. Запропонуйте учням знайти підтвердження цьому у засобах масової інформації (газетах, журналах тощо) або в мережі Інтернет.

7.

БАТЬКИ ТА ДІТИ

Більшість дітей народжується і зростає в сім'ї. Це й зрозуміло, адже одна з найважливіших функцій сім'ї — це продовження роду та виховання дітей.

Перші правила і норми поведінки закладаються саме тут. Вчинки батьків — це безумовний приклад для наслідування дітьми.

Законодавство нашої держави — Конституція України, Сімейний кодекс України, інші закони — охороняють дитинство, материнство, батьківство, сприяють батьківській опіці дітей, покладають на батьків певні зобов'язання щодо виховання своїх дітей. Закон встановлює й обов'язки дітей щодо своїх батьків.

Коли ти станеш батьком чи матір'ю, у тебе з'являться певні права і обов'язки щодо власних дітей. Однак і зараз ти пов'язаний зі своїми батьками взаємними правами і обов'язками.

Хоча й існує безліч правових актів, найголовніше для сімейного щастя — це любов, взаємоповага та взаєморозуміння. Якщо діти виховуються в сім'ї в атмосфері добра, терпеливості, порозуміння, то згодом й батьки зможуть сподіватися на те, що їхня старість не буде самотньою, діти допомагатимуть їм.

Цей розділ пояснить тобі закріплені у законодавстві України права та обов'язки батьків і дітей.

батьки та діти

Які права виникають у батьків щодо їхньої дитини?

діти

ЩО СКАЗАНО У ЗАКОНІ ПРО МОЇ ВІДНОСИНИ З БАТЬКАМИ?

У положеннях закону записано, що такі відносини є взаємними. Після народження дитини у батьків, а також у їх дитини виникають певні (особисті немайнові та майнові) права і обов'язки. Для їх виникнення важливо визначити походження

дитини від батьків. Якщо батьки перебувають у шлюбі, то дитина вважається такою, що походить від цих батьків.

Буває й так, що дитина народжується від осіб, які шлюб не реєстрували. Тоді батько дитини визначається або за спільною заявою матері та чоловіка, який вважає себе батьком, або за заявою лише чоловіка.

Інколи батьківство встановлюється за рішенням суду на підставі визначення біологічного походження дитини від певного чоловіка.

Закон встановлює, що діти, народжені у шлюбі та поза шлюбом, мають однакові права.

ДО ЯКОГО ЧАСУ Я ВВАЖАТИМУСЯ ДИТИНОЮ?

До досягнення тобою повноліття, тобто до 18 років. Саме до цього моменту батьки матимуть певні права і обов'язки щодо тебе як до дитини.

Закон розрізняє малолітніх осіб — дітей віком до 14 років, та неповнолітніх — так називаються діти у віці від 14 до 18 років.

ЧИ ВТРАЧАЮТЬ КОЛИ-НЕБУДЬ МОЇ БАТЬКИ ПРАВО НАГЛЯДУ ТА ОПІКИ НАДІ МНОЮ?

■ Так, коли тобі виповниться 18 років.

Твої батьки більше не нестимуть відповідальності за тебе та твої вчинки і не матимуть законних засобів впливу на тебе. Це називається досягненням повноліття. З цього моменту у батьків зникає й обов'язок утримувати тебе, окрім випадку, коли ти — студент денного відділення й тобі ще не виповнилося 23 роки.

КОЛИ Я МОЖУ ОДРУЖИТИСЯ?

Ти можеш укласти шлюб по досягненню тобою певного віку: для юнаків — 18-и, а для дівчат — 17-и років. Якщо тобі вже виповнилося 14 років, суд за твоєю заявою може надати тобі дозвіл на укладення шлюбу. Однак суд братиме до уваги не палке кохання, а те, чи буде укладення шлюбу в твоїх інтересах. Особа, молодша за 14 років, не може одружитися.

У штаті Алабама одружитися можна будь-коли з моменту досягнення 18-річного віку.

*Якщо особі менше 18 років, батьки мають дати на одруження схвалення і сплатити \$200 за офіційне затвердження цього.
Особа, молодша за 16 років, не може одружитися.*

ЧИ МОЖУ Я ВЖИВАТИ АЛКОГОЛЬНІ НАПОЇ З ДОЗВОЛУ БАТЬКІВ?

■ Ні.

Навіть якщо вони дозволять робити тобі це вдома, вони порушуватимуть закон. За доведення неповнолітнього до стану сп'яніння батьки нестимуть юридичну відповідальність.

ЯКІ ОСНОВНІ ОBOB'ЯЗКИ МОЇХ БАТЬКІВ ЩОДО МЕНЕ?

Ці обов'язки ґрунтуються на любові батьків до своїх дітей. Твої батьки мають піклуватися про твоє здоров'я, фізичний, духовний та моральний розвиток, створювати належні умови для розвитку твоїх природних здібностей, забезпечувати здобуття тобою повної загальної середньої освіти, виховувати в тобі повагу до законів, прав, основних свобод людини.

Вони зобов'язані утримувати тебе. Це означає, що батьки мають забезпечувати тебе необхідним харчуванням, одягом, житлом, медичним обслуговуванням.

Батьки зобов'язані поважати твою гідність. Батьки мають право на безперешкодне спілкування з тобою, навіть якщо вони розлучені і ти проживаєш лише з одним з них. Батьки мають поважати тебе. Вони не можуть відректися від тебе чи покинути тебе.

*А діти — це і щастя, і турбота,
Відповідальність і тривога теж.
Без відпочинку й вихідних робота,
Любов така, яка не має меж!*

**Перерахуйте
основні обов'язки
ваших батьків
щодо вас.**

Н. Красоткіна

ЯКІ У МЕНЕ ОBOB'ЯЗКИ ПЕРЕД БАТЬКАМИ?

Ти маєш дотримуватися встановлених твоїми батьками правил та прислухатися до їх волі.

Сімейний кодекс зобов'язує тебе піклуватися про своїх батьків, проявляти про них турботу та надавати їм допомогу.

ЩО, ЯКЩО НЕПОВНОЛІТНЯ ОСОБА ВЖЕ МАЄ ДИТИНУ?

Права і обов'язки її батьків залишаються такими ж. Вони зобов'язані надавати допомогу у здійсненні батьківських прав та виконанні обов'язків неповнолітніми матір'ю або батьком.

Якщо батько чи матір — неповнолітні, вони мають такі ж права і обов'язки щодо своєї дитини, як і повнолітні батьки. Реалізовувати ці права й виконувати обов'язки вони можуть самостійно.

Закон надає неповнолітньому батькові чи неповнолітній матері також право на безоплатну правову допомогу у суді.

ЧИ МАЮ Я ПРОЖИВАТИ ТАМ, ДЕ ВКАЗУЮТЬ МЕНІ МОЇ БАТЬКИ?

- Так, у твоїх батьків є законне право вказувати, де тобі проживати.

ЩО МЕНІ РОБИТИ, ЯКЩО МОЇ БАТЬКИ МЕНЕ ОБРАЖАЮТЬ, КАРАЮТЬ АБО НЕ НАДАЮТЬ НАЛЕЖНОГО УТРИМАННЯ?

Якщо це стається з тобою, ти можеш розповісти про це родичеві, якому довіряєш, вчителіві, шкільному психологу чи звернутися до працівника органу опіки та піклування.

Можна й скористатися телефоном довіри соціальної служби у справах сім'ї та молоді (такі відділи існують у кожному місцевому органі виконавчої влади).

Сімейний кодекс надає тобі право з 14 років безпосередньо звертатися до суду по захист своїх прав.

БАТЬКИ

ЯКІ ОСНОВНІ ПРАВА МОЇХ БАТЬКІВ ЩОДО МЕНЕ?

Вони мають право на свій розсуд вибрати тобі ім'я та прізвище.

Твої батьки мають переважне право перед іншими людьми на особисте виховання та самозахист тебе. Закон говорить про те, що батьківські права не можуть здійснюватися всупереч твоїм інтересам.

Батьки є твоїми законними представниками, тобто саме вони захищають і представляють твої права та законні інтереси будь-де, наприклад, у суді.

ЧИ МОЖУТЬ МОЇ БАТЬКИ ЗАСТОСОВУВАТИ ДО МЕНЕ ФІЗИЧНІ ПОКАРАННЯ?

■ Ні.

Сімейний кодекс та інші закони забороняють фізичні покарання тебе і застосування батьками інших видів покарань, якщо вони принижують твою гідність.

Забороняється й експлуатація батьками своєї дитини (наприклад, примушування до жебрацтва).

Однак пам'ятай, що твої батьки мають право обирати форми і методи твого виховання.

ЩО, КОЛИ МОЇ БАТЬКИ РОЗЛУЧАЮТЬСЯ?

Вони залишаються твоїми батьками, і за ними зберігаються права та обов'язки щодо тебе. З ким з них ти житимеш, вирішуватимуть батьки чи суддя.

Якщо тобі виповнилося 10 років, то твоє місце проживання батьки мають узгодити з тобою. З 14 років ти можеш визначати самостійно, з ким з батьків проживатимеш.

У разі, якщо згоди не буде досягнуто, це питання вирішуватиме суд. Суддя має вислухати твою думку. Однак закон надає суду право постановити рішення й всупереч твоєму бажанню, якщо вважатиме, що це в твоїх інтересах.

ЧИ НАЛЕЖИТЬ МОЄ МАЙНО БАТЬКАМ?**■ Так.**

Твої батьки управляють твоїм майном до досягнення тобою 18 років або до моменту твого одруження. Майно, набуте батьками і тобою за рахунок вашої спільної праці чи спільних коштів, належить і тобі, і твоїм батькам.

Придбані твоїми батьками речі для забезпечення твого розвитку, навчання та виховання (одяг, інші речі особистого вжитку, іграшки, книги, музичні інструменти, спортивне обладнання тощо) є твоєю власністю. Однак обміняти, продати або подарувати належне тобі майно ти можеш лише зі згоди батьків.

ЧИ МАЮТЬ МОЇ БАТЬКИ ПРАВО НА ГРОШІ, ЯКІ Я ЗАРОБЛЯЮ?**■ Так, мають.**

Вони утримують тебе, значить, можуть використувати зароблені тобою гроші на побутові витрати чи догляд за тобою.

З 14 років ти можеш самостійно витратити свій заробіток, стипендію, гонорар, кошти, внесені на власний банківський рахунок. Суд може обмежити тебе у цьому праві, якщо батьки вважатимуть, що ти витрачаєш гроші марно.

У штаті Алабама батьки не тільки мають право на зароблені їхньою дитиною гроші, а й можуть навіть відкривати пошту, направлену їх дітям (про це вказано у відповідних законах).

Якщо ж дитина не підкорятиметься волі батьків, вони можуть застосовувати до неї покарання як засіб дисципліни, але тільки до тих пір, доки це не шкодить здоров'ю та добробуту їхньої дитини.

Якщо дитина все одно не підкоряється, батьки можуть звернутися до суду з питань неповнолітніх. Тоді суд вирішуватиме, де жити й що робити дитині.

ЧИ ВІДШКОДОВУВАТИМУТЬ МОЇ БАТЬКИ ЗБИТКИ, ЯКЩО Я ЗАВДАМ ШКОДИ ЧУЖІЙ ВЛАСНОСТІ?**■ Так.**

Твої батьки зобов'язані платити за будь-які збитки, нанесені тобою іншій особі чи її майну. Вони

відповідальні й за збитки, завдані тобою шкільному майну (наприклад, мають повернути гроші за загублений підручник зі шкільної бібліотеки).

Якщо ти маєш власний заробіток або майно, тоді обов'язок відшкодувати завдану шкоду покладатиметься на тебе. А у разі, якщо коштів буде недостатньо, батьки мають відшкодувати решту боргу (детальніше про це ти дізнаєшся в іншому розділі).

ЩО, ЯКЩО МОЇ БАТЬКИ НЕ ВИКОНУЮТЬ БАТЬКІВСЬКИХ ОБОВ'ЯЗКІВ?

Якщо твої батьки своєю поведінкою шкідливо впливають на твоє виховання, здоров'я, моральний розвиток, жорстоко поводяться з тобою, вдаються до будь-яких видів експлуатації тебе, примушують до жебракування та бродяжництва, зловживають алкоголем, суд може позбавити їх батьківських прав.

Це може статися з матір'ю чи батьком, або ж з обома батьками. Той з батьків, хто позбавлений батьківських прав, не звільняється від обов'язку щодо утримання тебе.

ХТО МОЖЕ ЗВЕРНУТИСЯ ДО СУДУ З ПОЗОВОМ ПРО ПОЗБАВЛЕННЯ МОЇХ БАТЬКІВ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ?

Ти сам, якщо тобі вже виповнилося 14 років, один із батьків, твій опікун або піклувальник, людина, в сім'ї якої ти проживаєш, лікарня або школа, в якій ти знаходишся, орган опіки та піклування, прокурор.

У штаті Алабама у разі підтвердження факту знуцання чи халатності щодо дитини, соціальний працівник Департаменту Громадських Ресурсів направляє до суду з питань неповнолітніх петицію з проханням забрати дитину від батьків, якщо останнє буде визнаним небезпечним для дитини. Після надання відповідних доказів, суд може визнати дитину такою, що може бути поміщена у дитячий будинок. Якщо сім'ї можуть бути надані відповідні послуги (допомога, поради тощо), дитину повернуть батькам. Якщо це неможливо, дитину можуть віддати родичам. У разі вичерпання усіх перерахованих варіантів батьки можуть бути позбавлені батьківських прав, а дитина може бути усиновлена іншими особами.

ЧИ МОЖУТЬ МЕНЕ ТИМЧАСОВО ВІДІБРАТИ У БАТЬКІВ?

■ Так.

Але тільки у випадку, якщо твоє перебування при батьках небезпечно для твого життя, здоров'я і морального виховання, й тільки за рішенням суду. Тоді батьки не позбавлятимуться батьківських прав.

У виняткових випадках, в разі безпосередньої загрози твоєму життю або здоров'ю, за рішенням органу опіки та піклування або прокурора, ти можеш бути негайно відібраний від батьків навіть без рішення суду. Тоді тебе передають другому з батьків, бабі, дідові, іншим родичам або органі опіки та піклування. Тебе повернуть у сім'ю як тільки щезне небезпека для тебе.

ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

- Запропонуйте учням у парах або трійках закінчити речення:
Я вважаюся дитиною до ...
Шлюбний вік в Україні ...
Мої батьки мають такі обов'язки щодо мене: ...
Я маю такі обов'язки щодо моїх батьків: ...
- Запропонуйте учням прокоментувати одну народну приказку на власний вибір. Як подані нижче приказки пов'язані з темою заняття?
Не доспи, не доїж, а дитину потіш.
Великі діти — великі й клопоти.
Батько й мати — два сонця гарячі.
Учи дітей не страшкою, а ласкою.
Як батька покинеш, то й сам загинеш
Яке дерево, такі й діти.
Дім тримається не на землі, а на матері.
- Запропонуйте учням придумати і намалювати герб своєї сім'ї, який відображав би цінності їхньої родини. Організуйте виставку учнівських малюнків у класі.
- Об'єднайте учнів у групи та запропонуйте їм розв'язати правову ситуацію, відповівши на питання до неї.
 Ольга у 15 років залишилася сиротою — її батьки трагічно загинули. Через два місяці її другові Максиму виповниться 18 років і вони вирішили одружитися.
До якого органу слід звернутися Ользі та Максиму?
Чи потрібна згода батьків Максима чи родичів Ольги на укладання шлюбу?
Якби ти був працівником відповідного органу, чи дозволив би ти Ользі та Максиму укласти шлюб?

8.

ПРАЦЯ ПІДЛІТКІВ

Ти і твої однокласники, мабуть, поки що не працюєте. Можливо, хтось з твоїх друзів працював на канікулах або шукає роботу сьогодні.

Отримання роботи та можливість мати власні кошти є важливим питанням для більшості підлітків. Однак законодавство нашої держави встановлює певні обмеження щодо віку, з якого можна працювати, робочого часу підлітків та виду робіт, до яких ти можеш бути залучений.

Освіта є твоїм основним заняттям, тому існують документи, що регулюють працю неповнолітніх. Цей розділ пояснить тобі положення законів щодо праці підлітків.

Праця підлітків

ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

ЯКІ ПРАВА Я МАЮ ЩОДО ПРАЦІ?

У трудових відносинах ти прирівняний у правах з людьми, які досягли повноліття. А от у галузі охорони праці, робочого часу, відпусток ти користуєшся встановленими законодавством пільгами.

З ЯКОГО ВІКУ Я МОЖУ ПРАЦЮВАТИ?

Дитина, молодша за 16 років, не може бути найнята на роботу. Однак, якщо тобі виповнилося 14 або 15 років, ти можеш бути прийнятим на роботу, що не завдає шкоди твоєму здоров'ю і навчанню (наприклад, залучатися до легкої роботи у період літніх канікул).

ЯК МЕНІ ШУКАТИ РОБОТУ?

Ти можеш шукати роботу самостійно, через своїх знайомих, переглядати оголошення у спеціалізованих друкованих виданнях (газети, журнали, бюлетені), у назвах яких є слова «робота», «працевлаштування», «вакансії», «навчання». Ефективним є пошук роботи через мережу Інтер-

нет. Можна також звернутися до державної служби зайнятості або до комерційної кадрової агенції.

ЧИ ЛЕГКО МЕНІ ЗНАЙТИ РОБОТУ?

Це сьогодні не просто. Кількість неповнолітніх, які бажають працевлаштуватись, значно перевищує кількість офіційних робочих місць. Та й підприємці неохоче беруть на роботу підлітків.

Тобі простіше знайти так звану «чорну» (напівлегальну) роботу. Однак на такій роботі годі чекати дотримання вимог законів щодо охорони твоєї праці. Навряд чи роботодавець згадуватиме про пільги, які мусять тобі надаватися. Є й небезпека залишитися ошуканими, адже твоє працевлаштування не буде закріплене юридично: ти можеш не отримати обіцяних грошей чи тобі сплатять набагато менше, примусять виконувати роботу, що заздалегідь не була обумовлена. У разі травмування під час роботи у тебе не буде жодних шансів отримати бодай невелику грошову компенсацію.

ЧИ ПОТРІБЕН МЕНІ ДОЗВІЛ НА ПРАЦЮ?

■ Так.

Щоб влаштуватися на роботу у віці до 16 років, тобі потрібен дозвіл на працю, який ти маєш надати роботодавцеві. Однак навіть за наявності такого дозволу ти не зможеш працювати будь-де. Існують певні види робіт, які передбачають вікові обмеження.

ХТО І В ЯКІЙ ФОРМІ МАЄ ДАТИ МЕНІ ДОЗВІЛ НА ПРАЦЮ?

Його надає один з твоїх батьків, піклувальник чи усиновлювач. Дозвіл має бути письмовим, складеним у довільній формі. Тобі може бути дозволено працювати у позаурочний час та під час канікул.

У штаті Алабама ніхто, молодший за 14 років, не може бути найнятий на роботу у публічному місці. Однак, 12 і 13-річні можуть розносити газети

Яким шляхом пошуку роботи скористався б ти і чому?

чи бути няньками. Щоб бути найнятим у віці 14–17 років потрібен дозвіл на працю, копія якого надається роботодавцю. Дозвіл на працю алабамському школяреві може видати ректор чи директор навчального закладу. Цей дозвіл дозволяє працювати у позаурочний час та під час канікул. Учень, який бажає працевлаштуватись, має заповнити відповідну анкету, що підтверджує навчання у навчальному закладі. Дозвіл на працю не потрібен всього у трьох випадках: якщо підліток працює в сільському господарстві, влітку — у федерально фінансованій молодіжній програмі та якщо він актор, виконавець чи модель.

ЧИ ПОТРІБНО МЕНІ ПРОХОДИТИ МЕДИЧНИЙ ОГЛЯД ПЕРЕД ВЛАШТУВАННЯМ НА РОБОТУ?

■ Так.

Тебе приймуть на роботу лише після попередньо-го медичного огляду та за наявності медичного висновку про відсутність протипоказань для участі у трудовій діяльності.

Якщо ти працюватимеш, щорічно за рахунок роботодавця ти проходитемеш медичний огляд аж доки тобі не виповниться 21 рік.

ПІЛЬГИ У ПРАЦІ

ЧИ МОЖУ Я ПРАЦЮВАТИ БУДЬ-ДЕ?

■ Ні.

Деякі види робіт потребують спеціальної освіти (наприклад, щоб влаштуватися лікарем, слід мати диплом медичного університету). Тебе не можуть залучати до важких робіт (наприклад, вантажником), шкідливих робіт (наприклад, на автозаправці) та підземних робіт (наприклад, шахтарем). Перелік робіт, на яких заборонено застосування праці неповнолітніх, встановлено законодавством.

Обмеження існують і щодо піднімання та переміщення тобою вантажів. Сумарна робота підлітків з вантажами не повинна перевищувати третини робочого дня або робочої зміни.

Якщо алабамському підліткові менше 16 років, він не може працювати:

- ☑ на чи поряд з машинами чи незахищеними механізмами;
- ☑ на виробництві чи в машинному цеху,
- ☑ на зпаювальних та зварювальних роботах;
- ☑ на кораблі, виконуючи роботу, пов'язану з навігацією чи комерцією;
- ☑ поряд з фарбами, свинцевими білилами та суриком,
- ☑ де є велика кількість пилу чи тютюну;
- ☑ у певних будівлях чи видах будівельних робіт; на смітниках, звалищах металобрухту чи складах деревини або поряд з ними;
- ☑ водієм автотранспорту;

До 16 років не можна працювати у ресторані, де продають алкогольні напої, окрім випадку, коли найближчі родичі є власниками цих ресторанів.

Якщо вік працюючого менше 18 років, він не може працювати:

- ☑ у шахтах, на кар'єрах, лісозаготівлі, лісопильні чи на залізниці;
- ☑ на роботах по зносу чи реконструкції будівель;
- ☑ у тунелях та на розкопках;
- ☑ на роботах, пов'язаних із керуванням, складанням і обслуговуванням певної техніки;
- ☑ пожежником;
- ☑ при парових котлах чи поряд;
- ☑ поряд з перегінними апаратами, де використовують алкоголь;
- ☑ у певних видах виробництва;
- ☑ поряд з отруйними речовинами, газами, кислотами, пестицидами, великою концентрацією лугів;
- ☑ поряд з джерелами радіоактивного випромінювання, азбестом, чи іншими об'єктами, які викликають захворювання на рак;
- ☑ м'ясником чи на спорідненій роботі.

СКІЛЬКИ ГОДИН МОЖЕ ТРИВАТИ МІЙ РОБОЧИЙ ДЕНЬ?

Якщо тобі менше ніж 16 років, ти не можеш працювати більше ніж 24 години на тиждень. Однак, якщо ти навчаєшся, закон дозволяє тобі працювати лише половину зазначеного робочого часу, тобто 12 годин на тиждень.

Коли тобі виповниться 16 чи 17 років, то твій робочий тиждень становитиме 36 годин, й відповідно 18 годин, якщо ти ще навчаєшся у школі.

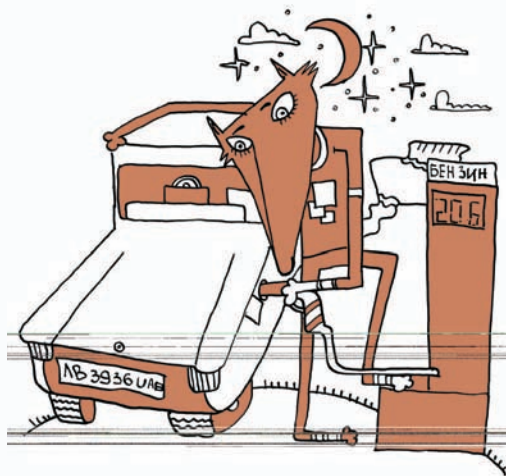
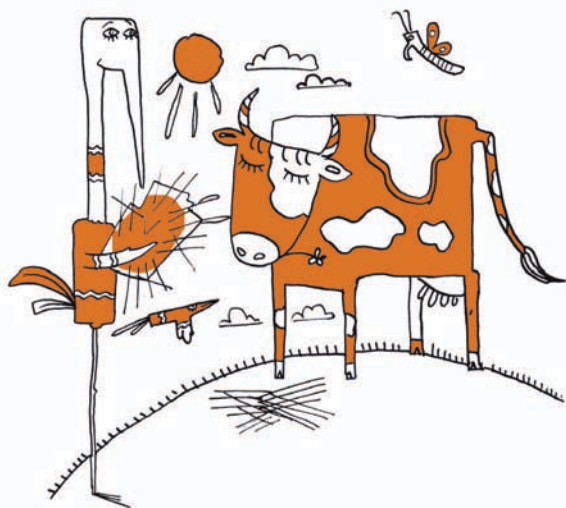
Твій робочий час має бути пропорційно розподілений на 5 чи 6 робочих днів. Закон забороняє роботодавцеві використовувати твою працю вночі, у вихідні дні чи понад норму годин, встановлену для твого віку.

КОЛИ Я МОЖУ ПРАЦЮВАТИ ПОВНИЙ РОБОЧИЙ ТИЖДЕНЬ?

Тільки коли тобі 18 років і ти не навчаєшся у школі.

Учень чи учениця штату Алабама у віці до 16 років не може працювати у час роботи загальноосвітніх шкіл. Закон забороняє працювати більше 3 годин у шкільний день, або більше 8 годин у вихідний, сумарно не більше 6 днів на тиждень, тобто не більше 18 годин на тиждень (40 годин в літній час). Робочий час має бути між 7.00 і 19.00 (до 21.00 влітку). Якщо школяреві 16 чи 17 років, він не може працювати між 22.00 і 5.00 в ніч перед шкільним днем. Мати повний робочий день можуть тільки ті, кому виповнилося 16 років й вони не вчать у школі.

НА ЯКИЙ ВІДПОЧИНОК Я МАЮ ПРАВО?

Знайдіть, назвіть та прокоментуйте порушення положень законодавства щодо праці підлітків.

Якщо ти працюєш, то на тебе поширюються всі види відпочинку, які передбачені трудовим законодавством — щоденний відпочинок після робочого дня, вихідні дні, святкові дні, всі види відпусток (щорічна, для навчання, соціальні тощо).

Однак тебе не можуть залучати до праці в нічний час, понад норму робочого часу для твого віку, у вихідні й святкові дні. А щорічна відпустка має надаватися тобі тривалістю 31 день (для повнолітніх працівників — 24) у будь-який час року, коли ти забажаєш.

ЯК МЕНІ МАЮТЬ ОПЛАЧУВАТИ РОБОТУ?

Тобі мають виплачувати заробітну платню в такому ж розмірі, як і повнолітнім працівникам відповідних спеціальності та категорії.

У разі поєднання роботи з навчанням оплата твоєї праці має бути пропорційною відпрацьованому тобою часу.

Школярєві, який працює в Алабамі, зазвичай виплачують офіційну мінімальну платню для даного виду діяльності, яку мають періодично підвищувати. Мінімальні ставки можна перевірити у шкільного радника. Якщо школярєві платять недостатньо, спершу він має довести цей факт до відома роботодавця й дати йому змогу виправити ситуацію. Якщо останнє є безуспішним, підліток може подати скаргу до Департаменту Праці США, Комісії з Рівних Можливостей Працевлаштування, у Відділ Часу і Заробітних плат чи Департаменту Індустріальних відносин Алабами. Батьки чи опікун працюючого підлітка можуть подати позов у суд на роботодавця.

З ЯКОГО ВІКУ Я МОЖУ ЗАЙМАТИСЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ?

Коли тобі виповниться 16 років, ти зможеш започаткувати власну справу (бізнес), тобто займатися підприємницькою діяльністю.

З 14 років закон дозволяє тобі працювати у фермерському господарстві твоїх батьків.

Ставши підприємцем та досягнувши повноліття, ти зможеш вже сам наймати на роботу працівників.

З-поміж робіт, до яких залучаються твої однолітки в штаті Алабама, дуже популярною є робота няні. Не існує спеціальних законів для нянь.

Але рекомендований вік для няні — від 14 років. Готуючись до роботи, майбутні няні мають скористатися такими порадами: записати телефони крайньої необхідності (поліція, «швидка») і тримати їх біля телефонного апарату; записати телефон, за яким можна було б зв'язатися з батьками дитини і тримати його біля телефонного апарату; часто перевіряти, що з дитиною; не допускати, щоб сторонні речі відволікали няню від першочергових обов'язків; не відчиняти двері нікому, якщо на це не давали згоду батьки дитини; ніколи не покидати помешкання до приїзду батьків дитини; не запрошувати друзів і без потреби; не користуватися телефоном; не зловживати терплячістю роботодавця, роблячи багато шуму чи поїдаючи багато їжі; працювати тільки за згоди на це батьків. Спеціальні курси для нянь щодо поведінки у надзвичайних ситуаціях організують та проводять відділки поліції та Червоного Хреста.

ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

1. Запропонуйте учням у загальному колі висловитись з питань:

Чи вигідно роботодавцям наймати на роботу неповнолітніх? Чому?

2. Об'єднайте учнів у малі групи та надайте їм ролі: групам за №№ 1, 3, 5... — шукачі роботи, групам за №№ 2, 4, 6... — роботодавці. Запропонуйте протягом 7 хв. підготувати одного представника від групи до співбесіди з працевлаштування. Організуйте проведення 2–3 співбесід. Надайте учням свої коментарі.

3. Підготуйте таблички «паспорт», «права водія», «свідоцтво про народження», «медична довідка про стан здоров'я», «дозвіл батька на працевлаштування», «квитанція оплати комунальних послуг». Попросіть учнів вибрати ті документи, що необхідні 15-річному підліткові для працевлаштування.

4. Запропонуйте учням у парах або трійках розв'язати правову ситуацію, давши відповіді на запитання:

Двоє друзів Павло та Петро, учні школи, як тільки їм виповнилося 14 років, вирішили влаштуватися на поштамт сортувальниками листів. Адміністрація поштамту погодилася взяти хлопців на роботу й запропонувала їм працювати 24 години на тиждень з оплатою праці за фактично відпрацьований час. Павло та Петро, бажаючи заробити більше грошей, вказали у своїх заявах, що погоджуються працювати весь вільний від уроків час, навіть вночі.

Чи потрібен дозвіл на працевлаштування Павлові та Петрові?

Скільки годин (максимально) на тиждень можуть працювати друзі, враховуючи, що вони — учні школи?

Як має оплачуватися праця Павла та Петра?

Чи можуть хлопці працювати у нічну зміну?

9.

ЦИВІЛЬНІ ПРАВА ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Сукупність правил, про які йтиме мова, називається цивільним правом. Норми цивільного права врегульовують приватні відносини: право власності (можливість володіти, користуватися, розпоряджатися майном), порядок спадкування, укладання різних видів договорів тощо. Норми цивільного права захищають також особисті права, що не мають майнового змісту — честь, гідність, ділову репутацію, авторське право, право на власне ім'я тощо.

На відміну від цивільного, норми кримінального права встановлюють покарання щодо особи, яка порушила зазначені в них заборони. Норми кримінального права визначають, які діяння є злочинами та які покарання суд застосовує до людей, винних у їх вчиненні.

Якщо людину суд звинуватить у вчиненні злочину, вона може бути засуджена до сплати штрафу, позбавлення волі, арешту, виправних робіт тощо.

А от при порушенні норм цивільного права людині у судовому порядку можете бути призначена сплата певної грошової суми особі, якій було нанесено шкоду.

Оскільки зміст норм кримінального і цивільного права різний, то особа може бути звинувачена у вчиненні злочину й одночасно нести відповідальність за майнову шкоду, нанесену тим самим діянням. Наприклад, якщо підліток викрав авто, покатався на ньому й покинув, то він відповідатиме не лише за незаконне заволодіння цим авто, а й відшкодуватиме спричинені пошкодження та інші збитки.

У цьому розділі мова йтиме про наслідки необачної чи протиправної поведінки у цивільних відносинах з іншими людьми. Ти дізнаєшся, з якого віку можеш вступати у цивільні правовідносини та про відповідальність, що передбачена цивільним законодавством.

ОСОБИСТІ ПРАВА НЕПОВНОЛІТНІХ

ЯКІ ОСОБИСТІ ПРАВА Я МАЮ ЯК НЕПОВНОЛІТНЯ ОСОБА?

Передусім, ти маєш право на життя і охорону здоров'я, на ім'я і громадянство на проживання в

сім'ї разом з батьками чи одним з них та на їхню опіку. Тобі має бути забезпечено рівень життя, достатній для твого фізичного, інтелектуального, морального, культурного і соціального розвитку. Ти маєш право на житло, освіту і працю, право на об'єднання в дитячі та молодіжні організації та навіть право на заняття підприємницькою діяльністю.

Завдяки цим та іншим правам ти формуєшся та реалізуєш себе як особистість.

ПРАВО ВЛАСНОСТІ

ЧИ МОЖУ Я БУТИ ВЛАСНИКОМ?

■ Так.

Будь-яка людина, незалежно від віку, може бути власником. Тому ти можеш бути власником будь-яких цінностей, а не лише речей особистого вжитку. Для володіння та користування майном ніяких обмежень закон не встановлює.

Що ж до можливості визначати долю належної тобі речі, матиме значення досягнення тобою певного віку.

Треба пам'ятати, що належним тобі майном слід користуватися таким чином, щоб не завдавати шкоди правам інших людей.

ЯК Я МОЖУ СТАТИ ВЛАСНИКОМ?

Існують різні способи переходу майна у твою власність — дарування, обмін, купівля, успадкування тощо. Наприклад, у будь-якому віці ти можеш прийняти майно у дарунок або спадщину, незалежно від того, що це — квартира, авто, комп'ютер.

ЧИ МОЖУ Я РОЗПОРЯДЖАТИСЯ МАЙНОМ, ЩО НАЛЕЖИТЬ МЕНІ?

Це залежить від віку. Розпоряджатися своїм майном повністю без будь-яких обмежень (продавати, дарувати, обмінювати, заповідати) ти зможеш лише з 18 років.

Якщо тобі до 14 років, то належним тобі майном розпоряджаються твої батьки в твоїх інтересах.

А от у віці від 14 до 18 років ти дістаєш право розпоряджатися своєю стипендією, заробітком, гонораром. Усі інші угоди щодо свого майна ти можеш укладати лише зі згоди своїх батьків чи осіб, які їх замінюють. Однак у цьому віці ти не матимеш права укладати договори, що вимагають нотаріального посвідчення чи державної реєстрації.

ЧИ МОЖУ Я РОЗПОРЯДЖАТИСЯ БАНКІВСЬКИМ ВКЛАДОМ?

■ Так.

Коли тобі виповниться 14 років й певна сума буде внесена на банківський рахунок тобою особисто.

Якщо банківський вклад на твоє ім'я зроблено іншою особою, то до 14 років цими коштами розпоряджаються твої батьки (усиновлювачі, опікуни), а з 14 до 18 років — ти особисто за згодою своїх батьків чи осіб, які їх замінюють (усиновлювачів, піклувальників).

ДОГОВОРИ

ЩО ТАКЕ ДОГОВІР?

Це взаємна домовленість, що виникає внаслідок бажання двох або більше сторін щодо майна, робіт, послуг.

У Цивільному кодексі описано велику кількість договорів. Найпоширенішими серед них є договори купівлі-продажу, дарування, позички, оренди.

Договори можуть бути укладені у письмовій чи усній формі. Для деяких договорів закон вимагає нотаріального посвідчення (наприклад, купівля-продаж квартири чи дачі).

ХТО МОЖЕ УКЛАДАТИ ДОГОВОРИ?

Будь-яка особа, яка досягла 18-річного віку. Якщо тобі менше 18 років, то закон встановлює певні обмеження щодо укладення тобою договорів. Наприклад, ти не можеш укладати договори щодо нерухомості або такі, що вимагають нотаріального посвідчення (купівля чи продаж квартири, дарування авто тощо).

У віці від 14 до 18 років ти можеш укладати усні або прості письмові договори зі згоди своїх батьків (усиновлювачів). Наприклад, якщо батьки не заперечують, ти можеш обміняти подарований тобі велосипед на магнітофон твого однокласника (за умови, що його батьки теж не заперечуватимуть).

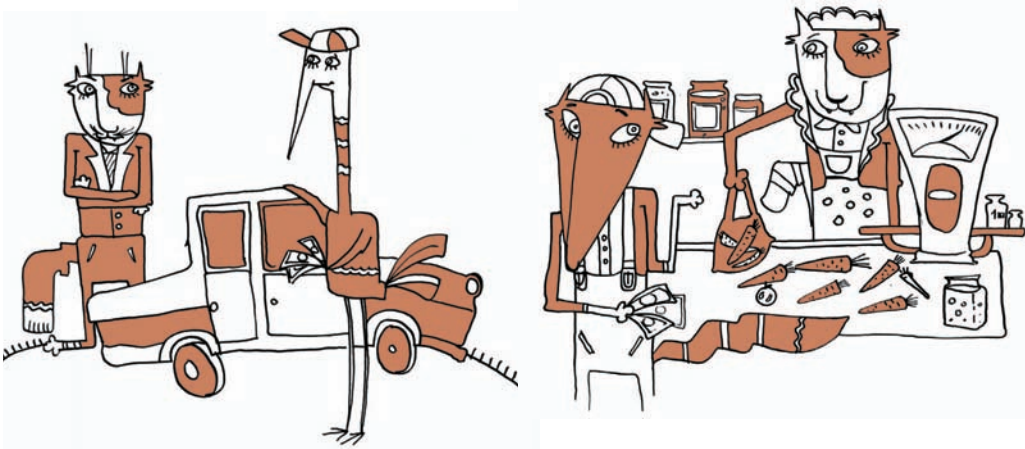
У штаті Алабама укладати договори може будь-яка особа, яка досягла 19 річного віку. Якщо мешканцю Алабами менше 19 років, то є певні обмеження, щодо укладення ним договорів. Наприклад, не можна укладати договори, які стосуються нерухомості або приватної власності інших осіб. Підліткові, який не досяг 19-річного віку й живе далеко від дому, закон дозволяє укладати договори побутового змісту, наприклад, орендувати житло чи предмети побуту. Підліток не може розривати договори, за якими йому були надані певні послуги, він зобов'язаний оплатити ці послуги.

ЦИВІЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ Й ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

ЩО ТАКЕ ЦИВІЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ?

Кожна людина зобов'язана не порушувати особисті права інших осіб та не шкодити їхньому майну. Коли порушуються норми цивільного права й спричиняється шкода майну особи, її честі, гідності, діловій репутації, здоров'ю, це є цивільним правопорушенням.

Людина, якій заподіяно шкоду, може відстояти свої права, подавши позов у суд. Суд своїм рішенням зобов'яже правопорушника відшкодувати завдані збитки грошми або майном. Людина, чиї права

Розгляньте малюнки.

**Який з цих договорів купівлі-продажу буде
недійсним і чому?**

порушені, може вимагати відшкодування не лише прямих збитків, а й компенсації втраченої (упущеної) вигоди та моральної шкоди.

ЯКІ БУВАЮТЬ **ЦИВІЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ?**

Вони бувають умисні та вчинені з необережності.

Наприклад, якщо ти умисно подряпав поверхню парти гострим предметом, то це цивільне правопорушення, вчинене умисно, й ти нестимеш відповідальність за нанесену шкоду. Така відповідальність називається цивільно-правовою.

Нанести шкоду особі або її майну можна і через свою необережність. Наприклад, граючи у футбол, твій товариш «забив гол» у вікно сусіда й розбив шибку. У такому випадку доведеться відшкодувати вартість шибки або вставити нове скло.

Відповідатиме людина і за шкоду, що спричинила не вона сама, а предмети (авто, верстат) чи домашні тварини, які є у власності цієї людини.

У законодавстві штату Алабама найпоширенішими цивільними правопорушеннями названі такі:

Напад — навмисна спроба чи погроза причинити шкоду іншій особі. Шкода може завдатись й без фактичного фізичного контакту.

Побої — навмисний напад на особу.

Неправомірне позбавлення волі — незаконне утримання особи у кімнаті, транспортному засобі чи іншому місці без можливості за власним бажанням покинути це місце.

Наклеп — неправдива написана чи сказана критика на репутацію чи добре ім'я особи.

Шахрайство — навмисна дезінформація особи, внаслідок якої ця особа зазнала матеріальних втрат. Посягання — навмисне перебування на приватній власності без права на це.

Вторгнення у помешкання — навмисне і незаконне вторгнення у приватну власність особи.

ХТО ВІДПОВІДАТИМЕ ЗА СКОЄНЕ МНОЮ ЦИВІЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ?

Якщо тобі менше 14 років, то відповідальність за заподіяну тобою шкоду нести будуть твої батьки чи опікуни, якщо вони не доведуть, що шкода сталася не з твоєї вини.

У віці з 14 років ти відповідатимеш за заподіяну тобою шкоду особистим майном чи належними тобі грошима. Однак, якщо ти не маєш грошей або власного майна чи його вартості недостатньо для відшкодування, обов'язок компенсувати нанесені тобою збитки знову-таки покладатиметься на твоїх батьків чи піклувальників.

Обов'язок батьків відшкодувати завдані тобою збитки припинятиметься, якщо ти почнеш отримувати прибутки чи станеш власником майна, достатнього для відшкодування шкоди.

А от у штаті Алабама за збитки, спричинені підлітком до 18 років, батьки можуть нести відповідальність на суму до \$1000 чи більше за кожне умисне нанесення шкоди. Відшкодування може бути й більшим у випадку застосування вогнепальної зброї.

Якщо шкоди завдано ненавмисно, батьки нести відповідальність тільки в тому разі, коли вони могли знати про можливість вчинення підлітком незаконних дій, чи могли утримати свою дитину від таких дій.

ЧИ ЗАВЖДИ ШКОДУ (ЗБИТКИ) ВІДШКОДОВУЮТЬ ЧЕРЕЗ СУД?

■ Ні.

Якщо шкода невелика чи якщо людина добровільно погоджується відшкодувати завдану шкоду, звертатися до суду не потрібно. Якщо ж домогтися не вдасться, тоді справу вирішуватиме суд.

ЯК ДІЯТИ, ЯКЩО ЗАВДАНО ШКОДИ МЕНІ АБО МОЇМ ПРАВАМ?

Ти можеш вжити законні міри проти цієї особи. Однак якщо ти ще не досяг повноліття (18 років), то твої батьки чи опікуни мають подати за тебе позовну заяву і виступати в суді як твої законні представники.

ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

1. Запропонуйте учням протягом 5 хвилин індивідуально підготувати відповідь на короткі тестові завдання:

- 1) З якого віку в Україні особа є повнолітньою?
- 2) Який вид договору ти вважаєш найпоширенішим? Наведи один конкретний приклад такого договору.
- 3) Підбери слова, за допомогою яких ти поясниш, що таке цивільне правопорушення.
- 4) Хто відшкодуватиме збитки, нанесені малолітньою особою (особою у віці до 14 років)?
- 5) З якого віку можна розпоряджатися власним банківським вкладом?
- 6) Згода яких осіб потрібна неповнолітній особі (у віці 14–18 років) для обміну однієї речі на іншу?
- 7) Чи може неповнолітній бути автором віршу та опублікувати його в літературному журналі? Чи може він витратити гонорар, отриманий за його публікацію?

2. Запропонуйте учням у парах прочитати описи ситуації і визначити та пояснити, чи будуть дійсними договори:

- а) Максим (14 років) без згоди батьків обміняв подарований йому музичний центр на комп'ютер сусіда Петра (18 років);
- б) 12-річна Оля успадкувала приватний будиночок своєї бабусі й обміняла його на ляльку Барбі та іграшкові меблі для неї;
- в) Катерина (15 років) за свою першу стипендію, отриману у коледжі, придбала у магазині плеєр;
- г) Оленка (10 років) за гроші, що дали їй батьки, купила зошити та олівці.

3. Об'єднайте учнів у 3 групи та запропонуйте кожній групі протягом 7 хвилин розв'язати одну з наведених нижче юридичних задач.

Як мине цей час вислухайте доповідачів груп, які презентуватимуть результати, та, якщо виникне потреба, коментарі учнів інших груп. Надайте учням свої коментарі.

1) Під час відвідин зоопарку хлопчик необачно просунув руку в клітку панди, що роздратувало тварину, й та вкусила його. Батьки хлопчика звернулись до суду. Суд, розглянув справу й визнав, що зоопарк не обладнав клітки з тваринами належним чином й не створив безпечні умови для відвідувачів

Яке рішення, на вашу думку, має прийняти суд?

2) 16-річний К., який не мав власних прибутків, завдав шкоду майну громадянина С. на суму 1000 гривень. Суд зобов'язав відшкодувати громадянину С. завдану шкоду. Після початку виплат на відшкодування завданої шкоди К. був прийнятий на роботу і почав отримувати власний заробіток.

Як це позначиться на особах, які виплачують відшкодування, і хто ці особи?

3) Двоє сусідів мали домашніх тварин: Петро Іванович — вівчарку, а Марія Семенівна — kota. Одного вечора вівчарка вискочила крізь прочинені двері у коридор, де їй трапився сусідський кіт. Собака кинувся на kota й розірвав його.

Чи відшкодуватиме Петро Іванович Марії Семенівні шкоду спричинену собакою?

10.

ШКОЛА

Уроки, однокласники, улюблені предмети, шкільні дискотеки, останній дзвоник — усе це складові твого шкільного життя. Саме зі школою через багато років ти пов'язуватимеш становлення себе як особистості.

Школа — це навчальний заклад, де ти здобуваєш загальну середню освіту протягом 12 років. Це своєрідна держава в державі, що має свою структуру та правила. Окрім тебе та твоїх однокласників, учасниками навчально-виховного процесу є вчителі, батьки та керівники навчальних закладів.

Набуття знань — твоє право і твій обов'язок. У школі створені умови для твого навчання, розвитку та виховання. Твоєю відповідальністю є дотримання усіх шкільних правил, що забезпечить тобі та іншим нормальне життя, комфортне спілкування і дозвілля.

Цей розділ розкаже тобі про основні права та обов'язки учнів, батьків, вчителів і адміністрації школи.

ПРАВА І ОBOB'ЯЗКИ УЧНІВ

ЧИ ЗOBOB'ЯЗАНИЙ Я ВІДВІДУВАТИ ШКОЛУ?

■ Так.

Згідно із ст.53 Конституції України повна загальна середня освіта є обов'язковою. Отже, відвідування школи — це твій обов'язок.

Саме у школі ти можеш отримати ті знання і навички, які допоможуть тобі стати освіченою, культурною, ерудованою людиною.

Маючи знання, ти зможеш здобути хорошу професію, знайти цікаву роботу, зробити своє життя перспективним, а свої мрії — здійсненими.

У ЯКИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ Я МОЖУ ЗДОБУТИ СЕРЕДНЮ ОСВІТУ?

Існують різні типи навчальних закладів: середня загальноосвітня школа; спеціалізована школа; з поглибленим вивченням предметів; гімназія; ліцей; колегіум та інші. Ти можеш обрати будь-який навчальний заклад, а після закінчення

9 класу продовжити навчання у коледжі, технікумі або вечірній школі.

У штаті Алабама заохочується навчання школярів не лише в середніх навчальних закладах, а й продовження навчання у коледжах штату або в коледжах інших штатів. Це дає можливість підвищити не тільки рівень освіченості, а й рівень власних доходів. Усі діти, які навчаються, зобов'язані відвідувати школу та виконувати встановлені правила. Якщо мешканцю Алабами менше ніж 19 років і він не навчається у школі, його водійські права будуть недійсними протягом 30 днів, доки він не пред'явить довідку про те, що він закінчив навчальний заклад чи навчається і збирається отримати Сертифікат про загальну освіту, який може прирівнюватись до диплома вищого навчального закладу.

ЧИ МОЖУ Я ВІДВІДУВАТИ ПРИВАТНУ ШКОЛУ?

■ Так.

Згідно із Законом «Про загальну середню освіту» ти можеш навчатись у загальноосвітніх закладах різних типів, у тому числі й приватних.

У штаті Алабама для дітей з особливими потребами не створюють спеціальних навчальних закладів. Вони навчаються у загальних школах. Але федеральний уряд та штат Алабама пропонують для таких дітей спеціальні навчальні програми, що є доступними для кожного учня, який має вади.

ЧИ Є СПЕЦІАЛЬНІ НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ?

■ Так.

Діти з вадами слуху, зору, опорно-рухового апарату навчаються у спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах, школах-інтернатах, санаторіях, перебувають у дитячих будинках. Там вони утримуються за рахунок держави.

У навчальних закладах штату Алабама батьки мають право переглядати щоденник своєї дитини, спілкуватись з вчителями та адміністрацією школи. Якщо дитина має фізичні або психічні вади та їй рекомендована участь у спеціальній програмі, то батьки мають право не тільки ознайомитись

з цією програмою, а й відкоректувати її. Батьки мають бути поінформовані та дати свій письмовий дозвіл, на проведення тестів, опитування, дослідження щодо переконань, сексуального досвіду, сімейного життя, релігії їхньої дитини, або на залучення їхньої дитини до будь-якої спеціальної програми.

На початку кожного навчального року батьки можуть ознайомитися зі шкільною програмою на рік. Батьки мають право бути повідомленими про свої обов'язки щодо навчання своїх дітей. У разі виникнення будь-яких проблем з дисципліною школяра, батьків повідомляють про це письмово.

ЯКІ ПРАВА Я МАЮ ЯК УЧЕнь?

Це визначають закони про освіту та Статут твого навчального закладу.

Ти маєш право обрати навчальний заклад, форми навчання, індивідуальні програми, позакласні заняття. Ти можеш користуватись бібліотекою, комп'ютерним кабінетом, спортивним залом свого навчального закладу.

Можеш займатись дослідницькою та науковою діяльністю, брати участь у конференціях, олімпіадах, виставках, реалізовувати свої таланти у різноманітних гуртках та секціях. Твоє навчання має проходити у безпечних та нешкідливих умовах.

Ти маєш право обирати учнів до огранів учнівського самоврядування твого навчального закладу або бути обраним до шкільного парламенту.

Ти можеш вступити до дитячої або молодіжної організації.

В Алабамі учні мають право навчатися у безпечних умовах, в класах, де підтримується тиша і порядок. Учні навчаються за рівнем їх здібностей. Кожен учень має навчатися в оточенні, де не порушуються його права однолітками. Ніхто з учнів не може бути звинувачений в тому, що має нижчий рівень знань.

ЯКІ ОБОВ'ЯЗКИ Я МАЮ ЯК УЧЕнь?

Ти зобов'язаний дотримуватись правил внутрішнього розпорядку та положень Статуту твого навчального закладу, систематично і глибоко оволодівати знаннями, уміннями та навичками, дотримуватись правових, моральних та етичних норм, підвищувати свій загальний і культурний рівень, дбайливо ставитись до шкільного майна.

Кожна шкільна система в штаті Алабама має власний кодекс правил, затверджений Департаментом освіти штату. Згідно з цим кодексом учні повинні регулярно і вчасно відвідувати школу, дотримуватись правил, слідувати настановам вчителів та адміністрації, добре поводитись, поважати вчителів. Учні не мають права ображати працівників школи. Усі незаконні дії (секс, сварки, бійки, вживання алкоголю та наркотиків, гра в азартні ігри, куріння, або просто наявність сигарет у кишені учня) заборонені на території школи. Заборонено вчиняти дії, які можуть зашкодити іншим учням чи шкільній власності. За такі дії учень може бути відрахований зі школи, а його батьки змушені будуть сплатити штраф.

ЧИ НЕОБХІДНО МЕНІ НОСИТИ ШКІЛЬНУ ФОРМУ?

Це залежить від положень Статуту, що діє у твоєму навчальному закладі. Якщо Статутом шкільна форма передбачена — ти зобов'язаний її носити, якщо ні — твій одяг може бути довільним.

ЩО СТАНЕТЬСЯ, ЯКЩО Я ПРОГУЛЯЮ УРОКИ В ШКОЛІ?

■ Прогул — це пропуски уроків учнем без поважних причин

Класний керівник повідомить про це твоїх батьків в усній чи письмовій формі. Якщо такі пропуски будуть систематичними, про це буде поінформовано адміністрацію школи.

Твоїх батьків запросять до школи для з'ясування причин прогулів та прийняття спільних засобів впливу.

Якщо твої батьки на такі повідомлення не реагуватимуть, адміністрація навчального закладу має право звернутись до правоохоронних або інших компетентних органів з вимогою притягнути твоїх батьків до відповідальності за невиконання ними батьківських обов'язків.

У штаті Алабама учня, який систематично прогулює уроки, візьмуть під варту і доставлять до підліткового суду, що розглядатиме справу не тільки учня, а й його батьків. Їх буде звинувачено у невиконанні своїх обов'язків, тому що батьки повинні контролювати відвідування дитиною школи. Якщо такий учень захоче отримати водійські права, йому можуть затримати їх видачу або відмовити взагалі.

ЧИ МОЖНА УЧНЯ ВИКЛЮЧИТИ ЗІ ШКОЛИ?

■ Ні, не можна.

Незалежно від рівня навчальних досягнень учня переводитимуть до наступного класу, а після закінчення 11–12 класу він буде випущений зі школи.

Однак Статути деяких навчальних закладів (гімназій, ліцеїв, спеціалізованих шкіл) передбачають відрахування учня за порушення правил для учнів, прогули, низький рівень навчальних досягнень. У такому випадку навчальний заклад повинен забезпечити подальше навчання учня в іншій школі (зазвичай за місцем його проживання).

Відрахування зі школи можливе і у разі скоєння учнем злочину, якщо суд призначив йому покарання у формі позбавлення волі або направлення до школи соціальної реабілітації.

У США, а саме в штаті Алабама, директор школи може виключити учня зі школи тимчасово за порушення правил або погану поведінку не більше ніж на 5 днів. Якщо дитину виключили тимчасово, її батьки повинні прийти до школи і з'ясувати причини та термін виключення. Кожна школа встановлює свої правила поведінки і свої засоби впливу. Якщо учень грубо порушує встановлені у шкільному Статуті правила, його можуть виключити зі школи взагалі. У такому випадку учень не має права відвідувати цю школу.

Причинами виключення можуть бути:

- пошкодження майна або крадіжка на території школи;
- пошкодження майна, що знаходиться у приватній власності;
- завдання шкоди іншій людині;
- заволодіння чужим телефоном чи пейджером;
- володіння вогнепальною зброєю, холодною зброєю, вибухівкою;
- розповсюдження наркотиків та алкоголю або перебування під їх впливом;
- куріння;
- вживання нецензурної лексики;
- непристойна поведінка;
- образа вчителів або адміністраторів школи.

Учень, якому загрожує виключення, а також його батьки мають право бути присутніми на спеціальних зборах, де розглядатиметься їхнє питання, і виступати на свій захист. Про такі

збори учня та його батьків повідомлять за 10 днів. Якщо місцева шкільна рада прийме рішення про виключення, учень та його батьки можуть протягом 30 днів подати апеляцію до міністерства освіти. Рішення цього органу є остаточним.

Якщо учня виключили зі школи тимчасово, він не має права перебувати на території цієї школи — в аудиторіях, на спортивних майданчиках, футбольних та баскетбольних полях, бігових доріжках, приміщеннях для розваг та кафетерії. Йому не дозволяється брати участь у будь-яких шкільних заходах. У разі порушення заборон учня можуть звинуватити у незаконному проникненні на територію школи, і строк його виключення продовжуватиметься.

У разі виключення зі школи учня, який не досяг 16 років, він продовжує навчання аж поки його батьки не підшукають інший навчальний заклад. Це може бути приватна школа, школа іншої шкільної системи або репетитор. Деякі шкільні системи пропонують альтернативні школи саме для таких підлітків.

ПРАВА І ОБОВ'ЯЗКИ БАТЬКІВ І ВЧИТЕЛІВ

ЯКІ ПРАВА МАЮТЬ МОЇ БАТЬКИ ЩОДО МОЄЇ ОСВІТИ?

Вони мають право цікавитись станом твого навчання, безпосередньо спілкуватись з класним керівником або вчителем, відвідувати класні та загальношкільні батьківські збори, звертатись по допомогу до шкільного психолога.

Батьки як учасники навчально-виховного процесу мають право на участь у шкільному самоврядуванні. Вони можуть обирати членів батьківського комітету класу, членів батьківської ради школи або бути обраними до цих органів.

Твої батьки мають право, за попередньою згодою з адміністрацією школи, відвідувати окремі уроки та спілкуватись з твоїми однокласниками.

Вони можуть контролювати твої навчальні досягнення, перевіряючи твій щоденник, виконання домашнього завдання тощо.

За власним бажанням вони можуть надавати благодійну допомогу навчальному закладу або в будь-який інший спосіб допомагати школі.

ЯКІ ОБОВ'ЯЗКИ МАЮТЬ МОЇ БАТЬКИ ЩОДО МОЄЇ ОСВІТИ?

Батьки зобов'язані постійно дбати про твоє фізичне здоров'я та психічний стан, створювати належні умови для розвитку твоїх природних здібностей, забезпечувати здобуття тобою повної загальної середньої освіти, виховувати в тобі повагу до законів, прав, основних свобод людини. Батьки зобов'язані поважати твою гідність.

У штаті Алабама батьки зобов'язані контролювати відвідування дитиною школи. Вони відповідають за перевірку домашнього завдання. Батьки також є відповідальними за здоров'я дитини. Вони несуть кримінальну відповідальність за протиправну поведінку своїх дітей в школі.

ЯКІ ОБОВ'ЯЗКИ МАЮТЬ ВЧИТЕЛІ МОЄЇ ШКОЛИ?

Вони зобов'язані виконувати Статут школи та правила внутрішнього розпорядку, добре володіти навчальним матеріалом, підвищувати свій професійний рівень і педагогічну майстерність.

Вчителі мають створювати умови для засвоєння тобою навчальних програм, сприяти розвитку твоїх здібностей, поважати тебе.

Вони повинні захищати тебе від будь-яких форм фізичного або психологічного насильства, запобігати вживанню тобою алкоголю та наркотиків, іншим шкідливим звичкам.

Обов'язки вчителів та адміністрації шкіл у штаті Алабама визначаються законом про освіту. Згідно з ним кожний учитель загальноосвітньої школи має проводити уроки відповідно плану, використовувати певні підручники і дотримуватись правил та рекомендацій, встановлених законом. Шкільна адміністрація має право перевіряти особисті речі, скриньки та сумки школярів, якщо вони підозрюються у володінні зброєю, наркотиками та краденими речами. Щоб навести порядок та дисципліну, працівник школи може застосувати легкі тілесні покарання, наприклад, лягнути.

ЯК ЗАБЕЗПЕЧУЄТЬСЯ МОЯ БЕЗПЕКА В ШКОЛІ?

Адміністрація навчального закладу може скористатись платними послугами охоронних фірм. Охоронці здійснюватимуть нагляд за порядком у навчальному закладі цілодобово.

У великих містах для охорони шкіл місцева влада направляє працівників міліції. Однак у більшості шкіл за порядком слідкують чергові адміністратори, вчителі та учні.

У штаті Алабама в кожній школі є ресурсний офіцер. Він є працівником школи. В його обов'язки входить створення і підтримання безпечних умов для навчання. Він проводить уроки з права та за програмою «Гра за правилами», виступає посередником між школою і поліцією. У разі необхідності надає консультації учням, вчителям і батькам.

ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

1. Об'єднайте учнів у 4 малі групи та запропонуйте скласти коротке оповідання, яке б починалось з речення:

- 1) «Зранку, прийшовши до школи, ми побачили оголошення: «Сьогодні правила в нашій школі не діють» (виконують I і II групи)
- 2) Зранку, прийшовши до школи, ми побачили оголошення: «Сьогодні обов'язки в нашій школі відмінено для всіх» (виконують III і IV групи).

Після виконання завдання проведіть обговорення за питаннями:

Чи хотіли б ви навчатись у такій школі?

Якщо «так», то чому?

Якщо «ні», то чому?

Чому необхідно дотримуватись правил у школі?

Чому необхідно виконувати обов'язки?

2. Запропонуйте учням, прочитати текст розділу та дати відповідь на питання:

Чи можуть учня виключити зі школи?

3. Утворіть 4 групи: «Учні», «Вчителі», «Батьки», «Адміністрація». Протягом 5 хв. учні в групах мають підготувати, а представники груп презентують аргументовані відповіді на такі питання.

Які додаткові правила щодо учнів варто запровадити в школі? Чому?

Чи хотіли б ви навчатися у школі з такими правилами? Чому?

Чи хотіли б ви, що б у такій школі вчилися ваші діти? Чому?

11.

ТРАНСПОРТ

З кожним роком на наших дорогах збільшується кількість автомашин, велосипедів, мопедів, мотоциклів, а разом з цим — і небезпека для їх власників та пішоходів.

Щоб уникнути неприємностей на дорозі та зробити свою подорож цікавою і безпечною, важливо дотримуватись правил, які встановлені як для власників транспортних засобів, так і для пішоходів.

НЕПОВНОЛІТНІ ВЕЛОСИПЕДИСТИ ТА ВОДІЇ

ЩО ТАКЕ ТРАНСПОРТНИЙ ЗАСІБ?

Це пристрій, призначений для перевезення людей або вантажу, а також встановленого на ньому спеціального обладнання чи механізмів.

Транспортні засоби бувають механічні й немеханічні. До немеханічних транспортних засобів відносять велосипеди, гужові вози, сани, мопеди. Усі інші транспортні засоби є механічними.

ЩО ТАКЕ ВЕЛОСИПЕД?

Це транспортний засіб, що приводиться в рух мускульною силою людини, яка знаходиться на ньому.

ЧИ ІСНУЮТЬ ПЕВНІ ПРАВИЛА ДЛЯ ВЕЛОСИПЕДИСТІВ?

■ Так.

Рухатись по дорозі на велосипеді ти можеш лише досягнувши 14-річного віку. У житлових зонах, дворах, огорожених дачних ділянках ти можеш кататись на велосипеді без обмеження у віці.

Якщо місцеві органи виконавчої влади встановлюють спеціальні картки для водіїв велосипедів, в яку вносяться прізвище, ім'я, по-батькові, рік народження, група крові, місце проживання водія, то ти як водій велосипеда повинен мати цю картку при собі.

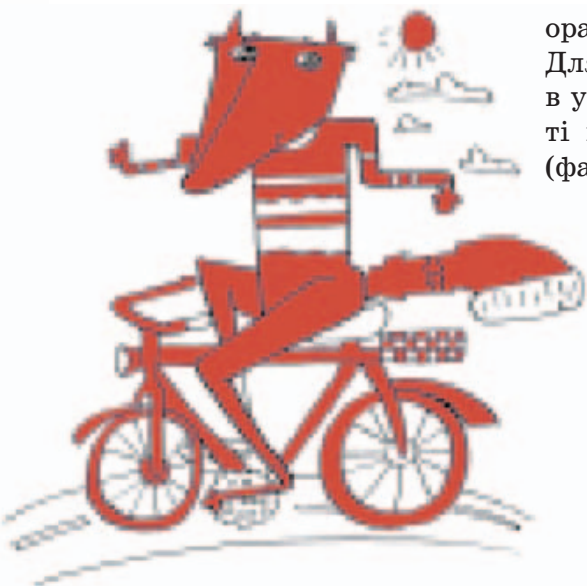
У штаті Алабама передбачене спеціальне обладнання для велосипеда. Це гальма, постійне

сидіння, що регулюється, ліхтар спереду і червоний рефлектор ззаду, білий або жовтий рефлектор на кожній педалі. Всі велосипедисти, які не досягли 16 років, повинні вдягати спеціальний шолом.

ЧИ ПОТРІБНЕ МЕНІ СПЕЦІАЛЬНЕ ОБЛАДНАННЯ ДЛЯ ПОЇЗДОК НА ВЕЛОСИПЕДІ?

■ Так.

Кожний велосипед повинен бути обладнаний звуковим сигналом та світлоповертачами: спереду — білого кольору, по боках — оранжевого, ззаду — червоного. Для руху в темну пору доби та в умовах недостатньої видимості необхідно увімкнути ліхтар (фару).

Запитання для учнів:

1. Якого спеціального обладнання не вистачає на велосипеді?
2. Чому для поїздки на велосипеді необхідне додаткове обладнання?

ЧИ МОЖУ Я ПЕРЕВОЗИТИ НА ВЕЛОСИПЕДІ ВАНТАЖІ?

■ Так.

Але лише такі, що не заважають керувати транспортним засобом і не створюють перешкод іншим учасникам дорожнього руху.

Вантаж або предмети, що виступають за габарити велосипеда на відстань більше ніж 1 метр (довжина) і більше ніж 0,5 м (ширина), становлять серйозну загрозу безпеці руху.

ЯКИХ ПРАВИЛ НА ДОРОЗІ МЕНІ ЯК ВЕЛОСИПЕДИСТУ СЛІД ДОТРИМУВАТИСЬ?

Користуйся велосипедною доріжкою. Якщо її немає, тримайся правої сторони дороги. У разі коли велосипедна доріжка перетинає дорогу поза перехрестям, ти зобов'язаний уступити дорогу іншим транспортним засобам, що рухаються по ній.

По тротуарах та пішохідних доріжках їздити можуть тільки діти до 7 років на дитячих велосипедах під наглядом дорослих.

У штаті Алабама існують такі обмеження для велосипедистів: не можна кататись по тротуарах, автопрасах та автобанах, притуляти велосипед до машини або іншого транспортного засобу, передавати свій велосипед іншій людині, їхати в протилежному від дозволеного напрямку; їздити, не тримаючись хоча б однією рукою за руль.

ЧИ ІСНУЮТЬ ЗАБОРОНИ ДЛЯ ВЕЛОСИПЕДИСТІВ?

■ Так, існують.

Не можна:

- ☑ керувати велосипедом із несправним гальмом або звуковим сигналом;
- ☑ користуватись велосипедом у темну пору доби, якщо ліхтар або світлоповертач не світиться;
- ☑ їздити по автомагістралях та дорогах для автомобілів;
- ☑ під час руху триматись за інший транспортний засіб;
- ☑ їздити, не тримаючись за руль, та знімати ноги з педалей;
- ☑ перевозити пасажирів на велосипеді, за винятком дітей до 7 років на додатково обладнаному сидінні з підніжками;
- ☑ буксирувати причеп, не передбачений для експлуатації цим транспортним засобом.

ЩО ТАКЕ МОПЕД?

Це двоколісний транспортний засіб, що має двигун з робочим об'ємом до 50 куб. см.

ЧИ ІСНУЮТЬ ПРАВИЛА КОРИСТУВАННЯ ТАКИМ ЗАСОБАМИ?

■ Так.

Керувати мопедом ти можеш лише з 16 років. Згідно із Правилами дорожнього руху мопед прирівнюють до велосипеда. Тому на водіїв мопедів поширюються такі ж Правила, що і на велосипедистів.

Керуючи мопедом, ти маєш брати до уваги дорожню обстановку, погодні умови, світловий час та інші обставини, щоб запобігти дорожньо-транспортній пригоді.

ЩО БУДЕ, ЯКЩО Я ПОРУШУ ПРАВИЛА ДОРОЖНЬОГО РУХУ, КЕРУЮЧИ ВЕЛОСИПЕДОМ АБО МОПЕДОМ?

Ти особисто відповідатимеш за порушення Правил дорожнього руху, якщо тобі виповнилось 16 років. Порушення правил дорожнього руху тягне за собою накладення штрафу.

Штраф доведеться сплатити самому, якщо ти отримуєш стипендію або заробітну платню.

ЩО ТАКЕ МОТОЦИКЛ?

Це двоколісний механічний транспортний засіб з боковим причепом або без нього, що має двигун з робочим об'ємом 50 куб. см і більше.

До мотоциклів прирівняно моторолери, мотоколяски, триколісні та інші механічні транспортні засоби, максимальна маса яких не перевищує 400 кг.

З ЯКОГО ВІКУ Я МОЖУ КЕРУВАТИ МОТОЦИКЛОМ?

■ Лише з 16 років.

Ти маєш отримати посвідчення водія категорії «А», попередньо пройшовши відповідне навчання.

ЯКИХ ПРАВИЛ НА ДОРОЗІ ПОТРІБНО ДОТРИМУВАТИСЬ КЕРУЮЧИ МОТОЦИКЛОМ?

Під час руху на мотоциклі ти маєш бути в застібнутому мотошоломі. Такі ж мотошоломи повинні мати і пасажири. Порушення цього правила тягне за собою накладення штрафу від 0,5 до одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян. На мотоциклістів поширюються загальні правила дорожнього руху, що встановлені й для водіїв автомобілів.

ЯК ШВИДКО МОЖНА ЇЗДИТИ НА МОТОЦИКЛІ?

За правилами дорожнього руху в населених пунктах рух транспортних засобів дозволений зі швидкістю не більше ніж 60 км/год., а в житлових і пішохідних зонах — до 20 км/год. Поза населеними пунктами швидкість мотоцикла не може перевищувати 80 км/год.

Закони Алабами встановлюють обмеження швидкості до 70 миль на годину на шосе і 30 миль на годину у місті. Швидкість можна регулювати залежно від таких обставин, як погодні умови, видимість на дорозі, стан дороги. Швидкість транспортного засобу не повинна створювати небезпечну ситуацію для людей чи приватної власності.*

З ЯКОГО ВІКУ Я МОЖУ КЕРУВАТИ АВТОМОБІЛЕМ?

Тільки з досягненням повноліття і за наявності прав водія.

У США підліткові достатньо досягти 14-и річного віку, щоб мати право керувати автотранспортним засобом і 16-и річного віку, щоб керувати автомобілем, отримавши посвідчення водія. Але існують деякі обмеження для осіб 16–17 років, які мають ліцензію менш ніж на півроку. Їм не дозволено керувати транспортним засобом від 00.00 до 06.00 год. за винятком шкільних або релігійних заходів. При цьому мають бути присутніми їхні батьки або їхній письмовий дозвіл. Підлітки не мають права перевозити одночасно більше ніж 3 пасажирів, не рахуючи одного з батьків чи охоронця.

* Миля — одиниця довжини, яка дорівнює 1,609 км.

В Алабамі справи щодо порушень правил керування автотранспортним засобом підлітком до 16 років розглядає суд для неповнолітніх. Після досягнення особою 16 років всі справи розглядає окружний або муніципальний суд. Підліток нестиме таку ж відповідальність, що й дорослий. Якщо підліток скоїв правопорушення на дорозі, йому можуть винести догану або примусити заплатити штраф, обмежити в правах, призначити виправний термін строком на 6 місяців. В Алабамі особа, яка не досягла 21 року, позбавляється водійських прав на 30 днів, якщо в її крові буде виявлено 0,02% і більше алкоголю від загальної ваги тіла. Крім того, вона зобов'язуватиметься пройти спеціальні соціальні програми.

ЩО Я МАЮ РОБИТИ, ЯКЩО МЕНЕ ЯК ВОДІЯ ЗУПИНИВ ПРАЦІВНИК МІЛІЦІЇ?

На вимогу працівника міліції ти повинен зупинитись, передати для перевірки документи, дати можливість перевірити технічний стан транспортного засобу, номери агрегатів і його комплектність.

Правилами штату Алабама, у разі зупинки поліцейським, залишати свій транспортний засіб забороняється. Підходити до офіцера не потрібно. Руки слід тримати так, щоб вони знаходились у полі зору офіцера. Поводитись слід спокійно і виважено. Пасажири також мають поводитись тихо, щоб водій міг без труднощів спілкуватися з офіцером. Якщо офіцер випише штрафний талон за порушення, водій має підписати його. Підпис не визнає водія винним, а лише підтверджує обов'язок з'явитися у суд з питань дорожнього руху. Якщо водій не з'явиться у суд, він може бути арештований, у нього вилучать права водія та накладуть великий штраф.

ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ

ЩО БУДЕ, ЯКЩО Я КЕРУВАТИМУ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ БЕЗ ВІДПОВІДНОГО ПОСВІДЧЕННЯ?

■ Це є правопорушенням.

Тебе або твоїх батьків може бути оштрафовано.

ЩО РОБИТИ, ЯКЩО Я СТАВ СВІДКОМ ЧИ ВИНУВАТЦЕМ ДОРОЖНЬО- ТРАНСПОРТНОЇ ПРИГОДИ?

Ні в якому разі не залишай місця пригоди, де вона б не трапилась, до приїзду працівників ДАІ, тим паче у разі, якщо ти став її учасником.

Залишення місця транспортної пригоди є серйозним порушенням. За це може бути накладено штраф або позбавлено права керування всіма видами транспортних засобів на строк від одного до трьох років.

Зателефонуй або знайди можливість викликати міліцію за номером 02 та швидку допомогу за номером 03. Якщо поряд з тобою є дорослі свідки, які надають першу медичну допомогу потерпілим, а у разі потреби — виконуй їхні вказівки.

ЩО ТАКЕ НЕЗАКОННЕ ЗАВОЛОДІННЯ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ?

Це заволодіння транспортом всупереч волі його власника чи користувача будь-яким способом і з будь-якою метою. Такі дії можуть бути таємними, відкритими чи вчинені шляхом обману. Як тільки зловмисник отримав можливість керувати транспортом і здійснювати рух на ньому — такі дії вже визнаються незаконним заволодінням.

Щоб покататися, неповнолітні уганяють легкові автомобілі та мотоцикли навіть не підозрюючи, що за такі дії передбачено кримінальне покарання. Кримінальна відповідальність за вчинення цього злочину настає від 14 років.

Залежно від обставин та наслідків, це може бути штраф чи навіть позбавлення волі.

ЩО БУДЕ, ЯКЩО Я КИДАЮ КАМІНЬ У ВІКНО ЗАЛІЗНИЧНОГО ВАГОНУ ЧИ ІНШИЙ ТРАНСПОРТ?

■ Такі дії є протиправними.

Це — пошкодженням транспорту. Вони визнаються злочином, якщо попадання каменю чи іншого предмета призвело до розбиття скла, псування зовнішнього вигляду чи аварії.

Ці дії, залежно від наслідків та віку правопорушника, караються від сплати штрафу до позбавлення волі.

ЯКІ НАЙПОШИРЕНІШІ ПРАВОПОРУШЕННЯ НА ТРАНСПОРТІ?

Це правопорушення, пов'язані із залізничним, водним, повітряним та автомобільним транспортом: викидання сміття з вікон чи дверей, пошкодження внутрішнього обладнання транспорту та скла, куріння у вагонах потягу чи у громадському транспорті, порушення правил користування пасками безпеки та мотошоломами, перевищення швидкості руху тощо. Вони досить поширені серед неповнолітніх.

Такі дії є адміністративними проступками. За них, як правило, накладається штраф.

ГУЖОВИЙ ТРАНСПОРТ

ЩО ТАКЕ ГУЖОВИЙ ТРАНСПОРТ?

Це транспортний засіб, який приводиться в рух за допомогою тварин (гужові вози, сани тощо).

ЧИ ІСНУЮТЬ ПРАВИЛА ЩОДО КЕРУВАННЯ ГУЖОВИМ ТРАНСПОРТОМ ТА ЙОГО ОБЛАДНАННЯ?

■ Так.

Керувати гужовим транспортом та переганяти тварин по дорозі дозволяється дітям від 14 років. Гужовий віз має бути обладнаний світлоповертачами: спереду білого кольору, ззаду — червоного. Для руху в темну пору доби та в умовах недостатньої видимості необхідно увімкнути ліхтарі: спереду — білого кольору, ззаду — червоного, що встановлюються з лівого боку воза.

У разі виїзду на дорогу з прилеглої території або другорядної дороги, водій воза повинен вести тварину за вуздечку або повід. Перевозити людей можна за умови, що вони знаходяться всередині воза.

ЧИ ІСНУЮТЬ ЗАБОРОНИ ДЛЯ ВОДІЇВ ГУЖОВИМ ТРАНСПОРТОМ ТА ПОГОНІЧІВ ТВАРИН?

■ Так, існують. Заборонено:

- ☑ рухатись по автомагістралях та дорогах для автомобілів;
- ☑ використовувати вози, не обладнані світлоповертачами та без ліхтарів у темну пору доби;
- ☑ залишати на дорозі тварин без нагляду та випасати їх;
- ☑ вести тварин по дорогах з удосконаленим покриттям за наявності інших доріг;
- ☑ переганяти тварин по дорогах у темну пору доби та в умовах недостатньої видимості.

ПІШОХОДИ

ХТО ТАКІ ПІШОХОДИ?

Це люди, які беруть участь у дорожньому русі поза транспортними засобами і не виконують будь-яку роботу на дорозі.

До пішоходів прирівнюються також люди, які пересуваються в інвалідних візках без двигуна, ведуть велосипед, мопед, мотоцикл, везуть санки, віз, дитячу чи інвалідну коляску.

ЧИ ІСНУЮТЬ ПРАВИЛА ДЛЯ ПІШОХОДІВ?

■ Так, безумовно. Це такі правила:

- ☑ пішоходи повинні рухатись по тротуарам і пішохідним доріжкам, які є основними шляхами пішохідного руху вздовж проїзної частини, тримаючись правого боку;
- ☑ пішоходи, які переносять громіздкі предмети, або люди, які перебувають в інвалідних візках, ведуть мотоцикл, велосипед чи мопед, везуть санки, віз тощо, можуть рухатись по краю проїзної частини в один ряд;
- ☑ за межами населених пунктів пішоходи, які рухаються узбіччям чи краєм проїзної частини, повинні йти на зустріч руху транспорту. Особи, які

рухаються узбіччям чи краєм проїзної частини в інвалідних візках або ведуть мотоцикл, велосипед, мопед, повинні пересуватись в напрямку руху транспортних засобів;

- ☑ у темну пору доби та в умовах недостатньої видимості пішоходи, які рухаються проїзною частиною чи узбіччям, повинні «позначити» себе на дорозі, наприклад, білою хусткою, світлого кольору сумкою в руках, рюкзаком, сумкою, взуттям, які містять катафоти або світлоповертальні плівки. Особливо це важливо для дітей, які відвідують школу в сільській місцевості або коли їх пішохідний маршрут проходить по неосвітлених ділянках доріг;
- ☑ при переході проїзної частини пішоходи повинні користуватися пішохідними переходами, у тому числі підземними і наземними. Вони позначаються дорожніми знаками «Пішохідний перехід», «Підземний пішохідним перехід», «Наземний пішохідний перехід» або дорожньою розміткою;
- ☑ у місцях, де рух регулюється, пішоходи повинні керуватися сигналами регулювальника або світлофором;
- ☑ пішоходи повинні чекати транспортний засіб на тротуарах, посадкових майданчиках, а якщо вони відсутні — на узбіччі, не створюючи перешкод для дорожнього руху.

ЯКІ ЗАБОРОНИ ВСТАНОВЛЕНІ ДЛЯ МЕНЕ ЯК ПІШОХОДА?

Тобі забороняється виходити на проїзну частину, не впевнившись у відсутності небезпеки для себе та інших учасників руху; раптово вибігати на проїзну частину, в тому числі на пішохідний перехід; переходити проїзну частину поза пішохідним переходом, якщо він є. Ти не повинен затримуватись і зупинятись на проїзній частині або рухатись по автомагістралі чи дорозі для автомобілів.

ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

1. Проведіть бесіду з учнями за питаннями:

Чи існують заборони для велосипедистів під час руху? Якщо «так», то які?

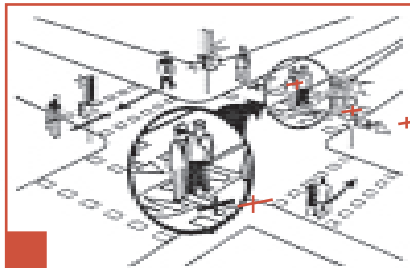
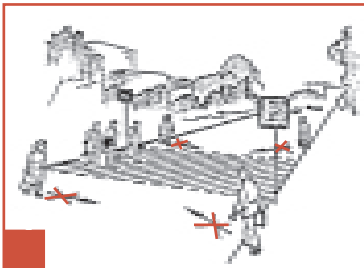
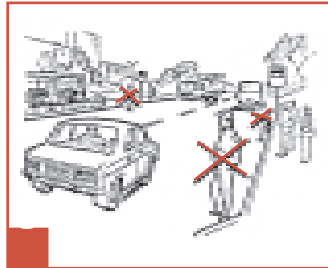
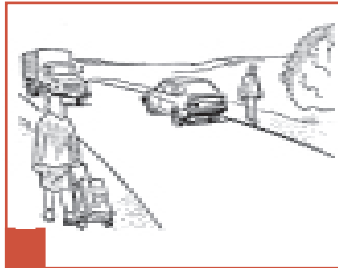
2. Об'єднайте учнів у 7 груп за кольорами веселки (червоний, оранжевий, жовтий, зелений, блакитний, синій, фіолетовий). Дайте кожній групі аркуш з однією «заборною» для велосипедистів. Запропонуйте учням протягом 3 хв. виробити аргументи для обґрунтування «заборони». Після завершення роботи попросіть представника групи прикріпити аркуш із виконаним завданням на дошку та озвучити результати роботи групи.

3. Запропонуйте учням у трійках або четвірках виробити правила поведінки водія у випадку, коли його зупинив працівник ДАІ. Через 10–15 хв. попросіть їх обговорити вироблені правила з сусідньою трійкою чи четвіркою.

4. Запропонуйте учням перевірити свої знання, скориставшись технологією 2x4 = всі разом, та заповнити таблицю:

Питання	Велосипед	Мопед	Мотоцикл	Автомобіль	Гужовий транспорт
З якого віку можна керувати?					
Що мені для цього потрібно?					
Яке спеціальне обладнання повинен мати транспортний засіб?					
Чого не можна робити керуючи транспортним засобом?					

5. Об'єднайте учнів у пари. Запропонуйте, використовуючи текст посібника на стор. 94–95, пояснити зображення на малюнках.

12.

РОЗВАГИ ТА ВІДПОЧИНОК

Чи любиш ти відпочивати та розважатися?

Авжеж!

Адже це можливість порибалити, побувати на полюванні, розбити намет і відпочити на березі річки чи озера, відвідати друзів або просто прогулятися парком.

Щоб твій відпочинок не був зіпсований, а розваги не принесли прикрощів, варто знати правила, що регулюють дозвілля.

У цьому розділі ти ознайомишся з деякими з них. Насолоджуючись відпочинком або розважаючись, пам'ятай про положення законів, й будь готовим відповісти за свої дії та вчинки, якщо вони порушуватимуть їх.

ПОЛЮВАННЯ ТА РИБАЛЬСТВО

ЩО ТАКЕ ПОЛЮВАННЯ?

Це не тільки стеження, переслідування і влучне відстрілювання здобичі мисливцем, а й перебування у межах мисливських угідь, на польових і лісових дорогах з будь-якою стрілецькою зброєю або капканами, іншими знаряддями добування звірів і птахів або з собаками мисливських порід.

ЧИ МОЖНА ЗАЙМАТИСЬ ПОЛЮВАННЯМ В БУДЬ-ЯКИЙ ЧАС?

■ Ні.

Весною, коли відбувається активне розмноження тварин, полювання суворо заборонено. Для того, щоб зберігався природний баланс, для мисливців встановлено строки полювання. Вони залежать від дичини чи птаха, на яких планують полювання. Зазвичай мисливський сезон триває з серпня по січень.

Полювати можна тільки у спеціально визначених місцях — мисливських угіддях у будь-який день. Для заняття полюванням

необхідно отримати дозвіл та інші документи, що посвідчують право на полювання.

ЧИ МОЖУ Я ЗАЙМАТИСЬ ПОЛЮВАННЯМ?

■ Ні.

В Україні полювати можуть особи, які досягли 18-річного віку.

У штаті Алабама підліткам до 16 років полювати можна без спеціального дозволу. В разі, якщо неповнолітній полює на території, що не належить його батькам, з ним має бути хтось з досвідчених дорослих. Якщо особа старша 16 років і полювання відбувається на території, що не належить їй або її батькам, їй знадобиться дозвіл на полювання.

ЧИ МОЖУ Я РИБАЛИТИ?

■ Так, можеш.

Законодавство нашої держави не встановлює вікових обмежень щодо рибальства.

ДЕ МОЖНА РИБАЛИТИ?

■ Це можна робити не скрізь.

Є озера та водойми, які орендовані громадянами або організаціями, тому рибалити там можна лише з їх дозволу.

Якщо озеро, на якому ти бажаєш порибалити, здано в оренду й доступ до нього закритий, тобі варто підшукати інше водоймище.

Інколи водойми спеціально облаштовують для рибальства. Тоді за заняття рибною ловлею слід платити.

ЧИ ПОТРІБЕН МЕНІ ДОЗВІЛ НА РИБАЛЬСТВО?

■ Ні.

Не потрібен, якщо ти рибалиш з вудочкою або спінінгом на березі річки або неприватизованого ставка.

Однак користуватись сітками, застосовувати електричний струм або вибухові чи отруйні речовини категорично заборонено. За грубі порушення правил рибальства передбачено адміністративний штраф з вилученням знарядь і засобів, за допомогою яких було порушено правила рибальства.

Мешканцям Алабами, яким не виповнилось 16 років (або вже більше 65) і вони мають при собі документ, який посвідчує їх вік, дозвіл для рибної ловлі не потрібен. Те саме стосується будь-якої людини, що рибалить у власному ставку чи на території, яка знаходиться у її власності. У разі використання вудочки, спінінгу, штучної приманки, необхідно заздалегідь отримати ліцензію.

ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Запропонуйте учням в парах знайти спільні та відмінні правила риболовлі, заповнивши таблицю:

	Україна	США, штат Алабама
Вік особи		
Місце рибалки		
Дозвіл на рибалку		
Знаряддя рибальства		
Відповідальність		
Отже...		

ВІДПОЧИНОК У ЛІСІ, ПАРКУ ТА БІЛЯ ВОДИ

ДЕ МОЖНА ВІДПОЧИВАТИ?

Відпочивати можна у парках (національних та місцевих), у зонах відпочинку поза містом, на обладнаних пляжах на березі річки чи озера.

ДЕ НЕ МОЖНА РОЗБИВАТИ НАМЕТИ?

У міських парках, на орендованих територіях або територіях, які є приватною власністю.

ЧИ ІСНУЮТЬ ПРАВИЛА ПОВЕДІНКИ ПІД ЧАС ВІДПОЧИНКУ НА ПРИРОДІ?

■ Так, існують.

Відпочиваючи та розважаючись на природі, важливо дотримуватись правил щодо ненанесення шкоди природі та підтримання чистоти, правил розпалення вогнищ. Слід утримуватися від дій, що забруднюють навколишнє середовище чи порушують спокій інших відпочиваючих.

ЯКИХ ПРАВИЛ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ В ЛІСІ МЕНІ СЛІД ДОТРИМУВАТИСЬ?

Якщо ти відпочиваєш у лісі з батьками чи друзями, пам'ятай, що у певні періоди (наприклад, влітку) взагалі заборонено розкладати багаття. Якщо таких заборон не встановлено, передусім необхідно вибрати місце для вогнища. Воно має знаходитись на такій відстані від дерев, щоб не зашкодити їм та рослинності навколо. Впевнись, що поруч немає сухої трави, стогів сіна чи соломи. Облаштуй вибране місце: обережно зніми пласт дерну і поклади його недалеко, зроби заглиблення в ґрунті. Тільки після цього можна розкладати багаття. Спалювати слід лише сухостій або дрова, заготовлені заздалегідь. Йдучи з лісу, не забудь загасити вогнище та закрити місце пластом дерну.

Пам'ятай, що людина, яка порушить правила пожежної безпеки в лісах, сплачуватиме адміністративний штраф, а в разі виникнення пожежі та вигорання лісу можлива навіть кримінальна відповідальність та відшкодування завданих збитків.

ЧИ МОЖНА НА МІСЦІ ВІДПОЧИНКУ ЗАЛИШАТИ СМІТТЯ?

■ Ні.

Пластикові пляшки, бляшанки, пакети, які залишаться після пікніку, необхідно збирати в одному місці, а харчові відходи складати в окремий пакет. Збираючись додому, пластикові відходи, бляшанки, скляні пляшки варто забрати з собою та викинути у контейнер для сміття. Деякі пластикові відходи можна кинути у вогнище, а коли все

добре прогорить, залити вогнище водою, засипати землею, покласти зверху дерен. Харчові відходи можна закопати або кинути у вогнище разом із іншим сміттям. За засмічення лісів відходами передбачена відповідальність — сплата штрафу.

ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ.

Станьте разом з учнями в коло і проведіть руханку, в якій послідовно відтворить рухи та дії, за допомогою яких покажіть, як необхідно готувати місце для розпалювання багаття та як його треба прибирати. Всі рухи озвучує вчитель. Під час проведення рухавки можна імпровізувати:

...візьміть лопату, надріжте дерен, руками зніміть пласт дерну та покладіть поруч, викопайте невелику яму, розпаліть багаття, погрійте біля нього руки...

...пакети, горюче сміття киньте у вогнище, почекайте щоб воно добре прогоріло, залийте водою, засипте землею, зверху покладіть дерен.

...пластикові пляшки, бляшанки та інші негорючі відходи зберіть у пакети, заберіть із собою та викиньте у контейнер для сміття...

ЧИ ІСНУЮТЬ ПРАВИЛА ПОВЕДІНКИ ПІД ЧАС ВІДПОЧИНКУ БІЛЯ ВОДИ?

■ Так.

Відпочивати на березі озера чи річки можна тільки у спеціально відведених для цього місцях. Не можна купатись у затоплених кар'єрах, каналах, а також місцях де розміщено щити-попередження з написами: «Купатись заборонено!» або «Небезпечно!».

Район плавання має не перевищувати 300 метрів від узбережжя і позначатися огорожувальним буєм, за який заборонено запливати. Граючись у воді або пірнаючи, не хапай тих, хто купається поруч. Не стрибай у воду зі споруд, які не пристосовані для цього та в місцях, де глибина та стан дна невідомі. Заради жарту ніколи не клич на допомогу. Не використовуй для плавання автомобільні камери, надувні матраци, лежаки, дошки, інші предмети.

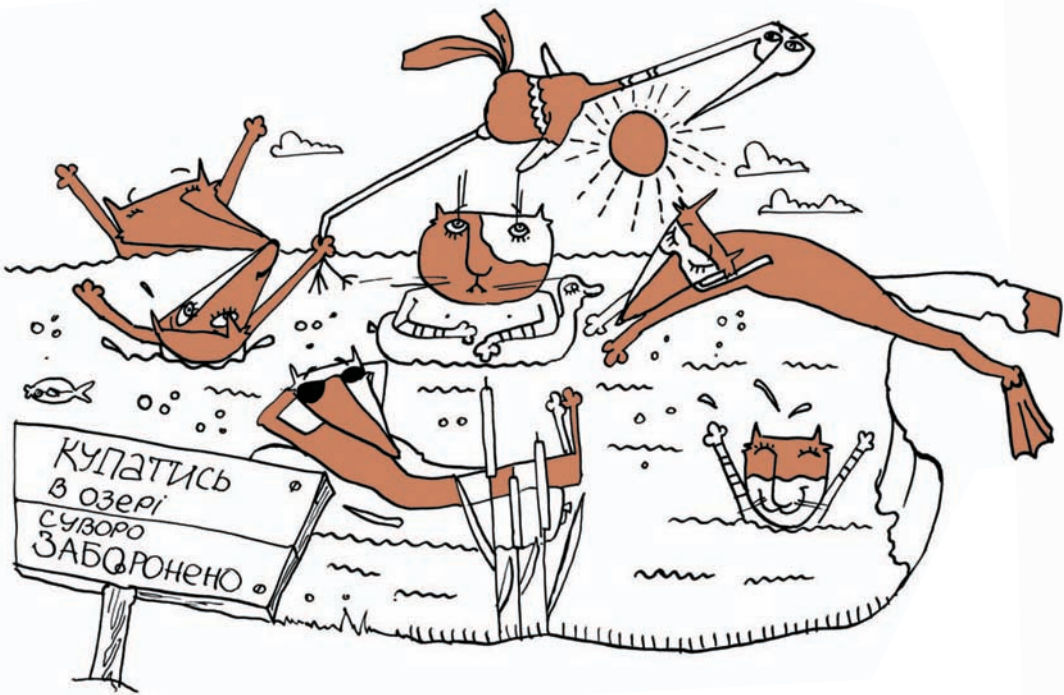
ЧИ МОЖУ Я ВЛАСНОРУЧ УПРАВЛЯТИ ЧОВНОМ?

■ Так можеш, але тільки весловим.

Для керування моторним човном або вітрильником необхідно мати документ-дозвіл. До 16 років

управляти будь-яким човном (весловим, моторним, вітрильником) ти можеш тільки у присутності дорослих.

В Алабамі управляти будь-яким човном, оснащеним мотором, можна з 12 років. Для цього необхідно здати екзамен та отримати посвідчення на право управління таким човном. Усього цього не потрібно, якщо особа управляє звичайним човном чи каное, що не мають мотору.

Завдання для учнів.

1. Уважно розглянь малюнок.
2. Знайди порушення правил відпочинку на воді (усього їх 6).
3. Прокоментуй свою відповідь.

ЧИ існують ПРАВИЛА ПОВЕДІНКИ В ПАРКУ?

■ Так.

Адже це місця для прогулянок і відпочинку. Правила поведінки у парках встановлюють для того, щоб відвідувачі почувалися комфортно і безпечно.

Існують загальні правила поведінки у парках, що регламентують години відвідування парку, правила пересування на велосипедах тощо. Забороняється порушувати спокій відпочиваючих, розпалювати вогнища, забруднювати територію парку, вживати алкогольні напої та наркотики.

Для більшість парків встановлені власні правила, що розміщуються перед входом на їх територію.

За порушення правил поведінки в парку передбачена юридична відповідальність.

ВЕЧІРКИ

ЯКИХ ПРАВИЛ ПОТРІБНО ДОТРИМУВАТИСЯ, ЯКЩО Я ВЛАШТОВУЮ ВЕЧІРКУ ЧИ ЗБИРАЮСЬ ВЗЯТИ УЧАСТЬ У НІЙ?

Якщо ти святкуєш день народження, відзначаєш урочисту подію, слухаєш з друзями улюблену музику, не забувай, що поряд з тобою живуть інші люди, до яких слід ставитись шанобливо.

Заспокой галасливих друзів, якщо вони галасують, зроби тише музику, якщо на годиннику 22.00, а відпровождаючи своїх друзів додому, нагадай їм про те, що вже пізня година і твої сусіди відпочивають.

Якщо тебе запросили на вечірку, стався з повагою до господарів та їх майна, стримано реагуй на можливі зауваження.

Пам'ятай, що тобі заборонено вживати алкогольні напої, навіть з дозволу дорослих.

У штаті Алабама гучна музика, вживання алкогольних напоїв особами до 21 року, вживання наркотиків, бійки, порушення спокою є незаконними.

До того ж у деяких районах штату встановлено комендантську годину, і вечірки, що продовжуються довше, ніж зазначено комендантською годиною, вважаються незаконними.

ЩО РОБИТИ, ЯКЩО ХТОСЬ «ЗІПСУЄ» МОЮ ВЕЧІРКУ?

На жаль, буває й так, що некоректна поведінка деякого з гостей може призвести до конфлікту, а іноді й до бійки. Якщо таке трапиться, негайно звернись по допомогу до дорослих або зателефонуй у відділок міліції — «02». Черговому міліціонерові слід чітко повідомити своє прізвище, ім'я, коротко пояснити,

що сталося, назвати адресу і телефон. До приїзду працівників міліції не слід застосовувати жодних фізичних дій до правопорушників.

У штаті Алабама вечірки відвідують тільки за запрошеннями. Якщо хтось з'являється на вечірку без запрошення, його попросять піти. Якщо ж ця особа відмовиться залишити помешкання, підліток або його батьки мають право викликати поліцію.

НЕПОВНОЛІТНІ І ТВАРИНИ

Про домашніх тварин — котів та собак, говорять: «брати наші менші». Напевно тому, що відповідальність починається саме з догляду за тваринами, а може тому, що вони є відданими друзями і вміють відповідати вдячністю за доброзичливе ставлення до них.

ЧИ ІСНУЮТЬ ЗАКОНИ, ЯКИХ СЛІД ДОТРИМУВАТИСЯ, ЯКЩО Я Є ВЛАСНИКОМ ДОМАШНЬОЇ ТВАРИНИ?

■ Так.

Собака чи кошеня не іграшка, а жива істота, яка потребує великої уваги.

Домашню тварину необхідно зареєструвати, отримати посвідчення, а на цуценя — номерний знак, який бажано прикріпити до ошейника.

Обов'язково попроси батьків викликати лікаря-ветеринара або відвідай ветеринарну лікарню, аби твоєму чотириногому другові зробили щеплення.

Не можна тримати собак і котів у місцях загального користування (коридорах, підвалах, на сходових площадках, горищах тощо), приводити їх у приміщення магазинів, їдалень, вигулювати на дитячих майданчиках, пляжах, парках, скверах.

ЧИ ОБОВ'ЯЗКОВО ВИГУЛЮВАТИ СОБАКУ НА ПОВІДКУ?

■ Так.

Виводити собак з житлового приміщення у загальний двір або на вулицю слід тільки на короткому повідку і в наморднику (крім собак дрібних порід).

Без повідків і намордників дозволяється тримати собак при отарах і гуртах тварин, на полюванні, працівникам міліції під час оперативного використання.

Вигулювати собак можна на спеціально відведених майданчиках або пустирях.

ЧИ МОЖУ Я ПЕРЕВОЗИТИ КОТІВ ЧИ СОБАК У ГРОМАДСЬКОМУ ТРАНСПОРТІ?

- Так, можеш, якщо забезпечена безпека інших пасажирів і за умови, що твій собака — на повідку і в наморднику, а кіт — у спеціальній коробці чи валізі.

ЧИ МОЖУ Я ТРИМАТИ ДИКУ ТВАРИНУ ВДОМА?

- Так, можеш у разі дотримання встановлених правил. Тварина повинна бути зареєстрована, пройти ветеринарний контроль, а ти за допомогою батьків маєш створити всі умови для її нормального життя. Обов'язково подбай про безпеку сусідів та інших людей.

ЧИ ІСНУЮТЬ ЗАКОНИ, ЩО ЗАБОРОНЯЮТЬ ЗНУЩАННЯ НАД ТВАРИНАМИ?

- Так, існують. Правопорушеннями є жорстоке поводження з тваринами, знущання над ними або влаштування собачих боїв. За такі дії встановлено кримінальну відповідальність — штраф або арешт на строк до 6 місяців.

Згідно із законами штата Алабама байдуже ставлення до власної тварини, вбивство чи заподіяння шкоди тварині, яка належить іншій особі, жорстоке ставлення до будь-якої тварини є протизаконним. Собачі та півнячі бої в штаті Алабама заборонені.

ЩО Я МАЮ РОБИТИ, ЯКЩО ПОБАЧУ, ЯК ХТОСЬ ЗНУЩАЄТЬСЯ НАД ТВАРИНОЮ?

Обов'язково скажи про це дорослому (батькам, вчителю, адміністрації школи).

Людина, що завдає шкоди тварині, може бути небезпечною і для людей.

Знущання над твариною є злочином. За такі дії кримінальним законом передбачено штраф до 200 неоподаткованих мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до 2 років.

ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Проведіть з учнями бесіду за наступними питаннями:

Чому домашню тварину треба зареєструвати, а собаці номерний знак прикріпити до ошейника?

Навіщо у разі придбання домашньої тварини відвідувати ветеринарну лікарню?

Чому домашніх тварин не можна тримати в місцях загального користування?

Чому заборонено приводити собак і котів в магазини, їдальні, на дитячі майданчики?

Навчальна програма курсу «ЖИВИ ЗА ПРАВИЛАМИ»

для учнів основної школи
навчальних закладів
з українською мовою навчання

Автор-укладач: Ремех Тетяна Олексіївна — аспірантка лабораторії суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки АПН України, вчитель правознавства Києво-Печерського ліцею № 171 «Лідер», вчитель-методист

Нові цілі й напрями сучасної модернізації шкільної правової освіти, зумовлені розвитком процесів державотворення, національно-культурного відродження, становлення громадянського суспільства в Україні, висувають завдання формування громадянськості як провідної риси особистості. Визначальною характеристикою громадянської зрілості є розвинена правосвідомість — усвідомлення особою своїх прав, свобод, обов'язків, принципів побудови правової системи, позитивне ставлення до закону та державної влади. Передумовою формування та розвитку правосвідомості особистості є права освіченість і здатність керуватися відповідними знаннями в умовах сучасного суспільного життя. Це досягається засобами правової освіти та виховання.

Навчальні курси правознавчого змісту покликані формувати правосвідомість, правову культуру та професійної орієнтації учнів. Сучасні умови існування людини вимагають тісного зв'язку навчання з життям. Навчити на все життя людину неможливо. Тож навчальний процес має бути спрямований на таке засвоєння змісту, щоб учень на основі застосування знань набув певних компетентностей для вирішення життєвих чи професійних ситуацій, був здатним до життя у суспільстві, що швидко змінюється. Освіта має готувати людину, органічно адаптовану до життя у світі багатоманітних зв'язків.

Правова освіта має бути системою, і включати такі елементи: пропедевтичні курси, допрофільну підготовку учнів основної школи з правознавства (орієнтувальні та елективні курси), навчання основ правознавства у 9 класі, профільне навчання правознавства та позаурочну діяльність учнів з предмета. Лише за такої системи правова освіта буде ґрунтовною, а правове виховання слугуватиме формуванню в учнів правосвідомості та правової культури, відповідних умінь та навичок.

Пропонований варіант програми курсу «Живи за правилами» для учнів основної школи значною мірою

орієнтований на реалізацію цих завдань. Він виступає складовою системи шкільної правової освіти та слугує розумінню учнями основ юридичної науки. Розвиваючи правову освіченість школярів, курс «Живи за правилами» може виконувати роль як пропедевтичного, так і як елективного курсу у процесі допрофільної підготовки учнів. Завдання правової освіти досягатимуться ефективніше, правова освіченість учнів матиме результат, якщо в 7 класі загальноосвітніх закладів викладатиметься курс «Живи за правилами», у 8 класі — «Практичне право», а у 9 — курс «Основи правознавства».

Головне завдання курсу «Живи за правилами» — це озброїти учнів знаннями про правила, що існують у суспільстві, та вміннями діяти у життєвих ситуаціях відповідно до вимог норм права і положень законів.

Курс «Живи за правилами» має на меті:

- познайомити учнів з правилами поведінки, сформулювати в них розуміння їх важливої ролі в житті суспільства та окремої людини, мотивувати дотримання норм моралі і права;
- сформулювати навички поведінки в різноманітних життєвих ситуаціях у відповідності з нормами права; вміння використовувати правові знання для реалізації та захисту своїх прав;
- розвинути базові навички, включаючи уміння розмірковувати, спілкуватись, спостерігати, розв'язувати проблеми.

Враховуючи вікові особливості учнів 7-го класу, курс має забезпечити оволодіння ними лише найбільш важливими правовими поняттями, виробити в них навички правомірної поведінки, практичного застосування норм права, що стосуються неповнолітніх.

Для досягнення завдань курсу «Живи за правилами» важливим є спосіб організації навчальної діяльності учнів на уроках з курсу. Вчитель має виключити лекційні форми роботи з учнями, використовуючи виключно активні й інтерактивні технології навчання як то коментоване читання, бесіди з елементами дискусії, мозковий штурм, роботу в парах і малих групах, окремі технології критичного читання («у парах» «робимо позначки») тощо.

Програма курсу «Живи за правилами» розрахована на 35 годин. Вона складається з 12-ти розділів, які охоплюють лише ті питання, що безпосередньо стосуються неповнолітніх. Окремі розділи і питання курсу можуть використовуватися для проведення факультативних занять та виховних годин з учнями 5-8 класів.

Питання програми відображають положення чинного законодавства України станом на червень 2007 року.

Назва теми, орієнтовний розподіл годин за навчальними темами	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Вступ (1 год.)	Що таке правила. Навіщо потрібні правила. Де діють правила.	Правильно застосовувати термін правило Розповідати про роль правил в житті людини Наводити приклади ситуацій, в яких діють правила
Розділ 1. ВЛАДА І ЗАКОН		
Влада закону (1 год.)	Що таке закон. Як приймаються закони. Конституція – Основний закон нашої держави. Підзаконні акти та їх призначення. Законодавство для молоді.	Називати види законів та підзаконних актів Правильно застосовувати поняття закон, Конституція Визначати роль законів у житті людини і суспільства Наводити приклади законів і підзаконних актів
Державна влада (1 год.)	Що таке влада. Державна влада в Україні. Принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу, судову. Президент України. Вплив молоді на життя в державі.	Називати органи влади в Україні Правильно застосовувати поняття влада Розповідати про функції державної влади
Розділ 2. СУДИ В УКРАЇНІ		
Суди (1 год.)	Які суди є в нашій державі. Повноваження місцевих судів. Апеляційні суди. Верховний Суд України — найвищий орган у судовій системі. Роль Конституційного Суду України.	Називати види судів в Україні Розповідати про функції місцевих та апеляційних судів Розрізняти завдання Верховного Суду і Конституційного Суду України
Хто приймає участь у суді (1 год.)	Статус суддів, їх незалежність. Прийняття рішень суддями. Народні засідателі і присяжні. Обвинувачений, підсудний: їх права. Роль прокурора у суді. Хто такий адвокат.	Називати учасників судового процесу Розповідати про права учасників судового процесу Пояснювати принцип незалежності суддів Розрізняти завдання прокурора і адвоката в суді
Розділ 3. ПРАВОПОРУШЕННЯ		
Злочини та проступки (1 год.)	Що називається злочином. Що таке проступок. Види проступків. Види злочинів за ступенем тяжкості. Відповідальність за злочини і проступки. Види кримінальних покарань, що застосовуються до повнолітніх і неповнолітніх осіб. Свідок злочину. Співучасть у вчиненні злочину. Яких правил слід дотри-	Називати види злочинів і проступків Розповідати про кримінальні покарання, що застосовуються до неповнолітніх; про наслідки подання неправдивої інформації; про бажані дії свідка злочину; Пояснювати що таке співучасть у вчиненні злочину Розрізняти злочин і проступок

Назва теми, орієнтовний розподіл годин за навчальними темами	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>Злочини проти людини (1 год.)</p> <p>Злочини проти власності (1 год.)</p> <p>Злочини та проступки проти громадського порядку та моральності (1 год.)</p>	<p>муватися при інформуванні працівників правоохоронних органів.</p> <p>Що таке вбивство. Що називають тілесними ушкодженнями. Що таке побої та катування. Які злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності розрізняють. Що таке крадіжка, розбій, грабіж. Якою є відповідальність за крадіжку, розбій, грабіж. Що таке вимагання.</p> <p>Що таке хуліганство. Що називають дрібним хуліганством. Що таке порушення громадського порядку. Що таке наруга над могилою.</p>	<p>Наводити приклади злочинів і проступків</p> <p>Називати види злочинів проти життя і здоров'я людини Розповідати про окремі види злочинів проти людини та кримінальну відповідальність за їх вчинення</p> <p>Називати види злочинів проти власності Розповідати про окремі види злочинів проти власності та кримінальну відповідальність за їх вчинення</p> <p>Називати окремі види правопорушень проти громадського порядку Розповідати про юридичну відповідальність за ці злочини Розрізняти дрібне хуліганство і хуліганство та юридичну відповідальність за їх вчинення</p>

Розділ 4. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ

<p>Відповідальність за правопорушення (1 год.)</p> <p>Неповнолітні і міліція (1 год.)</p> <p>Неповнолітні у суді (1 год.)</p>	<p>Хто відповідатиме у разі вчинення неповнолітнім правопорушення. Чи розрізняються покарання за вчинення злочинів неповнолітніми та повнолітніми особами. Які кримінальні покарання застосовуються до неповнолітніх. Що таке примусові заходи виховного характеру.</p> <p>Коли неповнолітнього може зупинити міліціонер. Права і обов'язки неповнолітньої особи при затриманні. Що може бути при опорі затриманню. Наслідки затримання неповнолітнього. Які органи та установи опікуються неповнолітніми.</p> <p>Які суди розглядають справи неповнолітніх. Як суд розглядає справу. Яке рішення може ухвалити суд</p>	<p>Називати покарання, що застосовуються до неповнолітніх Правильно застосовувати поняття покарання Розповідати про примусові заходи виховного характеру, що застосовуються до неповнолітніх</p> <p>Називати права і обов'язки неповнолітньої особи при затриманні Розповідати про підстави затримання особи працівниками міліції Розрізняти завдання органів та установ, що опікуються неповнолітніми</p> <p>Називати етапи розгляду справи у суді; установи, в яких відбувають покарання неповнолітні</p>
--	---	--

Назва теми, орієнтовний розподіл годин за навчальними темами	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Пільги у праці (1 год.)	Де можуть працювати неповнолітні. Робочий час. Час відпочинку. Оплата праці неповнолітніх.	<p>Наводити приклади шляхів пошуку роботи</p> <p>Називати види робіт, до яких не можуть залучатися неповнолітні</p> <p>Розповідати про робочий час та час відпочинку неповнолітніх</p> <p>Наводити приклади пільг неповнолітнім працівникам</p>
Розділ 10. ЦИВІЛЬНІ ПРАВА ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ		
<p>Особисті права неповнолітніх.</p> <p>Право власності (1 год.)</p> <p>Договори (1 год.)</p> <p>Цивільні правопорушення та відповідальність (1 год.)</p>	<p>Які особисті права мають неповнолітні.</p> <p>Власність неповнолітніх. Як стати власником. Право розпорядження майном, що належить неповнолітньому. Банківський вклад.</p> <p>Що таке договір. Хто може укласти договори.</p> <p>Що таке цивільне правопорушення Види цивільних правопорушень. Відповідальність за цивільне правопорушення. Порядок відшкодування майнової та моральної шкоди.</p>	<p>Називати особисті немайнові права неповнолітніх</p> <p>Розповідати про підстави набуття права власності неповнолітніми особами; як розпоряджатися майном і банківським вкладом</p> <p>Правильно застосовувати поняття договір</p> <p>Називати види договорів</p> <p>Розповідати про порядок укладання договорів</p> <p>Наводити приклади договорів, які можуть укласти неповнолітні</p> <p>Називати види цивільних правопорушень; вік, з якого неповнолітній відшкодує завдану майнову шкоду</p> <p>Розповідати про цивільно – правову відповідальність та порядок відшкодування майнової та моральної шкоди</p> <p>Розрізняти злочин і цивільне правопорушення</p>
Розділ 11. ТРАНСПОРТ		
Неповнолітні велосипедисти та водії (1 год.)	Що таке транспортний засіб. Правила користування велосипедом. Спеціальне обладнання для поїздок на велосипеді. Перевезення на велосипеді вантажів. Заборони для велосипедистів. Що таке мопед. Правила користування мопедом. Що таке мотоцикл. Яких правил на дорозі потрібно дотримуватись, керуючи мотоциклом. З якого віку можна керувати автомобілем. Як діяти, якщо водія зупинив працівник міліції. Керування транспортним	<p>Правильно застосовувати термін транспортний засіб</p> <p>Називати вік, з якого можна керувати різними транспортними засобами</p> <p>Розрізняти види транспортних засобів</p> <p>Розповідати про правила керування велосипедом, мопедом та мотоциклом</p>

Назва теми, орієнтовний розподіл годин за навчальними темами	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>Правопорушення, пов'язані з транспортними засобами (1 год.)</p> <p>Гужовий транспорт. Пішоходи (1 год.)</p>	<p>засобом без спеціального посвідчення. Як діяти свідкові чи винуватцеві дорожньо-транспортної пригоди. Що таке незаконне заволодіння транспортним засобом. Найпоширеніші правопорушення на транспорті.</p> <p>Що таке гужовий транспорт. Правила щодо керування гужовим транспортом. Заборони для водіїв гужовим транспортом та погоничів тварин. Хто такі пішоходи. Правила для пішоходів. Які заборони встановлені для пішоходів.</p>	<p>Називати злочини і проступки, пов'язані з транспортними засобами</p> <p>Розповідати про бажані дії свідка чи винуватця дорожньо-транспортної пригоди</p> <p>Наводити приклади найпоширеніших правопорушень, пов'язаних з транспортом</p> <p>Правильно застосовувати термін гужовий транспорт;</p> <p>Пояснювати хто такий пішохід</p> <p>Розповідати про правила щодо керування гужовим транспортом; про правила для пішоходів</p> <p>Наводити приклади найпоширеніших порушень пішоходами правил дорожнього руху</p>

Розділ 12. РОЗВАГИ ТА ВІДПОЧИНОК

<p>Полювання та рибальство (1 год.)</p> <p>Відпочинок у лісі, парку та біля води (1 год.)</p> <p>Вечірки</p> <p>Неповнолітні і тварини (1 год.)</p> <p>Узагальнення (3 год.)</p>	<p>Кому, коли і де можна займатись полюванням. Кому і де можна рибалити. Чи потрібен дозвіл на рибальство.</p> <p>Де можна відпочивати та розбивати намети. Правила поведінки під час відпочинку на природі. Яких правил пожежної безпеки в лісі слід дотримуватись. Правила поведінки під час відпочинку біля води. Хто може управляти човном. Правила поведінки в парку.</p> <p>Яких правил потрібно дотримуватися при організації вечірки. Як поводитися під час вечірки.</p> <p>Положення законів щодо утримання домашніх тварин. Правила виховання собак. Правила перевезення домашніх тварин громадським транспортом. Утримання диких тварин в домашніх умовах. Знущання над тваринами — протиправне діяння.</p> <p>Урок-гра: Правовий брейн-ринг Правовий міні-турнір Гра «Судові справи»</p>	<p>Пояснювати що таке полювання; рибальство</p> <p>Розповідати про правила полювання і рибальства</p> <p>Називати місця відпочинку на природі</p> <p>Розповідати про правила поведінки під час відпочинку в лісі, парку, біля води</p> <p>Наводити приклади пожежобезпечної поведінки у лісі</p> <p>Називати тварин, яких дозволено утримувати у домашніх умовах</p> <p>Наводити приклади правил, яких слід дотримуватися при організації й відвідуванні вечірки</p> <p>Розповідати про правила утримання домашніх тварин; правила виховання собак; правила перевезення домашніх тварин громадським транспортом</p>
---	---	---

ЗМІСТ

ВСТУП

3

РОЗДІЛ 1.

ВЛАДА І ЗАКОН

ВЛАДА ЗАКОНУ 6

ДЕРЖАВНА ВЛАДА 8

РОЗДІЛ 2.

СУДИ В УКРАЇНІ

СУДИ 10

ХТО ПРИЙМАЄ УЧАСТЬ У СУДІ 12

РОЗДІЛ 3.

ПРАВОПОРУШЕННЯ

ЗЛОЧИНИ ТА ПРОСТУПКИ 17

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЛЮДИНИ 22

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ 24

ЗЛОЧИНИ ТА ПРОСТУПКИ ПРОТИ
ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ТА МОРАЛЬНОСТІ 27

РОЗДІЛ 4.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ 30

НЕПОВНОЛІТНІ І МІЛІЦІЯ 31

НЕПОВНОЛІТНІ У СУДІ 35

РОЗДІЛ 5.

ЗБРОЯ, ПІСТОЛЕТИ І ФЕЄРВЕРКИ

ЗБРОЯ 41

ФЕЄРВЕРКИ (ПРОТЕХНІЧНІ ВИРОБИ) 45

РОЗДІЛ 6.

АЛКОГОЛЬ, ТЮТЮН, НАРКОТИКИ

АЛКОГОЛЬ 50

ТЮТЮН 53

НАРКОТИКИ 55

РОЗДІЛ 7.

БАТЬКИ ТА ДІТИ

ДІТИ	59
БАТЬКИ	63

РОЗДІЛ 8.

ПРАЦЯ ПІДЛІТКІВ

ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ	67
ПІЛЬГИ У ПРАЦІ	69

РОЗДІЛ 9.

ЦИВІЛЬНІ ПРАВА ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

ОСОБИСТІ ПРАВА НЕПОВНОЛІТНІХ	74
ПРАВО ВЛАСНОСТІ	75
ДОГОВОРИ	76
ЦИВІЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ Й ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ	77

РОЗДІЛ 10.

ШКОЛА

ПРАВА І ОBOB'ЯЗКИ УЧНІВ	81
ПРАВА І ОBOB'ЯЗКИ БАТЬКІВ І ВЧИТЕЛІВ	86

РОЗДІЛ 11.

ТРАНСПОРТ

НЕПОВНОЛІТНІ ВЕЛОСИПЕДИСТИ ТА ВОДІЇ	89
ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ	94
ГУЖОВИЙ ТРАНСПОРТ	96
ПІШХОДИ	97

РОЗДІЛ 12.

РОЗВАГИ ТА ВІДПОЧИНОК

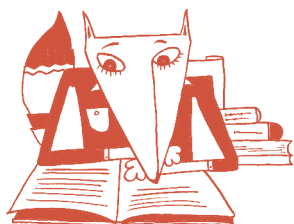
ПОЛЮВАННЯ ТА РИБАЛЬСТВО	100
ВІДПОЧИНОК У ЛІСІ, ПАРКУ ТА БІЛЯ ВОДИ	102
ВЕЧІРКИ	106
НЕПОВНОЛІТНІ І ТВАРИНИ	107

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА КУРСУ

110

Голосова Н., Ратушняк С., Ремех Т.

ЖИВИ **за** **ПРАВИЛАМИ**

За редакцією *Тетяни Ремех*

Ілюстрації: *Галина Луцьків*

Дизайн: *Ольга Борисенко*

Підписано до друку 10.07.2007. Формат 70×100/16.
Гарнітура Шкільна. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 9,68. Обл.-вид. арк. 6,7. Зам. 15398. Т. 2000.

Західно-Український Консалтинг Центр
м. Львів, вул. Драгоманова, 18

**Всеукраїнська асоціація
викладачів історії та суспільних
дисциплін “Нова Доба”**

zareestrovana 25 kvitnya 2001 roku
y Ministerstvi yustitsii Ukraini.

Асоціація “Нова Доба”

є Всеукраїнською громадською організацією
викладачів історії та суспільних дисциплін
із 24 колективними регіональними членами.

Асоціація “Нова Доба” представляє
професійні інтереси більш ніж 800 вчителів,
членів асоціації із різних регіонів України.

Асоціація “Нова Доба”

є членом EUROCLIO — Європейської
асоціації вчителів історії,
EUSTORY — європейської мережі
молодіжних історичних конкурсів,
CIVITAS International — міжнародної
організації з громадянської освіти.

Наша адреса:

Асоціація “Нова Доба”
вул. Галицька, 1-5, 79008 м. Львів

www.novadoba.org.ua

Тел./факс (032) 297-66-89

